

TARİH ANABİLİM DALI

**TEREKELERİN IŞIĞINDA UŞAK VE ÇANAKKALE’NİN
SOSYO-EKONOMİK YAPISI VE SOSYO-EKONOMİK
HAREKETLİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK
İNCELENMESİ (1246-1286/1830-1870)**

Cevdet KUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman:Prof.Dr.Saim SAVAŞ

UŞAK

Eylül,2011

**TEREKELERİN IŞIĞINDA UŞAK VE ÇANAKKALE’NİN SOSYO-
EKONOMİK YAPISI VE SOSYO-EKONOMİK HAREKETLİLİĞİNİN
KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ
(1246-1286/1830-1870)**

Cevdet KUŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tarih Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Saim SAVAŞ

Uşak

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eylül, 2011

YÜKSEK LİSANS TEZ ÖZETİ

TEREKELERİN İŞİĞİNDA UŞAK VE ÇANAKKALE’NİN SOSYO-EKONOMİK
YAPISI VE SOSYO-EKONOMİK HAREKETLİLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI
OLARAK İNCELENMESİ (1246–1286/1830–1870)

Cevdet KUŞ

Tarih Anabilim Dalı

Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül,2011

Danışman: Prof. Dr. Saim SAVAŞ

Osmanlı Dönemiyle ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda yerli ve yabancı araştırmacılarımızın daha çok Osmanlı Tarihinin askeri ve siyasi alanlardaki faaliyetlerine yoğunlaştıklarını görmekteyiz. Ayrıca son zamanlarda Osmanlı Devleti’nin sosyo-ekonomik tarih araştırmalarının sayısının gittikçe artış göstermesine rağmen henüz istenilen düzeye ulaşamamıştır. Oysaki Osmanlı Devleti’nin sosyo-ekonomik tarihi büyük bir öneme haizdir. Bu yüzden Osmanlı Devleti’nin sosyal ve ekonomik tarihi incelenmek istenmiştir.

Sosyo-ekonomik alanda çalışmamıza birinci dereceden kaynak olacağı düşünülen ve Osmanlı arşiv kaynaklarından ilk akla gelen şer’iyye sicillerinde bulunan tereke kayıtları incelenmiştir. Ait olduğu dönemle ilgili çok önemli veriler sunmasından dolayı şer’iyye sicilleri içerisinde bulunan tereke kayıtları incelenerek 1830-1870 yılları arasında Uşak ve Çanakkale şehirleriyle ilgili önemli verilere ulaşmaya çalışılmıştır. Bu çalışma yapılırken arşiv kaynaklarından sadece terekelerden faydalanılmıştır.

Terekelerden yola çıkarak bu iki Anadolu kentinden önce coğrafi bakımdan İç Anadolu’ya yakın olan Uşak şehrinin, daha sonra ise bir kıyı şehri olan Çanakkale şehrinin sosyal, kültürel ve ekonomik yönleri incelenmiştir. Ayrıca bu çalışmada da

sosyo-ekonomik yapının temelinde rol oynayan ‘‘aile’’ değişik açılardan ele alınarak değerlendirilmiştir. Son olarak da iki şehir kıyaslanarak; iki şehir arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ifade edilmiş ve böylece her iki şehrin sosyo-ekonomik durumu hakkında çıkarımlar yapılmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken de cinsi, dini ve etnik farklılıkları dikkate alınmıştır. Çalışmamıza baktığımızda; her iki şehre ait yakın tarihli tereke kayıtlarının olması, farklı coğrafyalarda bulunmaları ve elde edilen veriler çalışmamızın bir diğer özelliğidir.

Anahtar Kelimeler: Uşak, Çanakkale, şer’iye sicili, tereke kayıtları

ABSTRACT

THE SOCIO-ECONOMIC STRUCTURE OF THE UŞAK and ÇANAKKALE IN THE LIGHT OF ESTATES AND COMPARATIVE STUDY OF SOCIO-ECONOMIC MOBILITY (1246-1286/1830-1870)

Cevdet KUŞ

Department of History

Social Sciences Institutes Uşak University, September 2011

Advisor: Prof. Dr. Saim SAVAŞ

In the research on the Ottoman period, we realize that local and foreign researchers major in the field of Ottoman history, military and political activities. In addition, despite of increasing the number of the research of socio-economic history of the Ottoman Empire recently has not been reached the desired level. Whereas, the history of socio-economy of the Ottoman Empire has a great importance on the socio-ekonomik. That is way the history of socio-economy of Otoman Empire is requested to be searched.

Estate records of şer'iyye registries which are thought as the first source in the Socio-economic study and are the first that come to mind in the Ottoman archival sources were examined. Since Estate records in the şeriyye registries which has great important information related to the period of they belong were examined between the 1830-1870 years, significant information is tried to be reached about the cities of Uşak and Çanakkale. During the study, estates in the archival sources have been just used.

Based on estates before these two cities of the Anatolian, firstly the social, cultural and economic aspects of the city of Usak were examined, then the social, cultural and economic aspects of the city of Çanakkale were examined. In addition,

“Family” in this study that has great importance in the base of the structure of socio-economic has been evaluated from different aspects. Finally, comparing two cities; similarities and differences between two cities have been expressed and thus implications about the socio-economic structure of the two cities have been tried to be emphasized. During this study, differences of sex, religious and ethnic have been considered. Another function of our study is that there are recently estate records belonging to two cities, placed in different regions and what we have in conclusion.

Key word: Uşak, Çanakkale, şer’iye registries, estate records

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Sosyal Bilimler Tarih Anabilim Dalı yüksek lisans/ doktora/ sanatta yeterlilik öğrencisi Cevdet KUS..... “Terekelerin Işığında Uşak ve Çanakkale’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Sosyo-Ekonomik Hareketliliğinin Karşılaştırmalı Olarak incelenmesi (1246–1286/1830–1870)” başlıklı tezi 08.09.2011 tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmenliğinin ilgili maddeleri uyarınca, Yüksek Lisans Tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

İmza

Üye (Tez Danışmanı) : Prof. Dr. Saim SAVAS .....

Üye : Doç. Dr. Talip YILDIRIM .....

Üye : Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAYAMAN .....

Enstitü Müdürü

Doç. Dr. Musa ÇİFCİ

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimimde ve yapmış olduğum çalışmamın ortaya çıkmasında, engin bilgi ve tecrübeleriyle sürekli yanımda olan saygıdeğer danışmanım Sayın Prof. Dr. Saim SAVAS’a saygı ve şükranlarımı sunarım.

Yaşamım boyunca maddi ve manevi yardımlarını esirgemeyen, her zaman yanımda olan, sevgili anne ve babama teşekkür ederim.

Cevdet KUŞ

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

:

Adı Soyadı

: Cevdet KUŞ

Doğum Yeri ve Tarihi

: Gediz / KÜTAHYA 04/01/1986

Lisans Öğretimi

:2004 / 2008 öğretim yılları arasında Uşak Üniversitesi / Tarih Bölümü'nde Lisans Eğitimimi tamamladım.

Yüksek Lisans Eğitimi

:2008 / 2009 öğretim yılında ise Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Eğitimime başladım.

Bildiği Yabancı Diller

: Orta düzeyde İngilizce biliyorum

İletişim

: e-mail: heredotcevdet@hotmail.com

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Açıklamalar

Aynı

Aynı dipnot

Bkz

Bakınız

C

Cilt

ÇŞS-1-T:2

Çanakkale Şer'ie Sicili 1 Nolu Defter 2. Tereke

ÇŞS-2-T:2

Çanakkale Şer'ie Sicili 2 Nolu Defter 2. Tereke

İA

İslam Ansiklopedisi

MEB

Milli Eğitim Bakanlığı

OSAV

Osmanlı Araştırmaları Vakfı

Ön. ver.

Önceden verilmiş dipnot

S

Sayı

s

Sayfa

s.a.y

Sayfa aynı yer

T.D.V

Türk Diyanet Vakfı

TTK

Türk Tarih Kurumu

UŞS-1-T:2

Uşak Şer'ie Sicili 1 Nolu Defter 2. Tereke

UŞS-2-T:2

Uşak Şer'ie Sicili 2 Nolu Defter 2. Tereke

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI	vii
ÖNSÖZ.....	viii
ÖZGEÇMİŞ.....	ix
KISALTMALAR	x
İÇİNDEKİLER.....	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xiv
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞER'İYE SİCİLLERİ ile UŞAK ve ÇANAKKALE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. ŞER'İYE SİCİLLERİ.....	2
A) Tereke Kayıtları ve Tarih Açısından Önemi.....	4
II. BELGELERİN İRDELENMESİ.....	6
III. UŞAK VE ÇANAKKALE'NİN TARİHÇESİ.....	8
A) Uşak'ın Tarihçesi.....	8
B) Çanakkale'nin Tarihçesi.....	13

İKİNCİ BÖLÜM

TEREKELERİN ISIĞINDA UŞAK'TA AİLE

I. GENEL OLARAK TEREKELER.....	18
A) Tereke Sahipleri Hakkında Genel Bilgiler.....	18
B) Meslek ve Unvanlar.....	20
C) Vârisler ve Beytü'l-mal.....	22
D) Vasîler.....	26

E) Tereke Miktarları.....	28
F) Menkuller.....	31
G) Gayrimenkuller.....	37
H) Alacak ve Borçlar.....	38
I) Mehir.....	40
J) Vergiler, Harçlar, Cenaze Masrafları ve Diğer Giderler.....	43
II. TEREKELERİN İŞİĞİNDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI.....	45
A) Aile.....	45
1. Eş Durumu.....	46
2. Çocuk Sayıları.....	48
a) Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu.....	49
3. Miras Paylaşımı.....	51
B) Sosyo-Ekonomik Durum.....	52
1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı.....	52
a) Erkek.....	52
b) Kadın.....	53
C) Terekelerde Adı Geçen Kasaba, Köy ve Mahalle İsimleri.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEREKELERİN İŞİĞİNDA ÇANAKKALE'DE AİLE

I. GENEL OLARAK TEREKELER.....	56
A) Tereke Sahipleri Hakkında Genel Bilgiler.....	56
B) Meslek ve Unvanlar.....	58
C) Vârisler ve Beytü'l-mal.....	60
D) Vasîler.....	62
E) Tereke Miktarları.....	63
F) Menkuller.....	66
G) Gayrimenkuller.....	69
H) Alacak ve Borçlar.....	71
I) Mehir.....	72
J) Vergiler, Harçlar, Cenaze Masrafları ve Diğer Giderler.....	73
II. TEREKELERİN İŞİĞİNDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI.....	75
A) Aile.....	75

1. Eş Durumu.....	75
2. Çocuk Sayıları.....	76
a) Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumu.....	78
3. Miras Paylaşımı.....	79
B) Sosyo-Ekonomik Durum.....	82
1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı.....	82
a) Erkek.....	82
b) Kadın.....	83
C) Terekelerde Adı Geçen Kasaba, Köy ve Mahalle İsimleri.....	84

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UŞAK VE ÇANAKKALE ŞEHİRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

I. UŞAK VE ÇANAKKALE TEREKELERİ VE TEREKE SAHİPLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ.....	86
A) TEREKE MİKTARI.....	87
1. Normal Terekeler.....	87
2. Bekâr Terekeleri.....	88
B) MAL VARLIKLARI.....	89
1. Menkuller.....	89
2. Gayrimenkuller.....	90
3. Alacak ve Borçlar.....	91
4. Mehir.....	92
C) VÂRİSLER ve BEYTÜ'L-MAL.....	93
D) EŞ ve ÇOCUK SAYILARI.....	94
E) VERGİLER, HARÇLAR, CENAZE MASRAFLARI ve DİĞER GİDERLER.....	96
SONUÇ.....	97
EKLER.....	99
KAYNAKÇA.....	120

TABLOLAR LİSTESİ

A) UŞAK TABLOLARI

Tablo 1.	Uşak Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	18
Tablo 2.	Uşak Terekelerinin Vâris Sayıları.....	24
Tablo 3.	Uşak Terekelerinin Varis Sayılarının Dağılımı.....	25
Tablo 4.	Uşak Terekelerinin Toplam Miktarı ve Ortalaması.....	28
Tablo 5.	Uşak Terekelerinin Dine Göre Dağılımı.....	29
Tablo 6.	Uşak Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları.....	31
Tablo 7.	Uşak Terekelerinin Gayrimenkul Miktarı ve Oranları.....	37
Tablo 8.	Uşak Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi.....	39
Tablo 9.	Uşak Terekelerinin Mehir Miktarları.....	43
Tablo 10.	Uşak Terekelerinin Gider Dağılımı.....	44
Tablo 11.	Uşak Terekelerinde İki Eşlilik Yapan Tereke Sahipleri.....	47
Tablo 12.	Uşak Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı.....	48
Tablo 13.	Uşak Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları.....	50
Tablo 14.	Uşak Terekelerinde Beytû'l-mal'a Teslim Edilen Terekeler.....	52

B) ÇANAKKALE TABLOLARI

Tablo 1.	Çanakkale Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	56
Tablo 2.	Çanakkale Terekelerinin Vâris Sayıları.....	60
Tablo 3.	Çanakkale Terekelerinin Varis Sayılarının Dağılımı.....	61
Tablo 4.	Çanakkale Terekelerinin Toplam Miktarı ve Ortalaması.....	64
Tablo 5.	Çanakkale Terekelerinin Dine Göre Dağılımı.....	65
Tablo 6.	Çanakkale Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları.....	67
Tablo 7.	Çanakkale Terekelerinin Gayrimenkul Miktarı ve Oranları.....	70
Tablo 8.	Çanakkale Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi.....	71

Tablo 9.	Çanakkale Terekelerinin Mehir Miktarları.....	73
Tablo 10.	Çanakkale Terekelerinin Gider Dağılımı.....	74
Tablo 11.	Çanakkale Terekelerinde İki Eşlilik Yapan Tereke Sahipleri.....	76
Tablo 12.	Çanakkale Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı.....	77
Tablo 13.	Çanakkale Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları.	78
Tablo 14.	Çanakkale Terekelerinde Beytü'l-mal'a Teslim Edilen Terekeler.....	80

GRAFİKLER LİSTESİ

A) UŞAK GRAFİKLERİ

Grafik 1.	Uşak Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	18
Grafik 2.	Uşak Terekelerinin Varis Sayılarının Dağılımı.....	25
Grafik 3.	Uşak Terekelerinin Toplam Miktarı ve Ortalaması.....	29
Grafik 4.	Uşak Terekelerinin Dine Göre Dağılımı.....	30
Grafik 5.	Uşak Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları.....	32
Grafik 6.	Uşak Terekelerinin Gayrimenkul Miktarı ve Oranları.....	38
Grafik 7.	Uşak Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi.....	40
Grafik 8.	Uşak Terekelerinin Tereke Başına Düşen Gider Dağılımı.....	45
Grafik 9.	Uşak Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı.....	49
Grafik 10.	Uşak Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları.....	50

B) ÇANAKKALE GRAFİKLERİ

Grafik 1.	Çanakkale Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı.....	56
Grafik 2.	Çanakkale Terekelerinin Varis Sayılarının Dağılımı.....	62
Grafik 3.	Çanakkale Terekelerinin Toplam Miktarı ve Ortalaması.....	64
Grafik 4.	Çanakkale Terekelerinin Dine Göre Dağılımı.....	66
Grafik 5.	Çanakkale Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları.....	67
Grafik 6.	Çanakkale Terekelerinin Gayrimenkul Miktarı ve Oranları.....	70
Grafik 7.	Çanakkale Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi.....	72
Grafik 8.	Çanakkale Terekelerinin Tereke Başına Düşen Gider Dağılımı.....	74
Grafik 9.	Çanakkale Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı.....	77
Grafik 10.	Çanakkale Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları	78

GİRİŞ

Osmanlı Devleti altı asırlık tarihi sürecinde siyasi, dini, askeri ve ekonomik yönden önemli gelişmeler göstermiş ve bunların sonucunda da zengin bir kültürel değere sahip olmuştur. Osmanlı Devleti varlığını devam ettirdiği dönem içerisinde siyasi ve sosyal açıdan dünya tarihine yön vermiştir.

Osmanlı tarihi üzerine yapılan çalışmalara baktığımızda araştırmacıların siyasi ve askeri tarih üzerine çalışmalarının yoğunluk kazandığını görmekteyiz. Bu yüzden bu çalışmamızda gerek Osmanlı Devleti'nin siyasi tarihinden çok sahip olduğu zengin kültürel değerlerin ortaya çıkarılmak istenmesi ve gerekse Osmanlı tarihinin sadece siyasi ve askeri tarihten ibaret olmadığını sosyal ve kültürel değerlerinin de göz önünde bulundurularak bir bütün içerisinde değerlendirilmesinin yapıldığı takdirde daha sağlıklı bilgilere ulaşılabileceği kanaatinde olduğumuz için sosyolojik tarih üzerine çalışma yapılmıştır.

Bu maksatla Uşak ve Çanakkale illerine ait tereke kayıtları incelenerek sosyal yapının temelini oluşturan ve kültürel değerleri kuşaktan kuşağa taşıyan “Aile” konusu üzerinde durulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞER'İYE SİCİLLERİ ile UŞAK ve ÇANAKKALE HAKKINDA GENEL BİLGİLER

I. ŞER'İYE SİCİLLERİ

Osmanlı Devleti varlığını devam ettirdiği altı asırlık zaman dilimi içerisinde arkasında birçok yazılı kaynak bırakmıştır. Bu yazılı kaynaklar içerisinde şer'îye sicilleri büyük bir öneme sahiptir. Şer'îye sicilleri, Osmanlı Devleti'nin bu altı asırlık dönemindeki idarî, hukukî, dinî, iktisâdî, sosyal ve kültürel birçok oluşum ve gelişimi takip etmemizde başvurulması gereken ilk kaynaklardandır.

Şer'îye sicilleri zengin bilgiler içermektedir. Hükümet merkezinden bildirilen bütün emirler (ferman, berat ve mektupların suretleri), kadı'nın şer'î ve hukuki vazifesine ait davalarda verdiği hükümler, i'lamlar ve hüccetler, vakfiyelerin tanzim, tescil ve vazifelerinin tayini, günümüzde noterlerce yerine getirilen her türlü kefalet, vekâlet, mukavele ve borçlanma gibi akitler, maden işlerine ait belgeler, altın veya para meseleleri ile ilgili kayıtlar, mütesellim buyruldular, bugünkü manada ticaret ve ceza davaları, yangın, sel, fırtına, deprem, don, kar, dolu gibi tabiat ve afet olaylarına ait kayıtlar, yaşamakta ve yaşanmış olanların neseplerine araştırmada yardımcı olacak bilgiler, evlenme, boşanma, kız kaçırma, mehir tespiti ile ilgili belgeler, tereke kayıtları, muallim, müderris, imam, cami mutasarrıfı, kâtip ve müezzin, na'ib vs, tayin beratları, zabıta vaka'ları, isyan ve tenkiller için alınan tedbirler, devlete ait kale, sur ve diğer resmi binaların inşa, tamir vs. masrafları, bugünkü belediyelerin gördüğü vazifelere ait kayıtlardır.¹ Görüldüğü üzere şer'îye sicilindeki kayıtlar siyasi ve kültürel alanda birçok bilgiye sahip olduğu için biz araştırmacıların vazgeçilmez kaynaklarındandır. Şer'îye sicilleri şehir tarihçiliğinin ana kaynaklarından olup; hukuk tarihi, sosyo-ekonomik tarih, askeri ve siyasi tarih hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

---

¹ H. Adnan Arslantaş, “Tarihsel Sosyoloji Araştırmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Şer'îye Sicilleri”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, S.3, (2009, Ocak-Haziran), s.248-249

Şer'îye sicillerinde yalnız Müslümanlarla ilgili değil, gayrimüslimlerle alâkalı kayıtlar da vardır. Dolayısıyla Müslüman-gayrimüslim münasebetlerini çok sağlıklı bir şekilde sicillerde bulmak mümkündür².

Şer'îye sicillerinin fiziki görünümüne baktığımızda, sicil defteri belli usullere göre tutulur ve belli ölçülerde olurdu; defterler uzun boylu, dar ve enli olurdu. Mesela 40 cm boyunda olan bir sicilat defterinin 16-17 cm eni olurdu. Ancak bütün sicillerin aynı ölçüde olduğu söylenemez. Mahkemelere bazen de kadılara göre defterlerin ebatları değişmiştir. Yazıları çok zaman talik kırması denilen yazı şeklidir. Kâğıt çok sağlam, parlak ve mürekkepleri bugün bile parlaklığını muhafaza edecek kadar sabittir. Çoğunlukla defterlerin üzerinde kadınların isimleri mevcuttur. Şer'îye sicillerinin tetkikinden, bir kadı göreve başlar başlamaz ilk işi adını, sanını ve vazifeye başladığı tarihi bu defterin ilk sayfasına yazmak olduğunu ve vazifesi sona erince bu söz konusu defteri bizzat kendisi veya emini vasıtasıyla halefî olan hâkime devir ve teslim ettiği anlaşılmaktadır³.

Bütün sicil defterlerinin başında genellikle dili Arapça olan dibace yani giriş kısmı vardır. Burada şer'i hükümlere ve bunları vaz'eden Allah ve Peygamberine saygı arz edilmekte, daha sonra sicili tutan hâkimin ismi ve vazife unvanı kaydedilmektedir. Çoğu kere sicili tutan kadının tayin berat veya buyrulduzu da defterin başına yazılmaktadır⁴.

Günümüzde sayıları 20.000 civarında olan şer'îye sicillerinin, en eskisi 15. asrın ikinci yarısında Fatih Sultan Mehmed dönemine kadar gitmektedir. Bu döneme ait Bursa şer'îye sicilleri 1455'den itibaren başlamaktadır.⁵

Görüldüğü gibi bu siciller on beşinci asrın son senelerinden başlayarak on dokuzuncu asrın sonlarına kadar gelen ve en aşağı dört asırlık Türk tarihini, Türk içtimaî hayatını, Türk iktisat ve siyasi hayatını toplamış olmaları itibariyle Türk tarihinin ana kaynaklarındandır; bundan dolayı her vilâyet ve kaza merkezlerindeki mahkeme sicilleri o mıntıkanın en kuvvetli ve en ziyade itimad olunur tarih membalarıdır⁶.

² Osman Çetin, *Sicillere Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472–1909)*, (Ankara: TTK, 1994), s.9

³ Ahmed Akgündüz, “Şer'îye Mahkemeleri ve Şer'îye Sicilleri”, *Türkler*, C.X, (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002), s.57

⁴ *Aynı.* s.59

⁵ Said Öztürk, *Askeri Kassama Ait On yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)*, (İstanbul: OSAV, 1995), s.22

⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, “Şer'i Mahkeme Sicilleri,” *Ülkü Mecmuası*, C,V, Ankara, (1935), s.366

A) Tereke Kayıtları ve Tarih Açısından Önemi

Tereke, sözlükte “ölen bir kimsenin bıraktığı şeyler”⁷ olarak tanımlanmıştır. Şer’iye sicilindeki tereke kayıtları bize kişilerin sosyo-ekonomik yaşantısı hakkında geniş bilgiler vermekte olup zengin içeriğe sahip olan arşiv malzemesidir.

Tereke kayıtlarında ölen kişinin; cinsiyeti, mesleği, dini inancı, eğitim ve kültür durumu, medeni hali, aile yapısı, çocuk sayısı, erkek ise kaç eşi olduğu, yaşadığı yer ve coğrafyanın özellikleri, günlük yaşamında kullandığı giyim-kuşam eşyaları, ev araç ve gereçleri, mutfak malzemeleri (besin maddeleri) ve miktarı, taşınmaz malları (ev, bağ, bahçe, samanlık, ahır, han, çiftlik, gibi) ile hayvanları, tarımla uğraşıyorsa ambarda ve tarladaki tahıl miktarı ve cinsi, ticaretle uğraşıyorsa ticarethanelerdeki malzemelerin veya ticari malların çeşidi ve miktarları tespit edilmektedir. Elde edilen bu sonuçlar bize o günün şartlarıyla günümüzün şartları arasında değişim gösteren paranın değeri ve alım gücünün seyri ve enflasyon değerleri hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Osmanlı Devleti’nin sosyo-ekonomik tarihi açısından önemli bilgiler ihtiva eden tereke kayıtlarını üç ana bölümde irdeleyebiliriz. Ölen kişi ve vârislerin kimlik bilgileri ile durumlarının tespit edildiği başlangıç kısmına 1. bölüm; menkul ve gayrimenkul bütün terekenin birim ölçüleriyle birlikte tespit ve fiyat takdirinin tek tek yapıldığı kısmı ayrı bir bölüm yani 2. bölüm; vergiler, masraflar ve diğer giderlerle birlikte terekenin vârisler arasındaki taksiminin yapıldığı kısma da son bölüm yani 3. bölüm olarak düşünebiliriz⁸.

Birinci bölüm olarak mütalaa ettiğimiz ve ölen kişinin kimlik bilgileri ile vârisleri hakkında bilgilerin yer aldığı başlangıç kısmında Osmanlı aile kurumunu tanımaya yönelik pek çok verileri yakalamak mümkündür. Burada ölen kişinin adres ve künye bilgileri verildikten sonra, eşi veya eşleri ile çocukları isim isim zikredilerek, eğer gerekli ise vasi/ vasiye tayini ve tereke taksim oranları da belirtilmiştir⁹. Bu bölümün sonuna da Arapça olarak tarih yazılır. Üslûp ve ifadelerle ilgili olarak fikir vermesi açısından örnek vermek gerekirse;

“Medine-i Uşak’a muzâfe Karbasan ahalisinden iken bundan akdem vefat iden Mehmed bin Hüseyin’in verâseti sulb-i sağîr oğulları ‘Ali ve Ahmed ve silk-i

⁷ İsmail Parlatır, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, (Ankara: Yargı Yayınevi, 2006), s.1694

⁸ Nuri Köstüklü, “Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde)”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.I. S.1, (2008), s.19

⁹ Aynı, s.a.y.

askerîde bulunan Mustafa ve sulbiye-i kebîre kızı Döne'ye münhâsıra olub kable'l-kismet 'Ali dahi fevt olup verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi 'Alime bint 'Osman ile sulb-i sağır oğlu Mehmed'e münhâsıra olduğu 'inde'-ş-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyân oldukdan sonra mezbûr Mustafa ve sağır-i mezbûrun mal-ı mevruslarını hıfz ve tesviye-i umûrlarına kibel-i şer'den vasi-i mensubları Ahmed bin Mehmed bi'l-vesâye taleb ve mâ'rifet ve mâ'rifet-i şer'le tahrir ve lede'l-müzâyede bey' olunup beyne'l verese bi'l-farîzâtı'-ş-şer'îye tevzi' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki. ber-vech-i ati zikr ve bayan olunur. Fî 25 Zilhicce sene 285...'' (UŞS-2-T1) şeklinde benzer ifadelerle kaleme alınmıştır.

İkinci bölüm olarak mütalaa ettiğimiz rayiç fiyatlarıyla terekenin dökümünün yapıldığı kısım da bize ailenin; ekonomik durumu, geçim kaynakları, mutfak ve yemek kültürü, beslenme alışkanlıkları, giyim-kuşam kültürü, mesken durumu, etnografik özellikleri, takı-süs anlayışı, eğitim kültür durumu gibi pek çok alanlarda bilgiye ulaşmamızı sağlayabilir¹⁰. Bu bölümde kişinin sahip olduğu menkuller ve gayrimenkuller fiyatlarıyla beraber tek tek yazılırdı. Tüm bu eşya ve mal varlıkları yazıldıktan sonra “*yekûn, cem'an yekûn*” gibi ifadeler kullanılarak bu eşyaların toplam değeri rakamla ve bazen de yazıyla yazılmıştır. Yukarıda örneğini verdiğimiz terekenin (UŞS-2-T:1) devamına baktığımızda;

“...*karye-i mezbûrede vâki' mülk menzil 1 bab 100 kuruş – karye-i mezbûre civarında gerumi mülk bağ 4 dönüm 200 kuruş – koca karasığır öküzü 1 adet 160 kuruş – merkeb 1 adet 50 kuruş - evân-ı nuhâsiyye 2 kuruş - döşek 1 adet yorgan 1 adet 100 kuruş - çul 1 adet 50 kuruş - çuval 2 adet 20 kuruş – sağır tahta anbar 1 adet 70 kuruş – çift alâtı 50 kuruş – arı kovanı 4 adet 100 kuruş – hinta 10 ölçek 100 kuruş –şa'ir 1.5 ölçek 20 kuruş - palamut kantar 4 adet 80 kuruş – hırdavat-ı menzil 50 kuruş-Cem'an yekûn 2148 kuruş..*” şeklinde yazılmıştır.

Üçüncü bölüm olarak ele aldığımız son kısım ise toplam tereke değerinden masraflar çıktıktan (*minhâ el-ihracat*) sonra arda kalan bakiyenin (*sahhü'l-bâkî*) vârisler arasında taksiminin yapıldığı kısımdır. Aynı terekenin devamı ise;

“...*Minhâ el-ihracat*

techiz-i tekfin 50 kuruş –zevce-i mezbûre Halime Hatun mehiri 100 kuruş – resm-i kismet 50 kuruş – dellâliye 20 kuruş - kaydiye 4 kuruş

Yekûn 224 kuruş

Sahhü'l-bâkî 1924 kuruş

¹⁰Köstüklü, **Ön. ver.**, s.23

Hisse-i ibni'l-mezbur Ahmed 558 kuruş 28 para – hisse-i ibni'l-mezbûr Mustafa 558 kuruş 28 para – hisse-i binti'l-mezbûre Döne 274 kuruş 34 para– hisse-i zevceti'l-mezbûre 69 kuruş 5 para – hisse-i ibnü's-sağiru'l-mezbûr Mehmed 489 kuruş 27 para vech-i şer'i üzere verese-i kibar-ı mezbûrun hisse-i irsiyyelerini tamamen ahz ve kabz ve mezbûr Mustafa ile sağire-i mezbûrun hisse-i irsiyyelerini tamamen vasi mezbûr Ahmed yedine teslim olunacağı işbu mahalle şerh verildi.' (UŞS-2-T:1) şeklinde devam etmiştir.

Genel olarak bütün terekelere bakıldığında sistematik olarak benzer şekilde kaleme alınmıştır. Fakat ölen kişi gayrimüslim ise Müslim terekelerinden bazı farklı ifadeler yer alır. Müslüman için oturduğu mahalle belirtilirken '*sâkin, sâkine*', gayrimüslimler ise '*mütemekkin, mütemekkine*', öldüğünü belirtmek için Müslümanlarda '*fevt, müteveffâ, mütemekkin*' gayrimüslimlerde ise '*hâlik, hâlike*' baba adı belirtilirken '*bin, binti*', gayrimüslimlerde '*veled, veledet*' terimleri adı geçen anlamında '*mezkûr, mezkûre*', yerine de '*meskûr, meskûre*' ifadelerinin kullanıldığı anlaşılmaktadır¹¹.

II. BELGELERİN İRDELENMESİ

Çalışmamızın ana kaynağını oluşturan Uşak ve Çanakkale şer'îye sicillerindeki tereke kayıtlarından daha fazla yararlanabilmek ve daha kapsamlı sonuçlar elde edebilmek için her iki şehre ait birbirine yakın tarihli ikişer adet şer'îye sicilleri kullanılmıştır. Ayrıca her iki şehre ait tereke kayıtlarının XIX. yüzyıla ait olması çalışmamızın bu doğrultuda yapmamıza imkân sağlamıştır. Buna göre; Uşak 1. nolu şer'îye sicili (H.1248-1255/ M.1832-1839), 2. nolu şer'îye sicili (H.1286-1287/ M. 1869-1870) ile Çanakkale 1 nolu şer'îye sicili (H. 1246-1248/ M. 1830-1832), 2 nolu şer'îye sicili (H.1251-1255/ M. 1835-1839) kullanılmıştır.

Uşak ve Çanakkale'ye ait şer'îye sicilleri kayıtları Ankara Milli Kütüphanedeki Eski Yazmalar Arşivinde bulunan mikrofilmlerden temin edilmiştir. Uşak 1 nolu şer'îye siciline baktığımızda sayfaların nem, rutubet veya başka doğal dış etkenlere maruz kaldıkları için sayfaların üst kısımlarının çürüdüğü görülmüş ve bu yüzden bazı belgelerin üst kısımları kesilmiştir. Maalesef tereke kayıtları da bu olumsuzluklardan etkilenmiş ve bu yüzden belgelerin bazı kısımları okunamamıştır.

¹¹ Sevda Gürbüz, **296 Numaralı Karaman Şer'îye Sicili Çerçevesinde 1829-1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal, İdarî ve Hukukî Hayat**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya, 2009, s.25

Sayfa numaralandırmasına baktığımız da ise Uşak üzerinde araştırma yapan veyahut belgelerin mikrofilme kaydı esnasında karışıklıkları önlemek için görevliler tarafından günümüz rakamlarıyla sayfalara numaralar verildiği görülmektedir. Çalışmamızda da bu numaralandırmalar dikkate alınarak belgeler tasnif edilmiş ve terekeler numaralandırılmıştır. Uşak 2 nolu şer'îye sicilinde de benzer görüntüler mevcuttur belgeler harap bir durumda olup sayfa numaralandırmaları yine günümüz rakamlarıyla yapılmıştır.

Çanakkale 1 nolu şer'îye siciline baktığımızda terekeler oldukça okunaklı olup belgelerde bazı kısımlarında eskime ve yıpranma söz konusudur. Çanakkale 2 nolu şer'îye siciline baktığımız da ise yazıların oldukça kalın yazılması ve mikrofilimde belgelerin taranması sırasında ileri-geri yapılmasından dolayı mikrofilmdeki mürekkepler dağılmış bu yüzden bazı belgeler okunmaz bir hale gelmiştir. Sayfa numaralandırmaları ise ilk sayfadan başlanmak üzere her sayfa günümüz rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Uşak ve Çanakkale'ye ait belge numaralandırmasındaki karışıklıkları önlemek için her iki şehre ait terekeler 1.sayfadan başlamak üzere her sayfaya numara verilmek suretiyle günümüz rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Uşak ve Çanakkale'ye ait tereke seçimlerimize baktığımız da ise; belgelerin tek tek transkripsiyonu yapılmış fakat gerek nem, rutubet gibi dış etkenlere bağlı olarak ve gerekse mürekkep lekelerinden dolayı bazı belgeler okunamaz hale gelmesinden dolayı bu belgeler bize sağlıklı bilgiler veremeyeceği için tasnifin dışında tutulmuştur. Tasnifin dışında tutulan bu belgelerin sayısı çok azdır. Bu yüzden Uşak 1. nolu şer'îye sicilinden 25 tereke, Uşak 2. nolu şer'îye sicilinden 113 tereke olup Uşak'a ait 138 tereke bir bütün içinde, Çanakkale 1 nolu şer'îye sicilinden 11 tereke ve Çanakkale 2 nolu şer'îye sicilinden 87 tereke olmak üzere Çanakkale'ye ait 98 tereke de kendi içerisinde bir bütün olarak ele alınıp toplam 236 tereke incelenmiştir.

Çanakkale'ye ait tereke kayıtlarının çözümlenmesi sırasında o dönemin dili ve üslubu hakkında bilgi edinmek için daha önceden bu alan üzerine yapılan yüksek lisans tezlerinden de faydalanılmıştır.

Aynı yüzyıla ait olmalarına rağmen farklı yıl aralıklarında olan tereke kayıtları belirli bir plan ve konu bütünlüğü içerisinde ele alınarak her iki şehrin sosyo-ekonomik yönden benzerlikleri ve farklılıkları incelenerek ortaya çıkan sonuçlar sayısal veriler, grafikler, yüzdelik dilimler ve karşılaştırmalarla

desteklenmiştir. Çalışmamızda da elde edilen verilerle muhtemel sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

III. UŞAK VE ÇANAKKALE’NİN TARİHÇESİ

A) Uşak’ın Tarihçesi

Uşak, M.Ö. 4000’e kadar uzanan tarihi ile göze çarpan önemli bir yerleşim yeridir. Anadolu’ya dalgalar halinde geldikleri kabul edilen Hititlerin, MÖ. 2000 senelerine doğru Kızılırmak’ın çizdiği geniş kıvrım içinde yerleştikleri ve bunu takip eden yıllarda sınırlarını kıyılarına kadar götürmeleri neticesinde Uşak yöresi, MÖ. 2000-MÖ.1200 yılları arasında Hititlerin egemenliği altına girmiştir¹².

MÖ. 1200’lerde batıdan gelen Frigler, Hitit şehirlerini yağmalayıp ve tahrib ettikten sonra, Hitit devletine son vererek Uşak’a hâkim olmuşlardır. MÖ. 650 tarihinde ise bu yöre Lidyalıların hâkimiyetine girmiştir¹³. Bir süre Lidya Krallığına bağlı kalan Uşak, M.Ö. 546’da Lidya Devletini tarihten silen Pers ordularınca Pers İmparatorluğuna katıldı. Pers döneminde Hellespontos Satraplığı (askeri valilik) içinde yer alan Uşak, M.Ö 334’te Makedonyalıların eline geçti¹⁴. Kısa süren İskender hâkimiyetinin ardından Anadolu’da Selevkoslar zamanında Uşak yöresi Bergama krallığının etkisi altındaydı. M.Ö. 190’da Romalılar Anadolu’yu ele geçirdikten sonra hâkimiyeti uzun süre ellerinde tutular. Bu devrede Roma hâkimiyeti iki döneme ayrılır. Roma devleti ikiye ayrılmadan evvelki devirde Anadolu’da Roma hâkimiyeti M.Ö. 190- M.Ö 395 yılları arasını kapsarken, ikiye ayrıldıktan sonra Doğu Roma devleti de M.Ö 395 – M.S XI. yüzyılın sonraları arasında Anadolu’da hüküm sürdü¹⁵.

XI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkler, Anadolu hâkimiyetini elinde bulunduran Bizans Devleti’nin doğu sınırını aşmaya başladılar. 1071 Malazgirt Savaşından sonra Türk kuvvetleri Anadolu’ya hızla yayıldı¹⁶.

¹² Abdülhakim ARIKAN, *Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Asırda Uşak Vakıf Hizmetleri*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı İslam Târihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2005, s.23

¹³ Aynı s.a.y.

¹⁴ “Uşak”, *Yurt Ansiklopedisi*, C.X, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984), s.7477

¹⁵ Sadiye Tutsak, *Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uşak (1923–1933)*, (Uşak Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi, No:2, İzmir: 1998), s.14

¹⁶ Aynı, s.15

Uşak yöresinde 1280'lerde Germiyanogulları Beyliğinin egemenliği görüldü. 1288'de Selçuklulara bağımlı bir devlet durumuna gelen Germiyanogulları süreç içerisinde bağımsızlıklarını kazanarak, 1310'da Osmanlılar dışındaki tüm Batı Anadolu beyliklerini kendine bağımlı kıldı. Germiyanogulları ile yaptıkları savaşlarda üstün gelen Osmanlılar, 1390'da Uşak'ı almayı başardılar¹⁷.

Büyük Türk Hakanı Timur'un 1402 yılında, Ankara'da Osmanlılara indirdiği darbe üzerine, Yıldırım'ın ortadan kaldırdığı beylikler tekrardan dirilmiş, bu arada Uşak ve çevresi de Karamanlıların eline geçmiştir. 12 sene Karamanlılara tâbi olan Uşak 1414'de tekrar Germiyanlara tâbi oldu¹⁸. Uşak Osmanlı yönetimi altında bir süre barış içinde yaşadı. Ama Suhte ve Celâli ayaklanmaları bu barış döneminin sonu oldu. Uşak yakınındaki Şeyhli Kazası halkı, kaza nâibi İsa'dan yakınıyordu. Bu kişi düzenlediği sahte “arz” ve “hüccet” lerle halktan yasadışı paralar toplamış¹⁹ ve halkı galeyana getirmiştir.

Suhte ayaklanmaları da halka büyük zarar verdi. Bir süre sonra köylü halk, devlet görevlilerine ve Celalilere karşı Suhtelerle güç birliği etti. Hayaloğlu adında bir Celali elebaşısı Uşak ve yöresini kasıp kavurduğu zaman, Suhteler il erleri ile birleşerek Celalilere karşı çıktılar²⁰. Ayrıca 1671 (H.1082) yılında Uşak'a gelen Evliya Çelebi'ye göre 1598/99 (H.1007)'de şehir halkı Celâli eşkıyası korkusundan kale surlarını 5 arşın yüksekliğinde, 200 adım uzunluğunda yeniden inşa ettiklerini²¹ belirtmektedir.

XVIII. güç kazanan ayanların baskıları ve çeşitli aşiretlerin isyanları sonucunda halk huzursuz olmuştur. Fakat XIX. yy'da Uşak Kazası, siyasal olaylar açısından durgun bir dönem geçirdi²².

Uşak, Milli Mücadelenin, en canlı olaylarına tanık olmuş illerinden biridir. Yunanlılar, iki yıl süreyle işgal altında tuttıkları bu kenti ileri bir karakol olarak kullanmış, Batı Anadolu'daki ağırlığını uzun süre burada tutmuşlardır. Milli Mücadelenin sonunu getiren başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin en yoğun çatışmaları da yine bu ilin topraklarında yaşanmıştır²³.

¹⁷ Yurt Ansiklopedisi, 1984, s.7478

¹⁸ Uşak Valiliği, Uşak İl Yıllığı 1967, (Uşak: 1968), s.64

¹⁹ Yurt Ansiklopedisi, 1984, s.7472

²⁰ Aynı. s.a.y.

²¹ Mehtap Özdeğer, 15-16 Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi, (İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001), s.56

²² Yurt Ansiklopedisi, 1984, s.7472

²³ Aynı. s.a.y.

Uşak, 1918’de merkezi Konya’da bulunan 12. Kolordunun denetim alanı içindeydi. Bu kolorduya bağlı 68. Alay’ın karargâhı Uşak’taydı. Uşak, İtilaf devletleri arasındaki anlaşmalarla paylaşılan bölgenin dışında kalmakla birlikte, 15 Mayıs 1919’da başlayan Yunan işgali ertesi, direniş örgütlenmesi için Uşak’ta da önemli adımlar atıldı. 4 – 11 Eylül 1919’da yapılan Sivas Kongresi sonrasında ise, Anadolu’nun birçok yerinde olduğu gibi, Uşak’ta da somut örgütlenme girişimleri oldu. Kentte, İbrahim (Tahtakılıç) Bey’in önderliğinde bir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti şubesi kuruldu. Ayrıca 22 Haziran 1920’de Uşak Milli Piyade Taburu ile Uşak Süvari Alayı kuruldu. Bu birlikler, Heyet-i Temsiliye’ce bölgeyi savunmakla görevlendirilen 23. Tümen’in komutası altında idi²⁴.

27 Ağustos 1920 günü düşman kuvvetleri, Alaşehir’den seri bir hareketle Uşak istikametinde taarruza geçtiler. Uşak’taki 23. Tümenin 1500 mevcudu vardı. Uşak’ı örtmek ve müdafaa etmek için Sarayköy-Karakuyu-Karahasan köyleri hattında mevzilenmiş ve sol yanı ile Selik Köyüne kadar uzanmıştı. Yunanlılar, hain Musa çetesinin kılavuzluğu ile gece karanlığında Sarayköy ve Kül köy arasında bulunan yüksek kayalara çıkmaya muvaffak oldular. Düşman en az 12.000 piyade ve kuvvetli topçu ve süvari birlikleri ile taarruzun ağırlığını Karakuyu ve Kül köy arasında bulunduruyordu. Kıtalarımız, düşmana esir bırakmadan ve yeni muharebelere girmek için biran önce İslam köy mıntikasını almaya çalıştı. Yunanlılar yerli halkın direnmesine rağmen 29 Ağustos 1920 tarihinde Uşak’ı işgal ettiler²⁵.

Uşak’ın düşman istilasası altında kaldığı tam iki sene içerisinde Büyük Millet Meclisi Hükümeti, Garp Cephesini kuvvetli bir hale getirdi. Garp Cephesi Kumandanı İsmet İnönü, I. ve II. İnönü Zaferini kazandı. Ordularıyla Sakarya Muharebesinde düşmanı yendi. Bunu Ulu Önder Atatürk’ün Afyon-Dumlupınar Meydan Muharebesi yani Başkomutanlık zaferi rakip etti. Yüce Başkumandanın idare ettiği Türk kuvvetleri 30 Ağustos 1922 tarihinde Murat Dağlarının doğu eteklerinde Çal köyü mıntikasında istilacı düşman ordularının büyük bir kısmını kuşatarak²⁶, bozguna uğratmış ve ilerleyişine devam eden “Türk güçleri Kemalettin Sami Paşa komutasındaki 4. Kolordu’nun 2 Eylül’de Uşak’a girmesiyle kent iki yıl süren işgalden kurtulmuş oldu. Hemen ardından, Başkomutan Mustafa

²⁴ Yurt Ansiklopedisi, 1984, s.7476

²⁵ Uşak Valiliği, Uşak 1973 İl Yıllığı, (İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1973), s.21

²⁶ Uşak Valiliği, 1967, Ön. ver., s.67

Kemal Paşa, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa, I. Ordu Komutanı Nurettin Paşa da Uşak'a geldiler²⁷. Daha sonra ise Mustafa Kemal Atatürk'ün Cumhuriyetin kuruluşundan sonra ilk kez Uşak'a gelişi 16 Ekim 1925 tarihine rastlamaktadır.

Yunan kuvvetleri Uşak'tan İzmir'e çekilirken bazı yerleşim yerlerinde yangın çıkardıkları gibi halka da çok eziyet ettiler. Arkalarında tam bir enkaz yığını bıraktılar. Bunu yaparken Rum ve Ermenilerin kurdukları kundaklama ve imha ekiplerinden de yardım aldılar. Bu yangında Uşak kaza merkezindeki Kurtuluş Mahallesi'nin yarısı, Hamidiye, Sarayaltı ve Durak Mahallesi'nin tamamı yandı²⁸. Uşak Ticaret ve Sanayi Odası tarafından yapılan incelemelerde 650 ev, 1 resmi bina, 3 hamam, 2 mektep, 1 kiremithane, 2 fabrika, 26 çeşme ve su terazisinin yandığı tespit edilmiştir²⁹. 9 Ekim 1922 tarihli Hâkimiyet'i Milliye gazetesi de Uşak'ta 1800 hane ve dükkân 16 camii, mescit ve tekkenin yandığını bildirmektedir. “Anadolu’da Yunan Zulm ve Vahşeti” adlı eserde ise Uşak Kazasında 8132 hane, 689 dükkân ve 119 camii ve mescidin yandığı açıklanmaktadır. Aynı tarihli Hâkimiyet'i Milli Gazetesi'ne göre şehirde 982 kişi öldürülmüş, 382 kişi yakılmış, 40 kişi boğulmuş, 54 kişi kaybolmuştur. Uşak merkez ve köylerinde Yunanlılar tarafından 13488 kişinin öldürüldüğü 3210 Türk ve bir o kadar da Hristiyanı zorla yanlarında Yunanistan'a götürüldüğü yazılmaktadır³⁰

Uşak, XIX. asırda Anadolu Vilayeti'nin başşehri olan Kütahya'ya bağlı bir kazadır. Banaz ve Ulubey nahiyeleri de Uşak'a bağlıdır. Cumhuriyetin ilanından sonra ise Uşak, Kütahya vilayeti'nin bir kazası yani bir ilçesi olarak kaldı. Ancak daha sonra memleketin mülki yapısında yeni düzenlemeler yapılması sonucu 9.1.1953 tarihli 6129 sayılı kanun ile Uşak vilâyet merkezi haline gelmiştir³¹.

Uşak adının kökenine baktığımızda ise çeşitli kaynaklarda çeşitli bilgilere rastlamaktayız.

“Uşak” kelimesi, deyim şekli üç anlam verir. Birincisi Çağatay Türkçesi ile “Oğul, Torun” manası taşır. İkincisi Arapça “Aşk” kelimesinin çoğuludur. (Âşıklar) diye tercüme edilir. Üçüncüsü halk dilinde “Esir, köle, hürriyeti ve fikri olmayan adam” yerine kullanılır³².

²⁷ Yurt Ansiklopedisi, 1984, s.7476

²⁸ Uşak Valiliği, Cumhuriyetin Yetmişbeşinci Yılında Uşak, (Uşak:1998), s.12

²⁹ Uşak Valiliği, İlkler Şehri Uşak, (Uşak: 2005), s.54

³⁰ Uşak Valiliği, 1998, Ön. ver., s.12

³¹ Arıkan, Ön. ver., s.30

³² Haşim TÜMER, Uşak Tarihi, (Uşak Halk Eğitimine Yardım Derneği Kültür Yayınları, No.14, 1971), s.29

Tuncer Baykara, ise ‘‘Uşak’’ adının Türklerden önce Anadolu’da yaşayanlara verdiği bir ad olmadığını, aynı zamanda Türkçe bir kelime olmadığını söylemektedir³³.

Uşak adı hakkında da çeşitli rivayetler vardır. Bir efsaneye göre; ‘‘Şehrin güneyindeki Mende Köyü büyük bir kasabadır ve adı Menos’tur. Oğuz Türkmenleri buralara inince Menos’u da işgal etmişler ve adını ‘‘Mende’’ diye kendi hançerlerine kolay gelecek bir şekilde vermişlerdir. O zaman Uşak’ın olduğu yer boştur ve Mende beyinin mandırasıdır. Mandıraya oğullarını oturtmuştur. Bey, mandıraya her gidişinde oğullarını murad ederek (Ben Uşak’a gidiyorum) haberini bırakır. Bolca tekrarlanan bu deyim, bir semt ismi olarak buralara âlem olur kalır. Diğer bir efsaneye göre de; Mende köyü yine büyük bir şehir ve Uşak’ın olduğu yer Mende Beyine ait bir mandıradır. Mende Beyi buraya yedi kişilik yönetici, bakıcı, bir topluluk oturtur. Zamanla anlatır ki, bu yedi kişinin yedisi de her biri bir dalda âşık insanlardır. Kimisi işine âşık, kimisi sanatına âşık, kimisi de manevi hasletlerde ruh yüksekliğine mâlik âşıklar.

Ortada bir sekizinci âşık daha vardır. O da bizzat Bey’dir. Bey bu mandıradaki yedi âşık’ın âşıklarına âşıktır. Ve içinden, biricik güzel kızını bunların en küçüğüne vermeyi geçirmektedir. Fakat kızının gönlünü bilmediğinden tereddüt etmektedir. Bir gün içinden geleni kızına açar ve öğrenir ki kızı da âşıktır, hem de babasının gönlünden geçen gibi o yedi âşıktan en küçüğüne. Babanın ve kızın katılmaları ile adetleri dokuza çıkan âşıklar, bu mandırada dokuz gün süren düğün yaparlar, Mende’den göç ederek buraya yerleşirler. Dokuz âşık’ın yerleştikleri bu yer de, yakışan ismi kendiliğinden alır: Uşşak³⁴

Antik kaynaklardan yapılan araştırmalara göre Uşak’ın en eski adı, kutsal bir hisar alanı anlamında ‘‘Temenothyrai’’dir. Fakat Uşak paraları üzerinde ‘‘Flaviopolis’’ ismine de rastlanmaktadır. *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası* isimli eserinde her iki ismi de doğrulayan Prof. Dr. Ramsey, bu iki şehir adının biri bugünkü Uşak şehrinin doğusundaki yerleşim yeri için, diğeri ise batısındaki bir yerleşim yeri için kullanıldığını yazmaktadır³⁵.

Uşak kelimesinin şehre tesmiyesini ‘‘Âşıklar Diyarı’’ anlamına yorumlayan ve yakıştıran bir kaynak da Evliya Çelebidir. Çelebi, şehrimizi her anışında (Ş)

³³ Erdoğan SOLAK, **XX. Yüzyılda Uşak**, (Uşak: Uşak Valiliği İl Özel İdaresi ve Uşak Merkez Köylerine Hizmet Götürme Birliği Yayınları No:1, 1. Baskı, 2002), s.1

³⁴ Tümer, **Ön. ver.**, s.29-30

³⁵ Uşak Valiliği, 2005, **Ön. ver.**, s.45

harfinin üstüne, harfi çift okutmaya yarayan “şedde” harekesini koymayı unutmamıştır. Evliya Çelebi Uşak’ı ve Uşaklıları tasvir derken; “....Uşşak şehri derler mahbub ve mahbubeleri uşşakperestlerdir. Anınçün (Uşşak) dereler. Hakikatül hâl bu şehre bir garübüt diyâr kimesne gelüp bir iki gün mihman olsa elbette âşık olması mukarrerdir)... “ ifadesi ile isimlendirmenin âşıklar yatağı diye verilmiş olduğu anlamını teyit etmiştir³⁶.

Bizans kaynaklarında ise; Helen dilinde İmparator Triaianus’un kenti anlamına gelen “Traiapoklis” şehrinden bahsedilmektedir. Lidya ile Frigya sınırında, günümüzde Uşak’ın 10 km doğusunda Çarikköy ve Ortaköy arasında kurulmuş olan bu yerleşim yerinden dolayı olsa gerek, Ortaköy’e önceden “Gavurköy” denilmektedir. “Traiapolis” şehrini koruyan ordu birliklerinin yeri ya da muhafız birliklerinin yeri anlamına gelen Helence “Obsikion” ya da Latince “Obsequium” şehri tarihi süreç içerisinde “Ovsek” , “Oşak” ve “Uşak” şekline dönüşmesi kuvvetle muhtemeldir³⁷.

Cevdet Türkay “Başbakanlık Arşiv Belgesine Göre Osmanlı İmparatorluğu’nda Oymak, Aşiret ve Cemaatler” adlı eserinde Uşak ve civarında tesbit etmiş olduğu Türkmen ve Yörük cemaatleri içerisinde Uşak cemaatinin Niğde Sancağı ile İzmir’in Tire Kazası civarında yerleştirildiği ifade edilmektedir. Karaman ve Beyşehir Sancaklarına Uşaklar ismini taşıyan Yörük cemaati iskân edilmiştir. Hama ve Humus Sancaklarında ise Kınık Uşaklı ismini taşıyan Yörük cemaati bulunmaktadır. Bu yörenin, Uşaklar ve Kınık Uşaklı Yörük cemaatlerinin ve içlerinden biri tarafından Uşak yöresinin fethedilmesi veya iskân edilmesi sebebiyle “Uşak” adını alması ihtimal dâhilindedir³⁸. Görüldüğü gibi “Uşak” adının nereden geldiği tam manasıyla tespit edilememiştir.

B) Çanakkale’nin Tarihçesi

Dardanelles ve Hellespontos Çanakkale’nin bilinen en eski adlarıdır. Dardanelles Troya’nın mitolojik atalarından Dardanos’tan türetilmiştir. Antik çağdaki adı Hellespontus ise mitolojiye dayanır. Antik çağ yazarlarının çok işlediği “Altın Post” mitolojik öyküsünde Karadeniz’e Kolkhis ülkesine altın postlu koça

³⁶ Tümer, **Ön. ver.**, s.30

³⁷ Uşak Valiliği, 2005, **Ön. ver.**, s.45

³⁸ **Aynı.** s.a.y.

binip gitmek için boğazı geçerken koçtan düşen Helen'den geliyor ve anlamı Helle'nin Denizidir³⁹.

Çanakkale'nin merkezi, Antik Çağ'da Hellespontus'un (Çanakkale Boğazı) kıyısında, Troas bölgesinde ve o zamanki Dardanos kentinin sınırları içinde yer alıyordu. Aiolyalılar'ın yerleştikleri bir merkez olan Dardanos, bugünkü ilçe merkezinden 10 km uzaktaydı. Yine merkez ilçe sınırları içerisinde Antik Çağ'ın stratejik öneme sahip en önemli limanlarından biri olan Abydos, Burnu'ndaydı⁴⁰. Yörenin en eski halkı Beşiktepe ve Kumtepe yerleşmelerinden bilinen Katolik dönem yerli halkıdır. Bunları, İ.Ö. 3000'lerden 1200'lere kadar herhangi bir dış etki altında kalmadan yaşamlarını sürdüren Troya halkı izler⁴¹.

İ.Ö 2000'lerde Balkan Yarımadası'nda yaşayan Frigler Hellespontos üzerinden Anadolu'ya geçtiler. Hitit uygarlığını büyük ölçüde sarsan Frigler'den sonra bölgede Lidyalılar egemen oldular. İ.Ö 514'te Pers İmparatoru Darius, Makedonya ile birlikte Çanakkale'yi de Pers egemenliği altına aldı. Savaşlar sonucunda yapılan antlaşmayla Roma'nın eline geçen kent giderek bazı ayrıcalıklara sahip bir serbest liman konumuna geldi⁴². Bu topraklar sırasıyla Bergama Krallığı, Roma ve Bizans hâkimiyetini tanıyan bu yöre İmparator Justinianos devrinde Slav ve Hunlar'ın saldırısına uğradı. VII. ve VIII. yüzyıllarda Müslüman Arapların gelip geçtiği bu yöreye Bizans egemenliğinin son dönemlerinde Türkmen akınları da başladı. Anadolu Selçuklularının parçalanmasından sonra kurulan beyliklerden Karesi Beyliği'nin toprakları da bu yöreye kadar uzanıyordu. Bu beyliğin topraklarının Sultan I. Murad tarafından 1360 yılında Osmanlı topraklarına kesin olarak katılmasıyla Çanakkale yöresi Osmanlı idaresine geçmiş oldu⁴³.

Yıldırım Beyazıt dönemine baktığımızda; Beyazıt Çanakkale Boğazına çok önem vermiş, boğaz muhafızlığı kurarak (1390) Sarıca Paşa'yı bu mevkiye getirmiştir, Gelibolu'nun bir tepe üzerinde olan iç kalesini takviye ettirip, dış kaleyi yıktırılmış ve suni limanı temizleterek, liman ağzında bulunan iki kule inşa ettirmişti. Bu liman icabında üç katlı bir zincirle kapatılabiliyordu. Osmanlı Devletinin deniz üssü haline gelen Gelibolu bir harp limanı olmuş ve burada harp gemileri inşa eden

³⁹ Çanakkale Valiliği, **Çanakkale**, (Çanakkale: Seçil Ofset Matbaacılık, 2008), s.10

⁴⁰ "Çanakkale", **Yurt Ansiklopedisi**, C.V, (İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984), s.1855

⁴¹ "Çanakkale" Turizm İl Müdürlüğü, Kültür Müdürlüğü ve Milli Parklar Müdürlüğü, **Çanakkale**, (Ankara: Şubat, 1998), s.28

⁴² **Yurt Ansiklopedisi**, C.V, s.1855

⁴³ Metin Tuncel, "Çanakkale", **İslam Ansiklopedisi**, C.VIII, (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1989), s.197

bir tersane vücuda getirilmiştir. Boğazdan geçen gemiler Gelibolu önünde durdurulup, muayeneye tabi tutuluyorlar ve emri dinlemeyenler cezalandırılıyorlardı⁴⁴. Görüldüğü gibi bu dönemde Çanakkale bir kontrol merkezi haline gelmiştir.

Aşağı yukarı birbirine yakın kesimlerde kurulan ve sonradan ortadan kalkan şehirlerin (Truva, Dardanos) yerine Yeniçağ başlarında kurulan Çanakkale Şehri almıştır. Bu yeni şehrin nüvesini, Fatih Sultan Mehmed'in burada boğazdan geçişi kontrol altına almak için yaptırmış olduğu kale meydana getirir. 1463 yılında inşa edilen ve Kal'a-i Sultâniyye adı verilen bu yapı kare şeklinde idi. Köşelerinde burçlar ve ortasında büyük bir kale ve yine Fatih Sultan Mehmed tarafından inşa ettirilen bir de cami bulunurdu. Stratejik önemi çok fazla olan bir kesimde kurulan bu kale etrafında zamanla gelişen bir yerleşme yeri oluştu. Önceleri bu yerleşmeye de Kal'a-i Sultâni'ye deniyordu. Bu küçük yerleşim birimi kuruluşundan az sonra 1464 yılındaki bir Venedik zorlamasından başka hemen hemen iki asır hiçbir saldırı görmeyerek gelişti⁴⁵. Ayrıca Pîrî Reis, Anadolu yakasındaki kaleye Fatih Mehmed'in oğlu sultan Mustafa tarafından inşa ettirildiği için, Sultâniye Kalesi denilmiş olduğunu kaydeder⁴⁶.

Evliya Çelebiye göre, kale üzerinde Fatih Sultan Mehmed'e ait yazıt 1452'de yapılmıştır. Yine Evliya Çelebi, Sultaniye adında 1658'de padişah IV. Mehmed'in annesinin yardımı ve Köprülü Mehmed Paşa'nın teşebbüsü ile yapılan kalelere verilmek istenilen addan ileri geldiğini bildirir. Evliya Çelebi, Çanakkale'nin düz bir ova üzerinde bağ ve bahçeler içinde iki bin evlik bayındır bir şehir olduğunu anlatır⁴⁷.

XVII. yüzyılın ortalarına doğru Çanakkale boğazı Venediklilerin sık sık taarruzuna uğradığından ve bir süre de onların ablukası altına alındığından bu olaylardan Kal'a-i Sultâniye de zarar görmüştür. Fakat şehirdeki bu bakımsız durumun fazla sürmediği ve tekrar mâmur hale geldiği, XVIII. yüzyılda buradan geçmiş olan seyyahların yaptığı tasvirlerden anlaşılmaktadır.⁴⁸

XIX. yüzyılın başlarında Çanakkale şehri diplomatik görüşmelere de sahne oldu. İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından savaş gemilerinin geçişini yeniden

⁴⁴ Çanakkale Valiliği, *Çanakkale İl Yıllığı 1973*, (Çanakkale, 1967), s.35

⁴⁵ Tuncel, *Ön. ver.*, s.197-198

⁴⁶ Besim Darkot, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, C.III, (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1945), s.344

⁴⁷ Çanakkale Valiliği, *Çanakkale İl Yıllığı 1967*, (Çanakkale: 1967), s.31

⁴⁸ Darkot, *Ön. ver.*, s.198

düzenleyen bir antlaşma 5 Ocak 1809'da İngiliz elçisi Rober Ader ile Osmanlı temsilcisi Vâlid Efendi arasında bu şehirde imzalandı. Onun için bu antlaşmaya Çanakkale ya da şehrin eski adıyla Kal'a-i Sultâniyye Antlaşması adı verilir⁴⁹.

XX. yüzyıla gelindiğinde Çanakkale'nin dünya tarihine altın harflerle yazıldığını görmekteyiz. I. Dünya Savaşında, Çanakkale Savaşları, Türk harp tarihinin bir sahifesi veya birinci dünya savaşının yalnız bir parçası değil, başlı başına bir olay veya Dünya tarihinin dönüm noktalarından biri ve en önemli sahnesidir. Çanakkale sırtları ve onların önünden akan sular 1914-1918 yılları arasında başka toprak parçalarına nasip olmayan bir trajediye şahit oldular. Dünya tarihinin en büyük tanıttığı iki büyük imparatorluk İngiltere ve Fransa bu sırtlara saldırarak büyük zaferi burada elde etmek ve Türk topraklarına, Türk milletine esaret zincirini vurmak istediler. Fakat uzun mazilerin bile esareti tanımamış olan bu sırtların sahipleri karşısında iki büyük imparatorluğun çelik donanmaları eridi, muazzam kuvvetleri yıprandı. Cihan tarihinin akıbeti Türk toprak ve sularında, düşman ümidi sönmüş bir durumda Çanakkale de yenilgilerin acısı ile kısmetini başka yerlerde aramak üzere yıkıldı gitti⁵⁰.

İdarî bakımdan ise; Çanakkale şehri Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde Anadolu eyaleti içindeki Biga sancağına bağlı bulunuyordu. Daha sonra yaklaşık 1533 yılında kurulmuş bulunan ve merkezi Gelibolu olan Cezâyir-i Bahr-i Sefîd vilâyetinin içinde yer aldı⁵¹.

1848-1867 yılları arasında Kal'a-i Sultaniye, Hüdavendigar Eyaleti dâhilindeki Biga livasına bağlı bir kaza merkezi durumunda idi. Hüdavendigar Eyaleti ilk kurulan Osmanlı sancaklarından biri olup, uzun süre Anadolu Beylerbeyliğine bağlı kaldıktan sonra sınırlarını genişleterek XIX. yüzyıldan önce eyalet, ardından vilayet adı altında teşkilatlandırılmıştır⁵².

Kırım harbinden sonra Avrupalılarla temasın artmasıyla birlikte, İstanbul'un yönetiminde yenilikler yapılmıştır. Özellikle belediye işleriyle meşgul olmak üzere İstanbul'da şehremaneti idaresi kurulmuştur. Daha sonra da bu idare genişletilerek çevre sancak ve kazaları da içine almıştır. Nitekim 1877-1880 yılları arasında üç

⁴⁹ Tuncel, **Ön. ver.**, s. a.y.

⁵⁰ Çanakkale Valiliği, 1967, **Ön. ver.**, s.64

⁵¹ Şerif Korkmaz, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı", **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılı**, S.3, (2005, Mart.), s.111

⁵² **Aynı.** s.a.y.

senelik kısa bir dönemde Çanakkale'yi İstanbul Şehremaneti idaresine bağlı olarak görmektediriz⁵³.

1881-1887 yılları arasında bu defa Çanakkale, Karasi Vilayetine dâhil edilmiştir. Yeni teşkil edilen bu vilayet sadece, Biga ve Karasi sancakları bulunuyordu. 1888'den itibaren Biga Sancağı adı altında Çanakkale müstakil bir sancak yapılarak doğrudan merkeze bağlanmıştır⁵⁴.

Çanakkale tarihinin en acılı günleri XX. yüzyılın başları olmuştur. 18 Mart 1915'te cercyan eden büyük deniz muharebeleri şehrin önündeki sulara meydana geldi. Bu muharebede Türkler başarılı olup düşmanı boğazdan geçirmediği halde şehir büyük zarar gördü. 18 Mart sabahı boğaza giren on altı savaş gemisinin açtığı ateş sonucunda şehir ateşler içine kalmıştı. Sivil nüfus tahliye edilmiş olduğundan ticaret geriledi ve şehir sönükleşti. Şehrin nüfusunun artması ve kalkınması ise ancak Cumhuriyet döneminde oldu⁵⁵.

Çanakkale isminin kökenine baktığımızda ise Çanakkale isminin yanında Kal'a-i Sultaniye ve Dardanos isimleri de kaynaklarda kullanıldığını görmektediriz. Çanakkale ismini daha çok yerel halk kullanmakta idi. Bu isim 1740'larda yeniden canlanan çömlekçilik üretiminin yaygınlaşmasıyla iyice yerleşmiştir⁵⁶. 1743 yılında burayı ziyaret etmiş olan seyyah Pococke, şehrin çevresinin 2,5 kilometreye yakın olduğunu, nüfusunun büyük bir kısmının ipek ve yelken bezi ile çanak çömlek yapımı ve ticaretiyle uğraştığını yazmaktadır. Burada imal edilen çanak ve çömlekler ülkenin başka taraflarına da gönderiliyordu⁵⁷. Bu yüzden ilin isminin kökeni yörede çok gelişmiş olan çanak-çömlek zanaatına dayanır. Şehrin iki simgesi haline gelen Kale-i Sultâniye ile çanakçılık özdeşince de şehir "Çanakkale" olarak adlandırıldı⁵⁸.

⁵³ Ayni. s.113

⁵⁴ Ayni. s.114

⁵⁵ Tuncel, **Ön. ver.**, s.198

⁵⁶ Korkmaz, **Ön. ver.**, s.109

⁵⁷ Tuncel, **Ön. ver.**, s.a.y.

⁵⁸ Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, "Çanakkale İli Değerleri Envanteri", (Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Yayınları, No:94, Çanakkale, 2009), s.69

İKİNCİ BÖLÜM

TEREKELERİN IŞIĞINDA UŞAK'TA AİLE

I.GENEL OLARAK TEREKELER

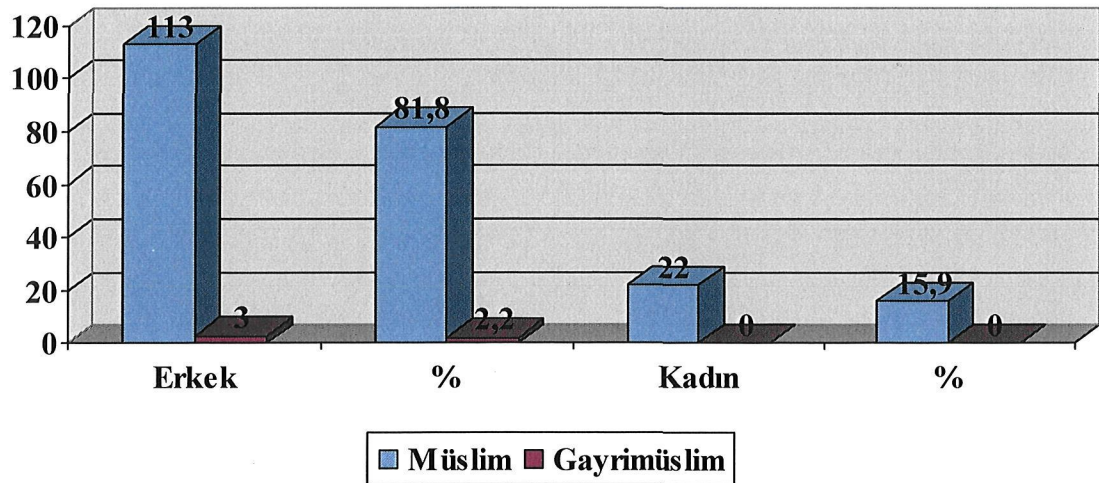
A) Tereke Sahiplerinin Hakkında Genel Bilgiler

Uşak'a ait 1 ve 2 nolu şer'îye sicillerindeki 138 tereke bir bütün içerisinde incelenmiş; 1 nolu şer'îye sicilindeki terekeler 25 tane olup H.1248–1255/ M.1832–1839 yıllarına 2 nolu şer'îye sicilindeki terekeler ise 113 tane olup H.1286–1287/ M.1869–1870 yıllarına aittir. Tereke kayıtlarına baktığımızda çoğunluğunu Müslüman erkek terekelerinin oluşturduğunu görmekteyiz. Gayrimüslim ve kadın terekelerinin sayısı ise oldukça azdır. Toplam 138 tereke içerisinde 113 tane erkek, 22 tane kadın ve 3 tane gayrimüslim terekesi bulunmaktadır(Bkz. Tablo 1, Grafik 1)

Tablo 1. Uşak Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Müslim	113	81.8	22	15.9	135	97.8
Gayrimüslim	3	2.2	-	-	3	2.2
Toplam	116	84	22	15.9	138	100

Grafik 1. Uşak Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Gayrimüslim terekelerini incelediğimizde Yorgi ve Pandili'nin (UŞS-1-T:19, 20) küçük yaşta vefat ettikleri için eşleri ve çocukları yoktur. Ayrıca oturdukları mahalleleri ve köyleri hakkında da herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. İlyadin Dimis'in (UŞS-2-T:9) ise Hacı Hasan Mahallesinden olup Kireko adında bir eşi ve Yuvan adında bir büyük oğlu, Yorgi ve Kostantin İngeşi adında iki küçük oğluyla, Marya, Sufla, Niyekon adında üç küçük kızı olmak üzere toplamda altı tane çocuğu vardır. Ayrıca Gayrimüslim tereke sahiplerinin; aile bireylerinin ve vârislerinin isimlerine baktığımızda da Ermeni olduklarını anlıyoruz.

Kadınlara ait tereke sayısı ise; 22'dir. Bu 22 tereke sahibinden 4 tanesi merkezde oturmakta, 17 tanesi de merkezin dışında oturmaktadır. 1 tanesinin ise (UŞS-1-T:21) karyesi ve mahallesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Erkeklerle ait terekelerinin sayısı ise; 113 Müslüman ve 3 gayrimüslim olmak üzere toplam 116 tereke vardır. Bu tereke sahiplerinden 27 tanesi merkezde oturmaktadır. Merkeze bağlı kasabalarda ise 84 tereke sahibi ikamet etmektedir. Bu değerlendirmede bazı terekeler konuya dâhil edilmemiştir. Bunlar; Uşak'a çeşitli sebeplerden dolayı misafir olarak gelip vefat eden, Çerçi Arap 'Abdullah'ın (UŞS-1-T:1) ve aslen Antalyalı olan Topal Hoca oğlu Mehmed'in (UŞS-1-T:3) terekelerinde mahalle, köy ve kasaba isimlerinden herhangi birisinin zikr edilmemesi, 'Abdulkadir bin 'Ali'nin (UŞS-1-T:23) terekesinde Yavı Çiftliğinden bahsedilmesi ve Yavı Çiftliğinin merkezde mi yoksa merkezin dışında mı olduğu hakkında kesin bir bilgiye ulaşamaması ve iki gayrimüslim tereke (UŞS-1-T:19, T:20) sahibinin de nereli oldukları hakkında kesin bir bilginin olmaması sebebiyle 5 erkek terekesi değerlendirmenin dışında tutulmuş. Ayrıca 1 tane kadın terekesinin de köy ve kasabası hakkında da herhangi bir bilgiye rastlanılmamasından dolayı da Alime bint İbrahim'in (UŞS-1-T:21) terekesiyle beraber toplam 6 tereke bu değerlendirmenin dışındadır.

Yerleşim yerlerinin çeşitliliğine baktığımızda toplam 52 tane farklı yerleşim yerinden bahsetmektedir. En çok adı geçen karye isimleri; Karaağaç, Kayalı Kebir, Avgan, Alfaklar, Deli Hızır ve Karbasan Karyesi iken en çok adı geçen mahalleler ise; Sabah, Aybek, Kamer ve Hacı Hızır Mahallesidir. Yerleşim yerleri hakkında daha geniş bilgiler sonraki bölümlerde tablolar ve grafikler halinde değerlendirilecektir.

B) Meslek ve Unvanlar

Tereke kayıtlarına bakarak ulaşabildiğimiz önemli bir bilgi de kişilerin meslekleri ve unvanlarıdır. Eğer varsa önce kişinin unvanı ve mesleği yazılır daha sonra adı yazılırdı. Kişilerin sahip oldukları meslekler ve unvanlar bireylerin fiziki görünümeleri, etnik grupları, dinleri, toplumdaki yerleri, ayrıcalıkları, nüfuzları ve birbirleriyle olan ilişkileri hakkında önemli bilgiler edinmemizi sağlar. Bunun yanı sıra sahip oldukları unvan ve lakaplar bireylerin dünya görüşleri ve yaşam tarzları üzerinde de etkili olmuştur. Ayrıca içinde bulundukları bu durum da sosyo-ekonomik yönden çeşitlilik yaratmıştır.

Hac farızasını yerine getirmek için hacca gitmiş olan kişileri nitelendiren “*el-Hacc*” ya da “*Hacı*” unvanının, diğer yerlerde olduğu gibi Uşak’ta da en yaygın unvan olduğu anlaşılmaktadır. Uşak’ta “*El-Hacc/Hacı*” lakabından sonra en fazla terekelerde “*Efendi*” kaydına rastlanmıştır. Eski Yunanca’dan geçmiş olan “*Efendi*” kelimesi, değişik devlet kademelerinde bulunan şahıslar için farklı zamanlarda kullanılmıştır. Günümüzde “*Efendi*” kelimesi eski anlamını yitirmiş, halk arasında sosyal ve iktisadi statüsü düşük kişiler için kullanılır hale gelmiştir⁵⁹.

Toplam yüz otuz sekiz tereke içerisinde on bir tanesinde (UŞS-1-T:4, 5, 6, 8, UŞS-2-T:8, 27, 35, 58, 60, 62, 69) “*Hacı*” unvanına, iki tanesinde (UŞS-2-T:76, T:80) ise “*Molla*” unvanına rastlanmaktadır. Hac vazifesi belli bir maddi imkân gerektiren bir ibadettir. Bundan dolayıdır ki, hacca gitmiş olan kişilerin maddi durumlarının iyi olduğu anlaşılmaktadır. En yüksek tereke sahibi de Aybek Mahallesi sakinlerinden Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed’in (UŞS-1-T:8) hem babasının hem de kendisinin hacı olduğunu anlıyoruz. Genel itibariyle hacı unvanına sahip olan kişilerin terekelerini incelediğimizde, diğer tereke sahiplerine göre zengin olduklarını söyleyebiliriz. Ayrıca “*Hacı* ve *El-Hac*” unvanlarına sahip olan kişilerin toplumda saygın bir yerlerinin olduğunu da söyleyebiliriz.

Sahip oldukları unvanlar kişilerin zümreleri ve sahibiyetleri hakkında da bilgi verir. Saraçlı Aşiretinden Hacı Ahmed bin Veli’nin (UŞS-2-T:58) ve Dutlukçu Aşiretinden Mehmed bin Mehmed’in (UŞS-2-T:77) terekeleri buna örnekler oluşturmaktadır.

⁵⁹ Sadiye Tutsak, “Tereke Kayıtlarına Göre Uşak’ta Sosyal Hayat”, *Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*, S.151, (2004, Ağustos), s,111

Tereke sahiplerinin nereli oldukları ve nerden geldikleri hakkında da bilgiye yine adlarının önüne aldıkları unvanlardan da anlayabilmek mümkündür. Mesela; Yapağılarlı Mustafa bin Abdullah'ın (UŞS-2-T:15) ve Kuşulu İsmail bin Yusuf 'un (UŞS-2-T:21) çeşitli sebeplerle Yapağılar ve Kuşu'dan ayrılarak Uşak'a yerleştiklerini anlıyoruz.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere unvanlar bize kişilerin meslekleri hakkında da bilgi verir. Pekmezci Mehmed'in (UŞS-1-T:13) terekesine baktığımızda gerek lakabından gerekse terekesinde bulunan menkulünde bahsedilen “*pekmez aharından*” da anlaşıldığı üzere kişinin pekmezcilikle uğraştığı sonucuna varabiliriz. Diğer taraftan Çerçi Arab Abdullah'ın (UŞS-1-T:1) misafir olarak Uşak'a geldiği ve burada unvanından da anlaşıldığı gibi çerçilik yaptığı anlaşılmakla birlikte terekesindeki menkulleri arasında da yüz kırk kuruşluk çerçi takımından ve yük ve binek hayvanı olan at'dan bahsedilmektedir. Yüksek ihtimalle Çerçi Arap 'Abdullah'ın atıyla şehir şehir dolaşarak bugünkü manada seyyar satıcılık yaptığını söyleyebiliriz. Yine Teka'üd Yüzbaşı Murat Ağa'nın (UŞS-2-T:11) terekesine baktığımızda hastalık, sakatlık gibi çeşitli sebeplerden dolayı yüzbaşılıktan çekildiği veya emekli olduğu ve ayrıca “Ağa” unvanını da aldığını görmekteyiz. Ayrıca Tarakçı Ali bin Hasan'ın (UŞS-2-T:5) unvanına baktığımızda kesin olmamakla beraber Uşak'ın o dönemde halı dokumacılığında önemli bir yere sahip olmasından dolayı dokuma tezgâhında arş ipliklerinin geçirilmesine yarayan tarakları yapıp sattığını veyahut dokuma tezgâhında çalıştığı için “*tarakçı*” unvanını aldığını söyleyebiliriz.

Terekeler kişilerin bedensel özellikleri hakkında da bilgiler vermektedir. Berberoğlu Sıvacı Kara Mehmed ibn Abdullah'ın (UŞS-2-T:46) esmer olduğu ve sıvacılık mesleğiyle uğraştığı için “*sıvacı*” ve “*kara*” unvanını aldığı sonucuna varabiliriz. Dilsiz Hüseyin bin Abdullah'ın (UŞS-2-T:51) unvanından da anlaşıldığı üzere dilsiz ya da kekeme olduğundan dolayı “*dilsiz*” denilmesi muhtemeldir. Ayrıca Kethüdaoğlu Koca Yusuf ibn 'Abdullah'ın (UŞS-2-T:48) babasının kethüda olduğu kendisinin de fiziki olarak cüsseli bir yapıda olduğu düşünülebilir.

İncelemiş olduğumuz terekelerdeki menkuller, gayrimenkuller, eşyalar ve hayvanlar bize kesin olmamakla birlikte kişilerin meslekleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Bağban Karyesi sakinlerinden Hacı Ali oğlu Mustafa'nın (UŞS-1-T:24) otuz altı tane büyükbaş hayvanın ve koyun ağılının olması ve bunların değerinin tereke miktarının yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturması, Karaköse sakinlerinden

Halil İbrahim bin Ömer'in (UŞS-2-T:12) yedi tane büyükbaş hayvanının olduğu ve ayrıca Kel Ali' diye bir şahısla büyükbaş hayvan ortaklığına girmesi yine sahip olduğu hayvanların değerinin tereke miktarının yine yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü oluşturmaması, Deli Hızır Karyesinden Hacı Osman bin Hacı Bekir'in (UŞS-2-T:27) yirmi altı tane büyükbaş hayvanının olması, İlyaslı Karyesinden İsmail bin Mehmed'in otuz altı adet büyükbaş hayvanının olması, Kayalıkebir Karyesi civarında bulunan Dutlukçu Aşiretinden olan Mehmed bin Mehmed'in (UŞS-2-T:77) yetmiş üç adet büyükbaş hayvanının olması bize bu şahısların hayvancılıkla uğraştığını düşündürmektedir. Terekelerin geneline baktığımızda ise tereke sahiplerinin iki veya üç tane büyükbaş hayvana sahip olduklarını görmekteyiz ve bu sahiyetleri onların terekelerinin toplam miktarlarının çok az bir kısmını oluşturmaktadır.

Menkuller arasında dikkatimizi çeken diğer bir husus da arı kovanlarıdır. Karbasan ahalisinden Mehmed bin Hüseyin'in (UŞS-2-T:1) dört adet, Karaağaç Karyesinden Kethüda oğlu Koca Yusuf İbn-i Abdullah'ın (UŞS-2-T:48) dört adet, Küçük Kayalı Karyesinden Hacı Abdullah bin İbrahim'in (UŞS-2-T:62) yedi adet, Karbasan Karyesinden Mustafa bin Osman'ın (UŞS-2-T:63) beş adet, Çokaklı Karyesinden Abdullah bin Musa'nın (UŞS-2-T:78) sekiz adet, Avgan Karyesinden Veli bin Mustafa'nın (UŞS-2-T:86) bir adet, Kayalıkebir Karyesinden Veli bin Mehmed'in (UŞS-2-T:107) iki adet, arı kovanının olması bu kişilerin arıcılıkla da meşgul olduklarını göstermektedir. Ayrıca yukarıda adı geçen bu yerlerin arıcılık yapmaya hem çevresel hem de iklimsel olarak müsait olduğunu sonucuna ulaşabiliriz.

Genel olarak baktığımızda tereke kayıtlarından da anlaşıldığı gibi tereke sahiplerinin tarım ve hayvancılık gibi uğraşlarla hayatlarını idame ettirmeye çalıştıklarını görmekteyiz.

C) Vârisler ve Beytü'l-mal

Tereke sahiplerinin vefatının ardından bıraktığı menkul ve gayrimenkullerin yazımı varsa varislerine İslam hukukuna göre eşit şekilde dağılması bunlardan biridir. Eğer ki varis yoksa devlet hazinesine verilmek üzere o anda bu iş için bulunan görevlilere verilmesi ve tereke miktarı ortaya konduktan sonra herhangi bir haksızlık ve yolsuzluğa ortam bırakmaksızın miktarına göre terekeden gereken verginin alınması da başka bir amaçtır. Tereke sahibinin varisi var ama o anda bu

bölgede değilse devlet yine terekeyi korumasına alır ve iki yıl süreyle varisin ya da varislerin gelmesini bekler; varisler belirlenen bu süre içerisinde gelmezlerse tereke, görevlilere devlet hazinesine (beytü'l-mal) aktarılması için verilir⁶⁰.

Terekelerdeki vârislere baktığımızda akrabalık derecelerinden de anlaşıldığı üzere ilk sırada eş ve çocuklar daha sonra anne, baba, erkek ve kız kardeşleri görmektedir. Toplam 138 tereke içerisinde 3 tane tereke sahibinin (UŞS-1-T:1, 3, 4) vârisinin olmadığı için menkul ve gayrimenkullerinin tamamı görevlendirilen memurlar tarafından devlet hazinesine (beytü'l-mal) aktarılmış ya da geçici olarak burada koruma altına alınmıştır. Vârisi olmayan bu üç terekenin değeri toplam tereke miktarının % 2,8'lik bir dilimi kapsamaktadır. Ayrıca vârisi olmayan bu üç tereke değerinin genel ortalamasının altında olduğu görüyoruz. Bu da bize gösteriyor ki bu tereke sahiplerinin başka memleketten oldukları ve alış-veriş, alacak-verecek gibi çeşitli nedenlerden dolayı Uşak'a gelmiş olabilecekleri ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Bu terekeleri incelediğimizde; Çerçi Arab Abdullah'ın (UŞS-1-T:1) alacak-borç ilişkisi veyahut alış-veriş için misafir olarak Uşak'a geldiği esnada vefat etmesi üzerine vârislerinin de o bölgede olmadığından terekesi devlet hazinesine (beytü'l-mal) kalmış Uşak Voyvodası Ahmed Hulûsi Efendi'nin memuru Mustafa bin Mehmed tarafından gerekli vergiler ve masraflar çıkarıldıktan sonra geriye kalan iki yüz otuz yedi buçuk kuruş Uşak Voyvodası olan Ahmed Hulûsi Efendi'ye teslim edilmiştir. Bu ise terekede;

“...Medine-i 'Uşak'da vâki' Vakıf Han'da misâfireten mukîm iken fevt olan Çerçi 'Arab 'Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i mâ'rûfu olmamağla terekesi cânib-i beytü'l-mâl'a âid olmağla medine-i mezburda beytü'l-mâl emini olan hâlâ 'Uşak Voyvodası 'atûfetlü Ahmed Hulûsi Efendi tarafından tereke-i mezkûru bey'e me'mur adamı Mustafa bin Mehmed mâ'rifeti ve mâ'rifet-i şer'le bey'-i min-yezîd olunarak Sûk-ı Sultâniyede bey'olunan tereke-i mezburdur. Fî 27 Zilkâde sene 250....Sahhü'l-bâkî 237,5 kuruş. Voyvoda-i mümâileyhe teslim şü'd.(UŞS-1-T:1) şeklinde ifade edilmiştir.

Ayrıca devlet hazinesine aktarılması gereken diğer bir husus ise; eğer vefat eden kocanın geri de kalan tek vârisi karısı ise $\frac{1}{4}$ karısına, geriye kalan $\frac{3}{4}$ devlet hazinesine aktarılırdı⁶¹. Örneğin Hacı Halil Efendi bin İlyas'ın (UŞS-1-T:6) tek vârisi karısı olduğu için toplam tereke miktarından vergiler ve masraflar

⁶⁰ Öztürk, **Ön ver.**, s.86

⁶¹ **Aynı.** s.89

çıkarıldıktan sonra beş bin iki yüz altmış yedi kuruş'un yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü olan bin üç yüz yirmi sekiz kuruşu karısı Hadice'ye, geriye kalan üç bin yüz otuz iki buçuk kuruşu ise beytü'l-mal'a teslim edilmiştir. Bütün taksim işlemleri ise beytü'l-mal memuru El-Hac Halil Efendi tarafından yapılmıştır. Böylelikle Beytü'l-mal'a ait olan dört terekenin (UŞS-1-T:1, 3, 4, 6) dışında geriye kalan 134 terekenin varis dağılımına baktığımızda; bir tane bir vârisli, on üç tane iki vârisli, yirmi sekiz tane dört vârisli, otuz bir tane beş vârisli, on sekiz tane altı vârisli, on bir tane yedi vârisli, altı tane sekiz vârisli, iki tane dokuz vârisli, bir tane on varisli ve bir tane de on bir vârisli olmak üzere toplam 135 terekede 635 vâris olup tereke başına 4.7 kişi düşmektedir. En çok vâris sayısı ise Deli Hızır Karyesinden İbrahim bin Halil'e ait (UŞS-2-T:37) olup bir eşi, bir validesi, sekiz oğlu ve bir kızı olmak üzere toplam 11 vârisi vardır (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Uşak Terekelerinin Vâris Sayıları

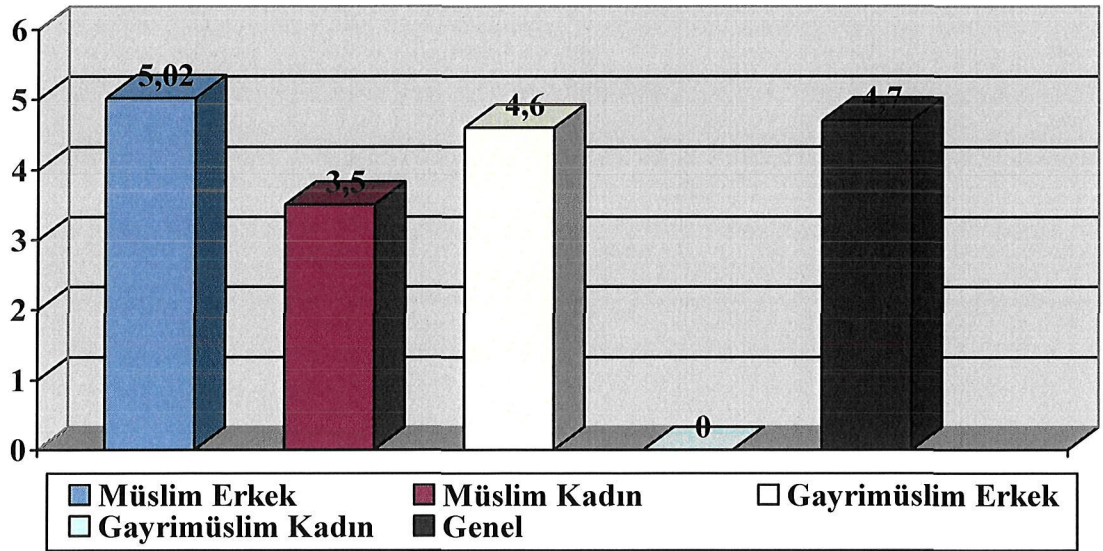
Tereke Numarası	Vâris Sayısı	Toplam
UŞS-1-T:6 UŞS-2-T: -	1	1
UŞS-1-T:2, 5, 12, UŞS-2-T:3, 11, 12, 17, 18, 19, 25, 59, 63, 81,	2	13
UŞS-1-T:11, 14, 16, 19, 20, 21, UŞS-2-T:8, 10, 22, 41, 48, 49, 55, 57, 75, 84, 93, 96, 99, 100, 106, 111, 113	3	23
UŞS-1-T:8, 10, 13, 22, UŞS-2-T:4, 7, 15, 16, 20, 21, 23, 29, 34, 35, 42, 47, 56, 71, 80, 82, 86, 87, 95, 97, 102, 105, 107, 109,	4	28
UŞS-1-T:9, 15, 17, 18, UŞS-2-T:1, 2, 6, 13, 26, 33, 38, 40, 43, 44, 46, 50, 54, 60, 61, 64, 67, 74, 78, 83, 85, 88, 90, 91, 94, 98, 108	5	31
UŞS-1-T:23, 24, 25, UŞS-2-T:14, 27, 32, 51, 62, 66, 68, 69, 70, 79, 101, 103, 104, 110, 112,	6	18
UŞS-1-T:7, UŞS-2-T:5, 28, 36, 39, 45, 58, 73, 77, 89, 92,	7	11
UŞS-1-T: - UŞS-2-T:9, 30, 31, 65, 72, 76,	8	6
UŞS-1-T: - UŞS-2-T:24, 52	9	2
UŞS-1-T: - UŞS-2-T:53,	10	1
UŞS-1-T: - UŞS-2-T:37,	11	1

Kadın ve gayrimüslim terekelerine baktığımızda ise varis sayıları genel ortalamanın (4,7) altında olduğunu görüyoruz. Kadınların 22 terekesinde toplam 78 varis olup tereke başına 3,5 kişi, gayrimüslimlerin 3 terekesinde toplam 14 varis olup tereke başına 4,6 kişi düşerken Erkeklerin ise; 110 terekesinde 553 varis bulunup tereke başına 5,02 kişi düşmektedir (Bkz. Tablo 3, Grafik 2).

Tablo 3. Uşak Terekelerinin Vâris Sayılarının Dağılımı

	Cinsiyet	Tereke Sayısı	Varis Sayısı	Ortalama %
Müslim	Erkek	110	553	5,02
	Kadın	22	78	3,5
Gayrimüslim	Erkek	3	14	4,6
	Kadın	-	-	-
Toplam		135	635	4,7

Grafik 2. Uşak Terekelerinin Vâris Sayılarının Dağılımı

Gayrimüslim olan İlyadin Dimis'in; (UŞS-2-T:9) eşi Kireko, anası Despina, çocukları Yuvan, Yorgi, Kostantin İngeşi, Marya, Sufla ve Niyekon'a olmak üzere toplam sekiz varisi, Yorgi'nin; (UŞS-1-T:19) erkek kardeşi Pandili, kız kardeşi Elgi ve dedesi Papaviye olmak üzere toplam üç varisi, Pandili'nin (UŞS-1-T:20) ise; dedesi Papaviye, kız kardeşi Elgi ve amcasının oğlu Anastaş olmak üzere üç varisi vardır. Genel olarak vârislerin çoğunluğu da çocuklardan, eşlerden, anne ve babalardan oluşmaktadır.

Terekelerde hisse paylaşımında dikkat çeken başka bir konu ise (UŞS-1-T:24, UŞS-2-T:46) terekelerde de zikredildiği üzere kadının hamile iken kocasının

vefat etmesi durumunda çocuk erkek kabul edilmiş ve hisseden erkek çocuk hissesi payı ayrılmıştır.

D) Vasiler

Parçalanmış ailelerin ekonomik varlıklarının korunmaya ihtiyacı olan üyelerden birisi de küçük yaştaki çocuklardır. Ailede ergenlik yaşına girme, bireyin dini ve sosyal sorumluluklarının altına girdiği önemli bir toplumsal aşamadır. İslam dini de gerek bireysel, gerekse sosyal her türlü rol ve olayların sorumluluklarının üstlenilmesinde bu aşamayı dikkate almıştır⁶².

Ebeveynlerden birisinin veya her ikisinin vefat etmesiyle parçalanmış ailelerin ergenlik yaşına girmemiş çocuklarının ebeveynlerinden kendilerine intikal eden mirasları vardır. Henüz sosyal rol ve sorumluluk almayan çocuklara intikal eden mal varlığının nasıl korunacağı veya nasıl çalıştırılarak üretim veya ticaret hayatına katkı sağlayacağı önemli bir problemidir. Ayrıca küçük, yetim veya öksüz bu çocukların sosyal yaşam içerisinde hayatlarına devam ettirebilmede bu mirasları, nasıl olumlu bir işlev görebilir⁶³. Osmanlı aile hukukunun temelini oluşturan İslam dini bu konudaki problemleri çözmek için “vesâyet”(himaye) kurumunu teşekkül etmiştir. Vesâyet: Hakları kullanma ehliyeti bulunmayan ya da noksan olan bir kişinin mallarını koruma, işletme ve tasarruf etme hakkının başka bir kimseye tanınmasıdır. Bu koruma işini üzerine alan kişiye de “vasi ” adı verilmiştir. Ergenlik çağına girmeyen çocuklar da bu ehliyeti noksan olanlardır⁶⁴.

İncelemiş olduğumuz terekelerde de iki çeşit vasi karşımıza çıkmaktadır. Birincisi terekelerin yazılımı ve varislere bölüşümü esnasında varislerin olmadığı ya da çocuk ve bebek denecek yaşta olmaları veya çok yaşlı olup o bölgeye gelemeyecek durumda oldukları hallerde onların yerine orda bulunan ve varislerin paylarını onların yerlerine alan kişilerdir. İkincisi ise ölen tereke sahibinin herhangi bir varisi olmadığına terekenin Beytü'l-mal'a aktarılması için tayin edilen memurdur. Bir de Vasi-i garam vardır ki bu da tereke sahibinin terekesinin borcuna

⁶² Hayri Erten, **Konya Şer'iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. y.y. İlk Yarısı)**, (Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001), s.128

⁶³ Aynı. s.a.y.

⁶⁴ Aynı. s.a.y.

eşit ya da daha fazla olduğu durumlarda o bölgenin yöneticisi tarafından tayin edilen kişidir⁶⁵.

Tereke kayıtlarına baktığımızda çeşitli sebeplerle Uşak'a gelen kişilerin vârisleri olmadığı için bu kişilerin (UŞS-1-T:1, 3, 5) malları Beytü'l-mal idaresine kalmış ve terekenin düzenlenmesi için bir vâris görevlendirilmiştir.

Çerçi Arap Abdullah'ın terekesindeki (UŞS-1-T:1) menkul değeri beytü'l-mal memuru Mustafa bin Mehmed tarafından, Topal Hoca oğlu Mehmed'in terekesindeki (UŞS-1-T:3) menkul değeri beytü'l-mal memuru Mehmed tarafından, El-Hac Salih bin Abdullah Ağa'nın terekesindeki (UŞS-1-T:5) menkul değeri de Uşak Voyvodası Ahmed Hulûsi Efendi tarafından beytü'l-mal'a teslim edilmiştir.

Vârislerin yanı sıra vasilerin de terekelerdeki hisselerin vârislere adil bir şekilde dağıtılmak üzere kayda geçirilmesi için talepte bulunduklarını görüyoruz. Terekelere baktığımızda bu durum şöyle bahsedilmektedir;

“...mensub-u vasileri emmileri İbrahim bin İbrahim'in bi'l-vesâye taleb ve mâ'rifet ve mâ'rifet-i şer'le tahrir ve lede'l-müzâyede bey' olunup beyne'l verese bi'l-farîzâtı's-şer'î tevzi' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki...” (UŞS-2-T:13) şeklinde ifade edilmiştir.

Terekelere kayıtlarımızda (UŞS-2-T:40) askerde olan vârislere de vasi tayin edildiğini görüyoruz. Pınarbaşı ahalisinden Mehmed bin Ömer'in askerde bulunan oğlu Mustafa'nın hissesini hıfz etmek için kardeşi Ali vasi tayin edilmiştir. Bunun gibi benzer örnekleri artırmak mümkündür. Ayrıca kaybolan varisler içinde vasi tayin edilmiştir. (UŞS-2-T:45)

Genellikle, babası ölen küçük çocuk için annesi veya annesi ölen çocuğun annesinden kalan malının idamesi için babası vasiye/vasi tayin edilmiştir. Duruma göre en yakın akrabaları da vasi olarak görevlendirilmiştir. Osmanlı kadısı her şeyden önce çocuğun hakkının korunmasını ölçü almıştır⁶⁶.

Terekelerden de anlaşıldığı üzere vârislerin yaşlarının küçük olduğu durumlarda vasilerin çocukların anneleri ve babaları olduğunu görmekteyiz. Toplam terekelerde en çok vasi olarak anneleri daha sonra babaları ve kardeşleri gelmektedir. İncelemiş olduğumuz terekelerde 53 tane anne, 22 tane baba ve 20 tane kardeş vasi olarak görevlendirilmiştir. Nadir olarak da olsa dedeler, amcalar, dayılar

⁶⁵ Mevlüt Dede, **Osmanlı Aile Araştırmaları Bakımından Adana ve Çankırı Şer'îye Sicillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1215–1293/1800–1876)**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2008, s.20

⁶⁶ Köstüklü, **Ön ver.**, s.23

ve akrabalık bağlarını tam olarak bilemediğimiz kişilerin de vasi olarak görevlendirildiklerini görüyoruz.

İncelemiş olduğumuz terekelerde borçlu tereke sahibi olmadığı için vasi-i garam'a rastlanılmamıştır.

E) Tereke Miktarları

Kişilerin tereke kayıtlarına bakarak onların ekonomik refah düzeyleri hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Yapmış olduğumuz çalışmamızda Uşak terekelerinin toplam miktarı 432361 kuruş olup yaklaşık tereke başı 3133 kuruş düşmektedir. En yüksek tereke miktarı 12068 kuruşla Aybek Mahallesinden Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'e aittir (UŞS-1-T:8). En düşük tereke miktarı ise 200 kuruşla Karaağaç Karyesinden Meryem bint İbrahim'e ait olan kadın terekesidir (UŞS-2-T:18).

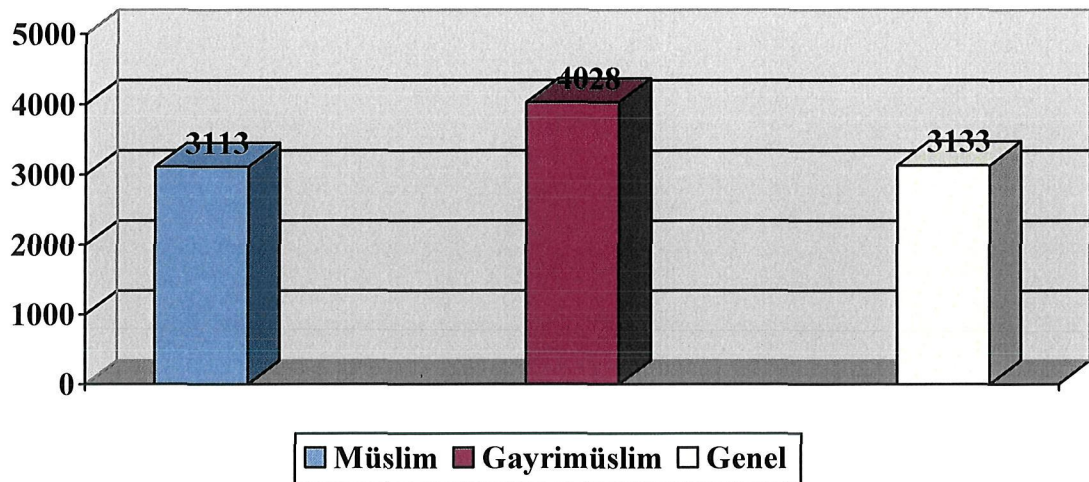
Kadın, erkek, Müslüman ve gayrimüslimlerin ekonomik durumlarını ortaya koymak ve sayısal verilerle değerlendirmek istersek; 113 Müslüman erkek terekesinin toplam miktarı 394719 kuruş ve tereke başına 3493 kuruş tekabül etmektedir (Bkz. Tablo 4, Grafik 3). Bu ise Müslüman erkek terekelerinin genel ortalamanın üzerinde olduğunu göstermektedir. Erkek terekeleri içerisinde en yüksek meblağa sahip ve aynı zamanda genel ortalamanın en yüksek terekesine sahip olan kişi yukarıda bahsettiğimiz üzere 12068 kuruşla Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'e aittir (UŞS-1-T:8). En düşük erkek tereke sahibi ise 510 kuruşla Sabah Mahallesinden Yapağılarlı Mustafa bin 'Abdullah'dır. (UŞS-2-T:15)

Tablo 4. Uşak Terekelerinin Toplam Miktarları ve Ortalaması

	Cinsiyet	Adet	Toplam(kuruş)	Ortalama(kuruş)
Müslim	Erkek	113	394719	3493
	Kadın	22	25556	1161,5
Toplam		135	420275	3113
Gayrimüslim	Erkek	3	12086	4028
	Kadın	-	-	-
Toplam		3	12086	4028
Genel		138	432361	3133

Grafik 3. Uşak Terekelerinin Toplam Miktarları ve Ortalaması

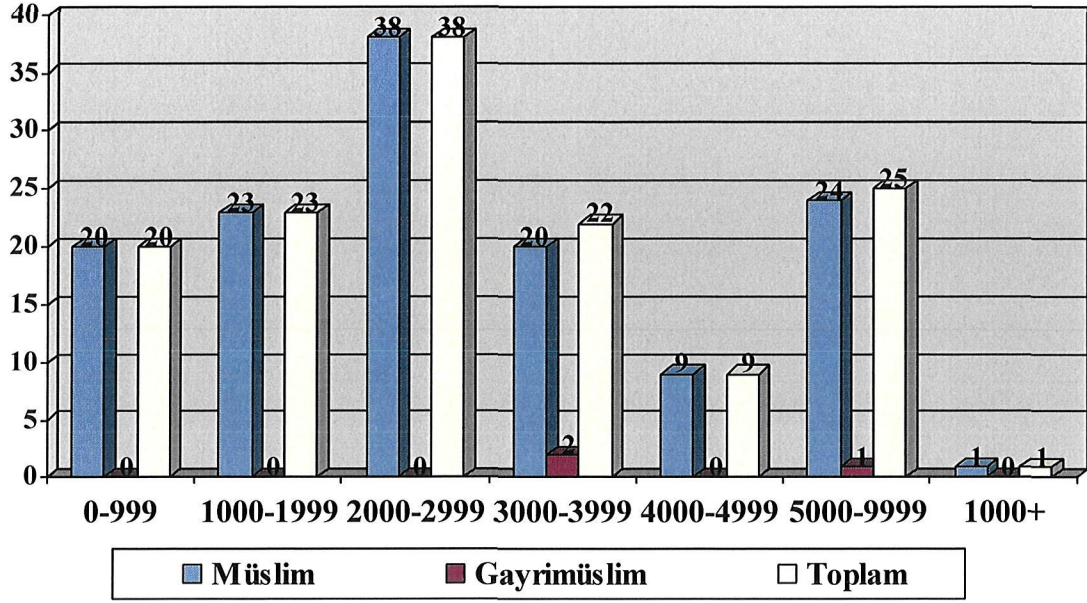
Kadınlara ait olan yirmi iki terekenin toplam miktarı 25556 kuruş olup tereke başına yaklaşık 1161,5 kuruş düşmektedir. Bu ise genel ortalamanın (3133 kuruş) altındadır. En yüksek kadın terekesi Hacı Hızır Mahallesinden Aişe bint İbrahim'e ait (UŞS-1-T:11) olup 3673 kuruştur. En düşük kadın terekesi ise yukarıda da bahsettiğimiz ve aynı zamanda genel ortalamanın en düşük tereke değeri olan Meryem bint İbrahim'in (UŞS-2-T:18) 200 kuruşluk terekesidir.

Gayrimüslimlere ait tereke sayısı ise üç (UŞS-1-T:19, 20, UŞS-2-T:9) tane olup toplam değeri 12086 kuruştur. Tereke başına 4028 düşmekte ve bu değer genel ortalamanın üzerinde bir değerdir. En yüksek gayrimüslim terekesi 5328 kuruşla Pandili'ye (UŞS-1-T:20) aittir. En düşük gayrimüslim terekesi ise 3265 kuruşla İlyadin Dimis'in (UŞS-2-T:9) terekesidir.

Tablo 5. Uşak Terekelerinin Dine Göre Dağılımı

Tereke Miktarları (Kuruş)									
	0-999 Kuruş	1000-1999 Kuruş	2000-2999 Kuruş	3000-3999 Kuruş	4000-4999 Kuruş	5000-9999 Kuruş	1000- + Kuruş	Toplam	%
Müslim	20	23	38	20	9	24	1	135	97.8
Gayrimüslim	-	-	-	2	-	1	-	3	2.1
Toplam	20	23	38	22	9	25	1	138	
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
	14,4	16,6	27,5	15,9	6,5	18,1	0,7	100	100

Grafik 4. Uşak Terekelerinin Dine Göre Dağılımı

Terekelerin tamamı incelendiğinde Tereke miktarının 2000 ile 2999 kuruş arasında yoğunlaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo 5, Grafik 4).

Kadın terekelerine baktığımızda ise meblağlarının oldukça düşük olduğunu görüyoruz. Babasından ve eşinden kalan menkul ve gayrimenkullerin de olumlu yönde katkısı olduğu bilinmekle beraber toplam 22 tereke içerisinde sadece bir terekenin genel ortalama değerinin üzerinde bir değere sahiptir. Bu da bize gösteriyor ki; o zamanın sosyo-ekonomik yapısına baktığımızda çalışan kadınlardan söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden kadınların daha çok evin günlük işleriyle meşgul olduklarını erkeklerin ise çalışıp evin geçimiyle ilgilendiklerini söyleyebiliriz.

Uşak'ta vârisi olmayan 3 erkek terekesi de (UŞS-1-T:1, 3, 4) ortalamanın oldukça altındadır. Bu kişilerin terekelerinin yazımında kimlik tespitinde asıl memleketleri ve meslekleri yazılmış olup; Topal Hocaoglu Mehmed'in aslen Antalyalı, El-Hac Salih bin Abdullah Ağa'nın Ödemişli olduğu anlaşılmakta, Çerçi Arap Abdullah'ın da Çerçilik yaptığını anlıyoruz. Bu yüzden bu 3 tereke sahibinin de muhtemelen iş ve yahut da alış-veriş için Uşak'a geldikleri esnada vefat etmişlerdir. Bu kişilerin de Uşak'a gelirken yanlarına sadece gündelik yaşamlarını idame ettirebilecekleri eşyaları alarak geldiklerini görüyoruz. Bu yüzden asıl memleketlerindeki menkul ve gayrimenkulleri hakkında kesin bilgilere ulaşamadığımızdan tereke değerleri de oldukça düşüktür.

F) Menkuller

Terekelerde kişilerin mal varlıkları menkullerden ve gayrimenkullerden ibarettir. Uşak terekelerine genel itibariyle baktığımızda da tereke miktarlarının büyük bir çoğunluğu menkuller oluşturmaktadır. Toplam terekelerin menkul miktarı 27649 kuruştur. Bu değer de genel tereke miktarının % 64'ünü oluşturmaktadır. Tereke başına düşen ortalama menkul değeri ise 1990 kuruştur.

İki gayrimüslim terekesinin (UŞS-1-T:19, 20) menkulleri hakkında kesin bir bilgi olmaması sebebiyle bu değerlendirmeye tâbî tutulmamıştır.

Genel olarak baktığımız terekelerin yaklaşık 2/3'ü genel ortalamanın altında olduğunu anlıyoruz. Toplam 134 terekeden 91 terekedeki menkul miktarı genel ortalamanın altında olup bu 91 terekenin, 71 tanesi Müslüman erkek, 19 tanesi Müslüman kadın ve 1 tanesi de gayrimüslim erkek terekesidir (Bkz. Grafik 5).

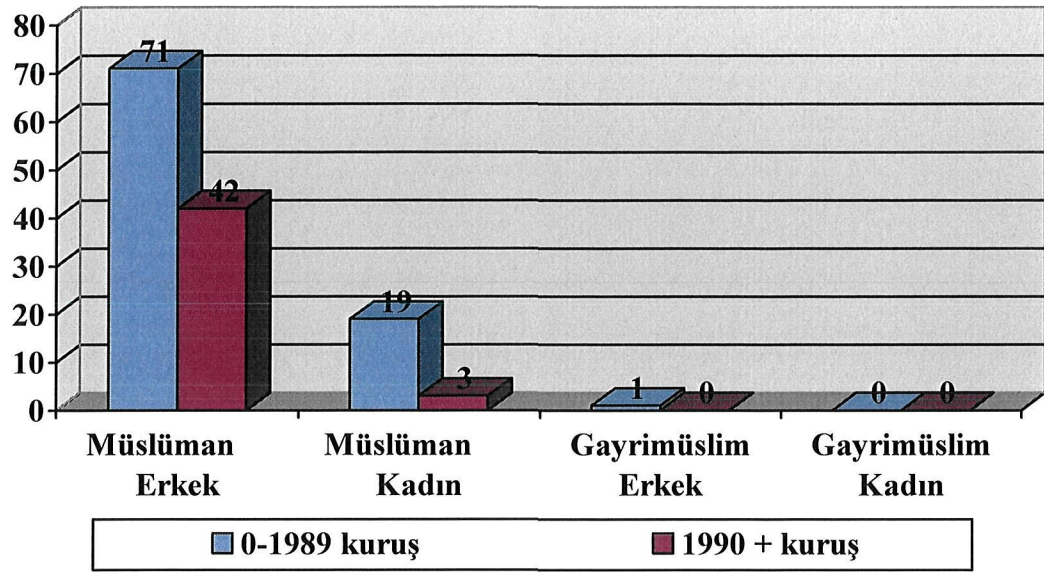
Menkul miktarları toplam terekelerin % 66,8'inde genel ortalamanın altındadır. (Bkz Tablo 6) En düşük menkul miktarı Karaağaç Karyesinden Yapağırlı Mustafa bin 'Abdullah'a ait (UŞS-2-T:15) olup 110 kuruştur. En yüksek menkul miktarı ise aynı zamanda da en yüksek tereke değerine sahip olan Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'in (UŞS-1-T:8) 11198 kuruş'a tekabül eden menkulüdür.

Tablo 6. Uşak Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları

	Cinsiyet	Tereke Sayısı	0- 1989 Kuruş % 66.8	1990, + Kuruş % 33.2
Müslim	Erkek	113	71 %52.2	42 % 30.8
	Kadın	22	19 % 13.9	3 % 2.2
Gayrimüslim	Erkek	1	1 % 0.7	- % 0
	Kadın	-	-	-
		0	% 0	% 0
Toplam		136	91	45

Grafik 5. Uşak Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları

Tereke sahiplerinin menkulleri düşük değerde çok çeşitli kalemlerden oluşmaktadır. Fakat tereke içerisindeki toplam menkul değerine bakıldığında ise yukarıda da belirttiğimiz gibi terekenin büyük çoğunluğunu (%64) oluşturmaktadır. Menkullerin fiyatlarına baktığımızda da aynı menkulün farklı terekelerde farklı değerde olduğunu görüyoruz. Bunun nedeni ise; o menkulün işlemeli ya da işlemez olması, metal, gümüş ve altın gibi maddelerden yapılması, eski ya da yeni olmasından dolayı fiyatları düşük ya da yüksektir. Ayrıca o dönemin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapıda bu fiyatlar üzerinde doğrudan etkili olmuştur.

Menkul yazımında incelemiş olduğumuz terekelerde genel itibariyle ilk önce kişinin gayrimenkulleri yazılmış daha sonra eğer varsa altın paralardan, altından ve gümüşten yapılmış menkullerinden bahsedilmiştir. Sonra da sırasıyla kişinin besi ve binek hayvanları, kıyafetleri, yatak takımları, ev eşyaları, mesleğiyle alakalı eşyaları, hububatları ve en sonunda da alacak ve borçları yazılmıştır.

Terekelerde en çok bahsedilen menkuller kişilerin kıyafetleri ve gündelik yaşamda kullandığı araç ve gereçlerdir. Kadın ve erkek kıyafetlerinde çeşitli kumaş türlerinden elbiseler yapıldığını görmekteyiz. Bunların başında; genellikle erkek elbisesi yapılan, dokuması ve kullanılması günümüze kadar gelmiş yünlü bir kumaş olan *aba*; üstüne sarı ipekli süslemeler kasnak işi ile işlenmiş, turuncuya çalar açık sarı renkte bir nevî bez olan *abânî*; umumiyetle kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu

pamuklu bir kumaş olan *alaca*⁶⁷; pamuklu bir cins olan *beledi*; pamuk ve ketenden dokunmuş kumaş türü olan rengi daima beyaz olup ipliğin cinsine, dokunuş tarzına, kalınlığına, inceliğine, yumuşaklığına, sertliğine göre muhtelif cinsleri olan *bez*⁶⁸; dokuması seyrek ve kaput bezini andıran pamuklu bir kumaş çeşidi *boğasi*⁶⁹; eski ipekli kumaşlardan biri olan tek kat çözgü ve tek kat atkılı münavebe ile örgü gibi dokunan gayet ince, mat, daima düzgün renkte olan *canfes*⁷⁰; yağlık, mendil olarak da bilinen kenarları kıvrılmış ve oya veya işleme nakışlarla süslenmiş tülbent, yemeni bezi olan *çevre*⁷¹; pamuklu bir kumaşın eğer içi ve dışı perdahlanmışsa buna *basma*, bir yüzü perdahlanmışsa *çit* ya da *çitâri*⁷²; yünün sıkıştırılmış haline *keçe*⁷³, dokunmuş haline ise *çuka-çuha*⁷⁴; kıldan yapılmış, kaba örtülü dokuma olan *çul*; ipekli peştamal olup mutlaka çubuklu ve çubuk kafesli olarak dokunan *futa*⁷⁵; pamuklu veya ipek pamuktan imal edilen *kutni alaca*⁷⁶ veya kırmızı zemin üzerinde sarı çubuklu dokunan kumaş *kutnu*⁷⁷; dayanıklı, işlemeli hissini veren ipek kumaş *hakir*⁷⁸; bele bağlanan ve vücudu örtmeye yarayan *peştamal*; Bursa işi işlemeli hamam havlusu *silecek*⁷⁹; yünden dokunmuş ince elbiselik kumaş *şal*; Keşmir keçisi yününden dokunmuş ince ve makbül bir kumaş *şâli*⁸⁰; aralarında sırma teller olan tül gibi ince kumaş *telli*⁸¹; başlıca kumaş çeşitlerinden olup zengin bir kumaş çeşidine rastlanmaktadır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu kumaşlardan yapılmış olan giyim-kuşam malzemeleri arasında, en yaygın olanı *entari*; üste giyilen, iki tarafı yırtmaçlı, geniş kollu, iç eteği uzun olan düz ve süssüz kadın giyeceğidir⁸². İncelemiş olduğumuz terekelerde; entari, diyarbakir entari, köhne entari, çuka entari, İngiliz şalı entari, müstâmel entari rastladığımız entari çeşitleridir. *Gömlek*; elbisenin altına giyilen ve vücudun yukarı kısmını örten ve yumuşak bezden yapılan

⁶⁷ Mine Esiner Özen, “Türkçe’de Kumaş Adları”, *Tarih Dergisi*, S.30, (1980), s.299

⁶⁸ *Aynı.* s.304

⁶⁹ Tutsak, 2004, *Ön ver.*, s.121

⁷⁰ Özen, *Ön. ver.*, s.306

⁷¹ *Aynı.* s.308

⁷² Tutsak, 2004, *Ön. ver.*, s.121

⁷³ *Aynı.* s.121

⁷⁴ *Aynı.* s.121

⁷⁵ Özen, *Ön. ver.*, s.313

⁷⁶ Tutsak, 2004, *Ön. ver.*, s.121

⁷⁷ *Aynı.* s.a.y.

⁷⁸ Özen, *Ön. ver.*, s.316

⁷⁹ *Aynı.* s.333

⁸⁰ *Aynı.* s.334

⁸¹ *Aynı.* s.336

⁸² İhsan Aydın, “Tanzimat Döneminde Ankara ve Gaziantep Terekelerinin Mukayeseli Bir Çalışması”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas, 2008, s.88

çamaşırdır⁸³. Erkek gömleklerinin eteği dizden yukarıda kalır, kadın gömlekleri ayak bileklerine kadar uzun olur⁸⁴. Gömlek çeşitleri ise; keten gömlek, entari gömlek, köhne gömlek, müstamel gömlektir. Terekelerde en çok rastladığımız bir diğer eşya da ‘fes’ olarak görülmektedir. Şapka yerine kullanılan, kırmızı, kalın çuhadan yapılmış, tepesinde püskülü olan silindir biçiminde başlık olarak tanımlanmaktadır⁸⁵. Fes, köhne fes, incili fes, müstamel fes, cedid fes, başlıca fes çeşitleridir. *Don*; belden aşağı giyilen ve topuklara kadar vücudu örten iç çamaşırdır⁸⁶. Don, köhne don, bez don terekelerde rastladığımız don çeşitleridir. *Şalvar*; bol ağı, geniş, hem kadın hem erkeklerin giydiği üst donudur⁸⁷. Şalvar çeşitlerine baktığımızda ise; şalvar, çuka şalvar, köhne çuka şalvar, müstamel şalvar, müstamel canfes şalvardır. Temizlik malzemesi olarak kullanılan *peşkirler* hem el ve yüz havlusu olarak hem de sofraya peçetesi olarak farklı kullanımlara göre ayrılmaktadır⁸⁸. *Dizlik*; genel itibarıyla korunmak amacıyla dize geçirilen iç donu şeklinde tanımlanmaktadır⁸⁹. Terekelerde yazılmış dizlik çeşitleri; müstamel bez dizlik, köhne dizlik ve bez dizliktir. *Yemeni*; iç bez veya yazma çenberin adıdır. Önceleri Yemen dolaylarında yapıldığı için bu adı almıştır. Diğer bir tanımda; ince kenarlı ve sivri uçlu hafif ayakkabı şeklindedir⁹⁰. Omuz ve boyun için atkılık ve sarıklık olarak kullanılan kıymetli bir yünlü kumaşın adı olan *şal* hem kadınlar hem erkekler tarafından kullanılmıştır⁹¹. Başlıca şal çeşitleri; şal, köhne şal ve cedid şaldır. Bunların dışında; ayağı tozdan koruyan çuha paçalık, *tozluk*,⁹² öne tutulan her türlü iş elbisesi olan *önlük*⁹³, pamuktan dokunmuş ince seyrek bez olan *tülbent*⁹⁴, kadınların ferace giydikleri zaman başlarını ve yüzlerini sardıkları beyaz örtü, perde *yaşmak*⁹⁵, beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar kumaş olan *kuşak*⁹⁶, hava alacak biçimde kolsuz ve ekseriya önü açık giysi olan *yelek*⁹⁷, deriden yumuşak ve kısa

⁸³ Parlatır, *Ön ver.*, s.517

⁸⁴ Aydın, *Ön ver.*, s.89

⁸⁵ *Aynı.* s.89

⁸⁶ *Aynı.* s.89

⁸⁷ *Aynı.* s.89

⁸⁸ Mehmet İplikçioğlu, *Konya Şer'iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi*, (Ankara: Nobel Yayınevi, 2001), s.85

⁸⁹ Aydın, *Ön ver.*, s.90

⁹⁰ *Aynı.* s. 89

⁹¹ *Aynı.* s. 91

⁹² Parlatır, *Ön ver.*, s.1730

⁹³ Aydın, *Ön ver.*, s.1326

⁹⁴ Parlatır, *Ön ver.*, s.1736

⁹⁵ *Aynı.* s.1821

⁹⁶ *Aynı.* s. 940

⁹⁷ *Aynı.* s.1830

konçlu olan, abdest için mesh etmeye elverişli bulunan ayakkabı olan *mesl*⁹⁸, deriden yapılmış, alçak ökçeli, sivri uçlu *pabuç*⁹⁹ gibi kıyafetlerden bahsedilmektedir. Ayrıca top kumaşlar ve parça kumaşlardan da bahsedilmiştir. Fakat ticaret ve ziyaret gibi çeşitli sebeplerle başka bir yerde vefat eden kişilerin terekelerinden bunları görmek mümkün değildir.

Ev eşyaları arasında sergi takımlarından; halı, kilim, seccade'den bahsedilmektedir. Halı; yere serilen yün veya kıl dokumadan yapılmış çeşitli renk ve desenlerde olan kalın yaygıdır. Halı çeşitleri ise; halı, köhne halı, cedit halı'dır. Kilim; oturulacak yere veya yatak altına serilen ve dervişlerin omuzlarında taşıdıkları ufak keçe veya seccade¹⁰⁰ olup kıl ya da yün dokumadan yapıldı. Kilim, terekelerde sıklıkla karşılaştığımız eşyalar arasındadır. Terekelerde kaydına rastladığımız kilim çeşitleri şunlardır; kilim, köhne kilim, cedit kilim, zili kilim, Türkmen kilimidir. Seccade ise üzerinde namaz kılınan küçük halı¹⁰¹ olup, seccade çeşitleri şunlardır; seccade, müstamel seccade, köhne seccade, cedit seccade, halı seccade gibi çeşitleri vardır.

Terekelerde yatak takımlarına baktığımızda; yorgan, döşek, yasdık, yasdık yüzü ve çarşaf kaydedilmiştir. Yorgan çeşitleri; yorgan, cedit yorgan, müstamel yorgan ve köhne yorgan'dır. Döşek çeşitleri ise; döşek, köhne döşek, beledî döşek, müstamel döşek, kutnu döşek'tir. Yasdık çeşitleri olarak da; yastık, beledî yastık, köhne beledî yastık, sağır yastık, köhne yastık ve müstamel beyaz yastıktır.

Ev eşyaları arasında önemli bir yere sahip olan ev ve mutfak eşyaları yine terekelerde sıklıkla kaydedilmiş eşyalar arasındadır. Uşak terekelerinde bol miktarda rastlanan ev araç-gereçleri arasında; çok miktarda yemek ve sair kaynatmaya mahsus büyük tencere olan *kazan*¹⁰², içinde yemek pişirilen, kapaklı genellikle metal kap olan *tencere*¹⁰³, içinde yemek ısıtılan ya da yumurta gibi şeyler pişirilen derinliği az metal kap olan *sahandır*¹⁰⁴. Sahan, kapaklı sahan ve sağır sahan başlıca sahan çeşitleridir. Bir ayak veya sehpa üzerine konularak, yemek tabakları vb. konan ve yemek yemek için kullanılan bakırdan veya pirinçten yapılmış büyük tepsi olan

⁹⁸Aynı. s.1071

⁹⁹Fekete Lajos, "XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi", Çeviren: M. Tayyib Gökbilgin, *Belleten*, C.XLIII, S.170, (1970), s.461

¹⁰⁰Parlatır, *Ön. ver.*, s.908

¹⁰¹Aynı. s.1472

¹⁰²Aydın, *Ön. ver.*, s.86

¹⁰³Aynı. s.86

¹⁰⁴Aynı. s.a.y.

*sini*¹⁰⁵, sini çeşitlerine baktığımızda; sini, kapaklı sini, kebir sini ve sağır sinidir. Tava demek olan *tabe'nin*¹⁰⁶ başlıca çeşitleri tabe, yağ tabesi ve kahve tabesidir. Genellikle içine sulu şeyler konulan metal vb şeylerden yapılmış kap olan *tas*'in¹⁰⁷ başlıca çeşitleri; tas, saplı tas, hamam tası, su tası, çorba tası ve sim tastır. Yiyecek koymaya yarayan az derin yayvan kap olan tabak çeşitleri; tabak, nühas tabak ve kebir tabaktır. İçine kor konulan, saçtan bakır ya da pirinçten türlü biçimlerde üstü açık kap, korluk olan *mangaldır*¹⁰⁸, Mangal çeşitlerine baktığımızda; mangal, nühas mangal, temür mangal ve sağır mangaldır. Su taşımaya veya suyu ateşte ısıtmaya yarayan bakırdan büyük ve kulplu ağzı dar kap olan *güğümdür*¹⁰⁹. Bunun dışında; bıçak, fincan, cezve, fener, leğen, kantar, çul, çuval, keser, destere diğer ev eşyalarındandır.

Bağ ve bahçede toprağı işlemek için ve ayrıca tarımcılık da kullanılan malzemeler arasında; bel bıçağı, saban demiri, orak, kürek, demir çapa, balta gibi çift malzemelerini görmekteyiz.

Ziynet, süs eşyaları ve takılar genellikle kadınların kullandıkları aksesuarlardan olup kadın terekelerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Bunlara baktığımızda kadın aksesuarları arasında altın, inci ve gümüşten yapılmış takılar önemli bir yer tutmaktadır. Terekelerde ziynet eşyaları kişinin ekonomik gücünün yanı sıra kültürel anlayışını da yansıtır. Bunlar; gümüş kol bağı, gümüş saat, gümüş tarak, gümüş burma, gümüş tepelik, inci, incili küpe, küpe, gerdanlık, yirmilik altın, rub'iye altın, fındık rub'iye, mahmudiye altını, mecidiye altını, mısır altını (çeyrek altın) ve aynalara rastlamaktayız. Tüm bu ziynet eşyaları kişinin ekonomik gücünün yanı sıra kültürel anlayışını da yansıtmaktadır.

Dinî giyecekler ve eşyalar da sık rastlanan menkullerdendir. Bunlar; tesbih, cübbe ve sarıktır. İzmir sarığı ve yeşil sarık olmak üzere de iki çeşit sarıktan bahsedilmiştir. Ayrıca kitaplar arasında Kur'an-ı Kerim'den (kelam-ı kadim hediyesi) ve risale kitabından bahsedilmiş.

Terekelerde menkuller arasında büyük baş besi hayvanlarının yanı sıra binek hayvanlarının da adları sıkça geçmektedir. Bu döneme baktığımızda tereke sahiplerinin çoğunluğunun çiftçilikle uğraştığını düşünürsek doğal olarak da

¹⁰⁵ Aynı. s.a.y.

¹⁰⁶ Aynı. s.87

¹⁰⁷ Aynı. s.a.y.

¹⁰⁸ Aynı. s.a.y.

¹⁰⁹ Parlatır, **Ön. ver.**, s.530

hayvancılıkla da uğraştıklarını söyleyebiliriz. Aynı zamanda tereke sahiplerinin sahip olduğu hayvanların türüne ve sayısına bakarak kişilerin meslekleri ve ekonomik durumları hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Terekelerde rastladığımız hayvanlar; at, katır, deve, eşek, tosun, koyun, öküz, inek ve bunların yavrularıdır. Ölçü olarak da büyük baş hayvanlar için res' ve adet gibi ifadeler kullanılmıştır.

Genel olarak menkuller bunlardan ibarettir. Bunların dışında da kişilerin meslekleri, ekonomik imkânları, dini ve kültürel farklılıklarından dolayı çeşitli eşyalardan da söz edilebilir. Pekmez aharı, arı kovanı, çerçi aletleri, berberci aletleri, burgu, çilingir aletleri, tüfek, piştov bunlardan bazılarıdır.

Terekelerde menkuller arasında hububattan da bahsedilmiştir. Buğday, arpa, yulaf, fasulye, haşhaş, nohud, mısır sıkça karşılaştığımız hububatlardır. Ölçü birimi olarak da ölçek, kile (keyl) ve kıyye (1 kıyye = 1282 gr.) kullanılmıştır.

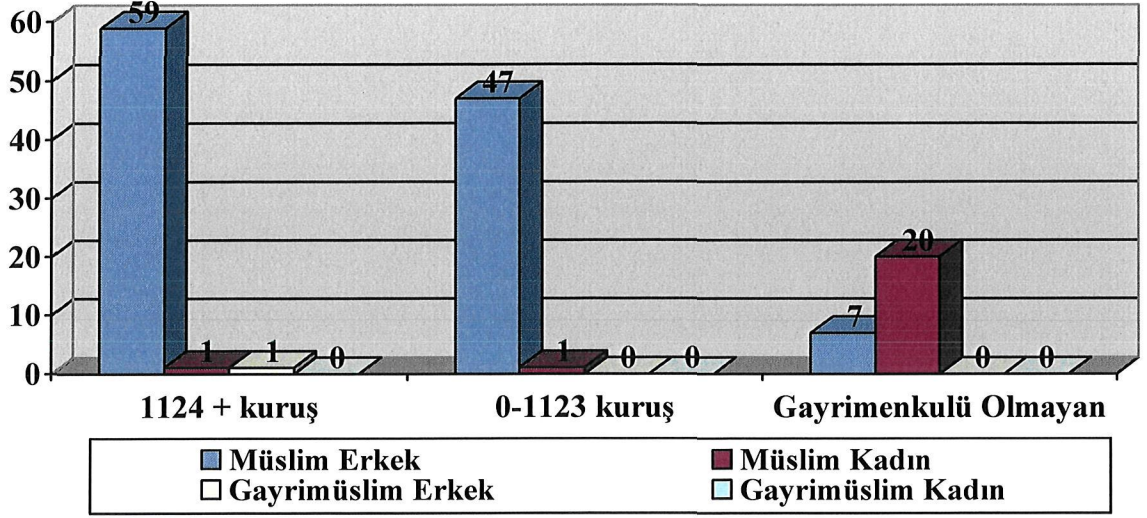
G) Gayrimenkuller

Terekelerdeki gayrimenkullere baktığımızda ev, hayvan damı, konak, dükkân, bağ, bahçe, tarla, han, hamam ve arsa'dan meydana gelmektedir. Fakat en çok karşılaştığımız gayrimenkul ise evlerdir. İncelemiş olduğumuz terekelerde 61 tane menzile (ev) rastlamaktayız. Bu da % 55,96'lık bir orana tekabül etmektedir ve iki kişiden birinin menzil'i olduğunu anlıyoruz.

Tablo 7. Uşak Terekelerinin Gayrimenkul Miktarları ve Oranları

	Cinsiyet	Toplam Tereke Sayısı	Gayrimenkulü Olmayan %	0 -1123 kuruş %	1124 + kuruş %
Müslim	Erkek	113	7	47	59
			% 5,1	% 34,5	% 43,3
	Kadın	22	20	1	1
			% 14,7	% 0,7	% 0,7
Gayrimüslim	Erkek	1	0	0	1
			%	%	% 0,7
	Kadın	-	-	-	-
			%	%	%
Toplam		136	27	48	61
			% 19,8	% 35,2	% 44,8

Grafik 6. Uşak Terekelerinin Gayrimenkul Miktarları ve Oranları

Uşak terekelerinde toplam gayrimenkul miktarı 152891 kuruştur ve bu değer de genel tereke miktarının % 35'ini oluşturmaktadır. Tereke başına da yaklaşık 1124 kuruş düşmektedir. 136 tereke içerisinde gayrimenkul miktarlarına bakıldığında; 61 terekenin genel ortalamasının üzerinde olup, bunlardan 59 tanesi Müslüman erkek, 1 tanesine Müslüman kadın, 1 tanesi de gayrimüslim erkek terekesidir. 48 tereke de genel ortalamasının altında olup; 47 tanesi Müslüman erkek, 1 tanesi Müslüman kadın terekesidir. Geriye kalan 27 tereke de ise gayrimenkülü rastlanmamakta bunlardan 7 tanesi Müslüman erkek, 20 tanesi de Müslüman kadın terekesidir (Bkz. Tablo 7, Grafik 6). Görüldüğü gibi en az bir menkulü olan kişi sayısı 109'dur. En yüksek gayrimenkul miktarı 6400 kuruşla Aybek Mahallesinden Veli ibn Osman'a (UŞS-2-T:45) aittir. En düşük gayrimenkul miktarı ise 50 kuruşla Karaağaç Mahallesinden Şerife bint Veli'nin terekesidir (UŞS-2-T:16).

Tek bir gayrimenkul olarak düşünüldüğünde en yüksek değeri olan gayrimenkul aynı zamanda en fazla gayrimenkul değeri olan Veli ibn Osman'a (UŞS-2-T:45) ait olan 5500 kuruş değerindeki evidir. İkinci en yüksek gayrimenkul değeri yine aynı şekilde Dilsiz Hüseyin bin Abdullah'a (UŞS-2-T:51) ait 4000 kuruş değerinde olan evidir.

H) Alacak ve Borçlar

Tereke sahibinin vefatının ardından kişinin terekesine menkul ve gayrimenkullerinin yanı sıra eğer varsa alacakları ve borçları da yazılmıştır. Kişinin alacağı menkul ve gayrimenkullerinin yanına, borçları ise toplam tereke miktarı

(cem'an yekûn) hesaplandıktan sonraki giderler (yekûnü'l-ihracat) kısmına yazılmıştır. Tüm masraflar çıkarıldıktan sonra da kalan ve borçlar varislere belli oranda paylaştırılmıştır.

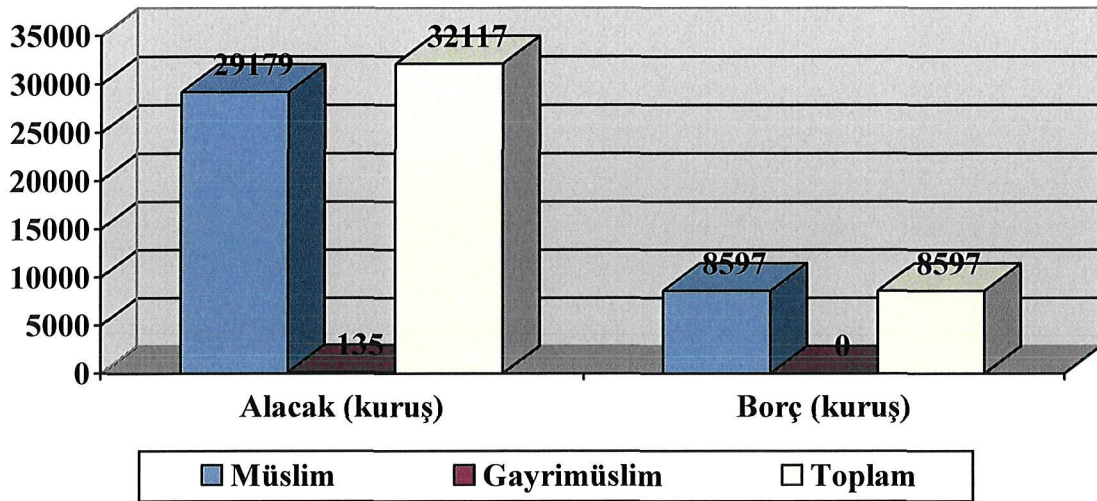
Alacak ve borçlar hesaplanırken mehir, cenaze masrafları, terekenin kaleme alınması ve eşyalarla ilgili masraflar ve vergiler bu hesaplamanın dışında tutulmuş sadece kişilere olan borçlar ve kişilerden alınacak olan miktarlar hesaplanmıştır. Çünkü bütün terekelerde mevcut olan bu giderler ayrı bir başlık halinde daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

Uşak'a ait 138 tereke'ye baktığımızda 25 terekenin alacak borç ilişkisi içerisinde olduğunu görüyoruz. Bu da 40714 kuruşa tekabül etmektedir. Bunlardan sadece 18 tereke sahibinin alacağı varken 11 tereke sahibinin ise borcu vardır. Hem alacağı hem de borcu olan tereke sayısı ise 4'tür. Ayrıca bu 25 terekenin 20 tanesi Müslüman erkek, 4 tanesi Müslüman kadın ve 1 tanesi de gayrimüslim erkek terekesidir. En çok borca sahip olan tereke sahibi 1809 kuruşla (UŞS-1-T:18) Ali bin Mustafa'ya aittir. Borcu toplam tereke miktarının (2595 kuruş) yaklaşık % 69,7'sini oluşturmaktadır. Borcu olan tüm tereke sahiplerine baktığımızda ise kişilerin menkul ve gayrimenkullerinin toplam değeri borçlarından fazladır. En çok alacağı olan tereke sahibi ise aynı zamanda en yüksek tereke miktarına (12068 kuruş) sahip olan 7621 kuruşla Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'dir (UŞS-1-T:8). Alacağı ise toplam tereke miktarının yaklaşık % 63,1'ni oluşturmaktadır. Ayrıca incelemiş olduğumuz terekelerde ölen kişinin tereke miktarı hesaplanıp geriye kalan masrafları ve vergileri de çıkarıldıktan sonra borçlu olan tereke sahibine rastlanılmamıştır. Geriye kalan 113 terekenin ise borcu ve alacağı yoktur.(Bkz. Tablo 8, Grafik 7)

Tablo 8. Uşak Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi

	Alacak			Borç		
	Tereke Adedi	Toplam	Tereke Başına	Tereke Adedi	Toplam	Tereke Başına
Müslim	17	31982 kuruş	1881,2 kuruş	11	8597 kuruş	781,5 kuruş
Gayrimüslim	1	135 kuruş	135 kuruş	-	-	-
Toplam	18	32117 kuruş	1784,2 kuruş	11	8597 kuruş	781,5 kuruş

Grafik 7. Uşak Terekelerine Ait Alacak-Borç İlişkisi

Toplam 25 terekenin 32117 kuruş alacağı 8597 kuruş borcu vardır. Tereke başına ise 1784,2 kuruş alacak, 781,5 kuruş borç düşmektedir. Anlaşıldığı üzere alacak, borcun yaklaşık iki katından fazladır.

Borçlu ve alacaklı terekeler kendi aralarında değerlendirildiğinde erkeklerin % 17,6'sı, kadınların % 18,1'i gayrimüslimlerin ise % 33,3 borçlu ve alacaklı terekelerden oluşmaktadır.

İ) Mehir

İslam Hukuku'nda evliliğin sonuçlarından biri kadının mehir almaya hak kazanmasıdır. Kadının evlilik nedeniyle hak sahibi olduğu mehir, erkeğin evlenirken kadına verdiği veya taahhüt ettiği para veya maldır. Mehir, peşin ödenebileceği (muaccel) gibi daha sonra (müeccel) da ödenebilir¹¹⁰.

İsim olarak mehir İslam öncesi Arap toplumunda aynen, Yahudilikte benzer şekilde (mohar) var ise de mahiyetleri farklıdır. İslam hukukunda mehir evlenecek kadının ailesine değil, bizzat kendisine verilir ve kadın diğer mallarında olduğu gibi onda da dilediği gibi tasarrufta bulunur¹¹¹.

Mehir, zevcin vefatı halinde terekede önceliği olan alacaklar arasındadır. Diğer varisler buna mani olamazlar. Terekenin taksimi mehir miktarı çıktıktan sonra

¹¹⁰ Esra Yakut, "XIX. yüzyılda Orta Anadolu Bölgesinde Evliliğin Ortaya Çıkışı, Sona Ermesi ve Sonuçları", *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.XII, S.1-2, (2008), s.248

¹¹¹ Mehmet Akif Aydın, "Aile", *İslam Ansiklopedisi*, C.II, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 1989), s.199

mümkündür. Mehirin ödenme şekline baktığımızda iki kısımda verildiğini görüyoruz:

1. Nikâhtan önce verilen *mehir-i muaccel*
2. Nikâh hitamında veya vefat halinde terekenin taksiminden önce zevceye ödenen *mehir-i müeccel*

Mehir-i müeccelin verildiğine dair zevcenin tasdiki mahkeme-i şer’iyede kayıt olunmalıdır. Nitekim boşanma halinde şer’iye sicillerinde görülen kayıtlara göre, mehir-i müeccelden zevce kendi rızasıyla da vazgeçebilir.¹¹²

Mehrin muaccel ve müeccel olarak verilmesinin de bazı sebeplerinin olduğu anlaşılmaktadır. İlk bakışta erkeğin, vereceği mehrin iki taksitte ödemek suretiyle malî açıdan rahatlayacağı düşünülse de, aslında, mehrin bu şekilde verilmesi, bilhassa kadın açısından önemlidir. Çünkü peşin olarak ödenen mehr-i muaccel, kadının çeyizini hazırlamasına yardımcı olurken, boşanma veya vefat halinde ödeneceği vaat edilen mehr-i müeccel ise bir bakıma kadının dulluk sigortası durumundadır. Bu bakımdan, özellikle mehr-i müeccel’in kadın açısından önemi büyüktür¹¹³.

Mehir ödemeleri sadece nakdi olarak yapılamaz. Satışı ve kullanılması yasak olmayan her şey mehir olarak verilebilir. Yani menkul veya gayr-i menkul mallar bunların intifa hakkı, ziynet eşyaları, hayvanlar mehir olarak verilebilir¹¹⁴.

Mehir tamamıyla kadının malı olup, kesinlikle kendisinden başkası mehir üzerinde tasarrufta bulunamaz, hak iddia edemez. Kadın isterse kendi insiyatifinde olan bu bedelden vazgeçerek boşanabilirdi¹¹⁵.

İslam hukukuna göre, mehirin muhakkak verilmesi gerekir. Herhangi bir Müslüman ile evlenen kadın zimmî de olsa mehir namıyla bir mala (para) müstahak olur. Mal ile mübadelesi kabil olan bir menfaat mehir olabilir¹¹⁶.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi mehir, kadının kendi malı olup istediği gibi kullanabilir ve kimse buna mani olamazdı. Kur’an-ı Kerimde Nisâ Suresi 4. ayette “Kadınlara mehirlerini (bir görev olarak) gönül hoşluğuyla verin. Eğer kendi istekleriyle o mehirin bir kısmını size bağışlarsa, onu da afiyetle

¹¹² İlber Ortaylı, **Osmanlı Toplumunda Aile**, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), s.96

¹¹³ Saim Savaş, “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Aile’nin Teşekkülü ve Dağılması”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No:71, (1992), s.140

¹¹⁴ Yakut, **Ön. ver.**, s.249

¹¹⁵ Halil Cin, **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974), s.215

¹¹⁶ Ortaylı, **Ön. ver.**, s.95

yi'in’’¹¹⁷ şeklinde belirtilmiştir. Görülüyor ki erkeğin evlendiği kişiye vermek zorunda olduğu bir nikâh bedelidir. Kadın sahip olduğu bu mehir ile kendini bir nevi ekonomik anlamda güvencede hisseder. Ayrıca mehir kadının kendisine ait bir bedel olup isteğe bağlı olarak da kadın bu bedelden vazgeçebilirdi.

Görülüyor ki İslam hukuku mehir konusunu evlenen kız lehine düzenlemiş ve bu para veya mal üzerinde kız babası, erkek kardeş veya vasi yakın akrabaların tasarrufunu önleyecek hükümler getirmiştir¹¹⁸.

Hanefilere göre mehir olarak verilebilecek en düşük miktar, para haline getirilmiş olsun veya olmasın 10 dirhem gümüşdür. Bu miktardan aşağı bir mehir tespit edilemez. Edildiği takdirde 10 dirhem gümüşe iblağ edilmesi gerekir. Malikîler ise mehrin aşağı haddini halis altından bir dinarın dörtte biri, halis gümüşten de 3 dirhem veya bunlara değerce eş bir mal olarak tespit etmişlerdir¹¹⁹.

Gerçekte mehrin amacı kadına iktisadî bir güç kazandırma ve boşanmanın suistimal edilmesini önlemektir. Özellikle boşanmalara sıkça başvurulduğu dönem ve bölgelerde yüksek tutulan ve çoğu kere boşanma anında ödenmesi kararlaştırılan mehrin bu nevi sebepsiz boşanmalara önemli ölçüde engel olduğu bir gerçektir¹²⁰.

Çalışma alanımızda ve tereke kayıtlarında sıkça rastlanan mehir, mehir-i müecceldir. İncelemiş olduğumuz 138 terekeden; 3 gayrimüslim, 18 Müslüman erkek, 6 Müslüman kadın terekesinde mehir miktarı olmaması ve ayrıca 5 tereke sahibinin de 2 evlilik yapmalarından dolayı değişen miktarlarda mehir verilmiştir. Bu yüzden 32 tereke çalışmamıza sağlıklı bilgiler veremeyeceğinden bu terekeler değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Geriye kalan 106 terekede mehir tespit edilmiştir. Bu 106 terekenin 91 tanesi Müslüman erkek terekesi, 15 tanesi Müslüman kadın terekesidir. Erkeklerin toplam terekelerindeki mehir miktarı 8550 kuruş olup tereke başına 93,95 kuruş düşmektedir. Kadınların terekelerindeki toplam mehir miktarı ise 1400 kuruş olup tereke başına 93,33 kuruş düşmektedir. 106 terekede geçen (kadın-erkek) mehir miktarının toplamı 9950 kuruş olup tereke başına 93,86 kuruş düşmektedir (Bkz Tablo 9). En yüksek mehir miktarı 100 kuruştur ve terekedeki mehirlerin büyük çoğunluğunu oluşturmaktadır. En düşük mehir miktarları ise 25 kuruş olup; Mehmed bin Mustafa(UŞS-1-T:12) ve Dedeoğlu Süleyman'ın (UŞS-1-T:16)terekelerinde bunu görmek mümkündür. Kadınların

¹¹⁷ Kur'an, (Nisâ Suresi, 4)

¹¹⁸ Ortaylı, **Ön. ver.**, s.97

¹¹⁹ Cin, **Ön. ver.**, s.216

¹²⁰ Aydın, **Ön. ver.**, s.199

terekelerinde mehirler alacak bölümünde kaydedilirken, erkek terekelerinde ise mehir borçlar bölümüne kaydedilmiştir.

Tablo 9. Uşak Terekelerinin Mehir Miktarı

	Cinsiyet	Tereke Adedi	Toplam Mehir Miktarı	Ortalama
Müslim	Erkek	91	8550 kuruş	93,95 kuruş
	Kadın	15	1500 kuruş	93,33 kuruş
Toplam		106	9950 kuruş	93,86 kuruş

Terekelerde 5 (UŞS-1-T:21, UŞS-2-T:21, 26, 86, 103) kişinin iki eşi olduğu görülmektedir. 4 tereke sahibinin ilk eşleri için mehir olarak 100 kuruş ikinci eşleri için 50 kuruş mehir ödedikleri anlaşılmaktadır. 1 tereke (UŞS-2-T:26) sahibinin ise her iki eşi için 100'er kuruş mehir ödediğini görüyoruz.

J) Vergiler, Harçlar, Cenaze Masrafları ve Diğer Giderler

Terekelerde menkuller, gayrimenkuller ve alacaklar hesaplandıktan sonra tereke miktarı üzerinden çeşitli vergiler alınır. Bunlar, kadıların tereke taksiminde almış oldukları ‘*resm-i kısmet*’; vefat eden kişinin yıkanıp, kefenlenip ve defin edilmesi için yapılan masraflar ‘*techiz ve tekfin*’; terekenin kayıt masrafları için alınan ‘*kaydiyye*’; terekenin kayda alınması ve mirasçılar arasında mirasın eşit bir şekilde dağıtılması için devlet görevlisine verilen ‘*harc-ı kassam*’; ölen kişinin haberinin verilmesi ve eşyalarının satılmasında tellallık yapan kişiye ödenen ‘*dellâliye*’; terekenin kayda geçirilmesinde harcanan kâğıt ve mürekkep gibi malzemeler için ‘*varaka bâhâ*’; terekedeki eşyaları taşıma masrafı olan ‘*hammâliye*’; terekelerdeki eşyaların taşımak için kullanılan at, katır gibi binek hayvanlarının masrafı için ‘*barkir kirası*’; terekenin kaydedilmesi için mahkeme tarafından davet yazısı ‘*ihzâriye*’; eğer kişi yaşadığı şehrin dışında vefat etmişse onun tekrar geri getirilmesi için alınan ‘*nakliye*’; gibi masraflar terekelerin genelinden sarf olunan meblağlardır. Eğer tereke geliri beytü’l-mal’a aktarılacaksa bunun için görevli olan beytü’l mal eminine verilen ‘*hizmet masarifi*’ da vardır. Yukarıda da mehir konusunda değindiğimiz gibi kocanın evlenme sırasında veya daha sonra kadının tasarrufuna verdiği veya verme tahakkukunda bulunduğu mal

veya para anlamına gelen “*mehir*” de giderler arasındadır. Ayrıca bu bölümde tereke sahiplerinin kişilere olan borçları da giderler arasında değerlendirilmiştir.

Terekelerde bu vergilerin ve giderlerin değişen oranlarda toplam tereke değerinden düşümünün yapıldığını görüyoruz. Fakat bu değerlendirmeyi genel bir yüzdelik oranla vermek yanlış olur. Her terekeden farklı oran ve miktarlarda vergiler alınmıştır. İncelemiş olduğumuz terekelerde; genel olarak techiz tekfin masrafı 30-250 kuruş, kaydiyye 1-45 kuruş, resm-i kısmet âdî 10-215 kuruş, dellâliye 1-120 mehir-i zevce-i mezbure 25-100 kuruş, varaka bâhâ 2-20 kuruş, nakliye 30-100 kuruş, hammâliye 20-60 kuruş arasında değişen fiyatlarda toplam tereke miktarından düşürülmüştür. Görüldüğü gibi alınan harç oranları terekelerde değişen oranlarda olup net bir oran söylememiz mümkün değildir. Fakat şöyle bir çıkarımda bulunabiliriz tereke değerinin çok ya da az olmasıyla paralellik gösterdiğini söyleyebiliriz. En çok masraf ve gideri olan tereke 3197 kuruşla Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed’e (UŞS-1-T:8) ait iken, en düşük masraf ve gideri olan tereke ise 8 kuruşla Meryem bint İbrahim’e (UŞS-42-T:18) aittir. Terekelerin geneline bakıldığında da toplam gider (*yekûnü’l-ihracat*) 61498 kuruş olup tereke başına 445,6 kuruş düşmektedir.

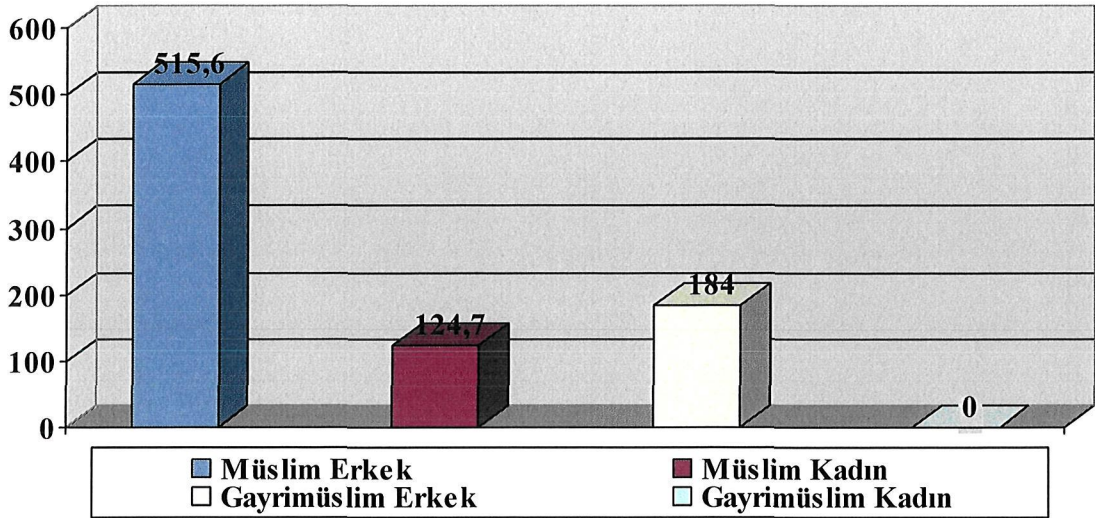
Erkek terekelerinin toplam gideri 58202 kuruştur ve tereke başına 515,06 kuruş düşmekte bu da erkeklere ait toplam tereke miktarının yaklaşık %14,7’sini oluşturmaktadır.(Bkz. Tablo 10, Grafik 8)

Tablo 10. Uşak Terekelerinin Gider Dağılımı

	Cinsiyet	Tereke Adedi	Toplam Tereke Miktarı	Toplam Gider	Ortalama Gider ve Masraflar %
Müslim	Erkek	113	394719 kuruş	58202 kuruş	515,06 kuruş % 14,7
	Kadın	22	25556 kuruş	2744 kuruş	124,72 kuruş % 10,7
Gayrimüslim	Erkek	3	12086 kuruş	552 kuruş	184 kuruş % 4,5
	Kadın	0	0 kuruş	0 kuruş	0 kuruş % 0
Toplam		138	432361 kuruş	61498 kuruş	445,6 kuruş % 14,2

Grafik 8. Uşak Terekelerinin Tereke Başına Düşen Gider Dağılımı

Kadın terekelerinin toplam gideri 2744 kuruş olup tereke başına 124,72 kuruş düşmekte ve kadınlara ait toplam tereke miktarının yaklaşık %10,7'sini oluşturmaktadır. (Bkz. Tablo 10, Grafik 8)

Gayrimüslim terekelerinin ise toplam gideri 552 kuruş olup tereke başına 184 kuruş düşmekte ve gayrimüslimlere ait toplam tereke miktarının yaklaşık % 4,5'ini oluşturmaktadır. Geneline baktığımızda ise toplam 432361 kuruş olan tereke miktarının 61498 kuruşu gider olup tereke başına ortalama 445,6 kuruş düşmektedir. Bu da bize kadın ve gayrimüslim giderlerinin genel ortalamanın altında olduğunu göstermektedir. (Bkz. Tablo 10, Grafik 8)

II. TEREKELERİN IŞIĞINDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI

A) Aile

Bir insanın yalnız başına yaşaması, ihtiyaçlarını karşılaması ve neslini devam ettirmesi mümkün değildir. Bu bakımdan insan, ilim dünyasınca kabul edildiği gibi sosyal yönü bulunan ve bu yönü olmadan normal bir hayat sürdüremeyeceği kesin olan bir varlıktır. Bunun içindir ki insanı, madde, mâna (ruh) ve sosyal çevrenin oluşturduğu bir varlık olarak da tarif ederler. Bu yüzden insan, topluluk içinde yaşadığı zaman bütün ihtiyaçlarını karşılayabilir. Sosyal bünyenin çekirdeği olan aile, hem İslam öncesi Türk dünyasında, hem de İslami dönemde önemli bir

müessese olarak kabul ediliyordu. Toplumda neslin devamı ve sağlıklı nesillerin yetişebilmesi için aile çok gerekli müessesedir¹²¹.

İslama göre aile, toplumun en küçük birimini oluşturan dinî ve sosyal bir kurumdur. Çünkü aile nesebi sahih çocukların vücut bulduğu, büyütülüp terbiye edildikleri, fertlerin kendilerini gayri meşru ilişkilerden koruyabildikleri, akrabalık bağlarına vücut, veraset haklarına imkân vererek toplumu ahlaken ve iktisaden çöküntüye uğratmaktan alıkoyan yegâne müessesedir¹²².

Osmanlı hukuku gerek kamu, gerek özel hukuk alanlarında temel olarak İslâm hukukuna (şer’i hukuk) dayanmaktadır. Fakat her alanda İslâm hukukunun geçerli olduğu söylenemez. İslâm hukukunun yeterli olmadığı yerlerde – ki bunlar çoğunlukla dünyevî konulardır – temelini Türk âdet ve geleneklerinden, yaşam tarzından alan örfî (sultanî) hukukun uygulandığı görülmektedir. Bu durum örfî ve şer’i hukukun birbirine zıt özellikler taşıdıklarını göstermemekte; tam tersine bu iki hukuk anlayışı birbirini tamamlamaktadır¹²³.

Aile hukuku da bu yapıya bağlı olarak şer’i hukuk içerisinde yer almaktadır. Esasları kanunnamelerde değil, fıkıh kitapları içerisinde bulunmaktadır. Kanunnamelerde aile ile ilgili yer alan hükümler ise tamamen şer’i hukuka bağlıdır. Örfî hukuk alanında büyük yetkileri bulunan padişahlar da şer’i hukuka müdahale ettirilmemişlerdir. Bunun sonucu olarak da padişahlar, kendilerini aile hukukuna müdahale etmek ve onun hükümlerini değiştirmekle değil, uygulanmasını sağlamakla görevli saymışlardır¹²⁴.

1. Eş Durumu

Uşak’a ait tereke kayıtlarından ve yapmış olduğumuz araştırmaların neticesinden de anlaşıldığı üzere tek eşlilik oldukça yaygındır.

İncelemiş olduğumuz terekelerde; 3 tereke (UŞS-1-T:1, 3, 4) sahibinin çeşitli sebeplerle memleketlerinden ayrılarak Uşak’a geldikleri ve burada öldükleri için

¹²¹ Mehmed Sıddık Avras, “298 Numaralı Şer’iye Sicili Defterine Göre Bitlis’in Ekonomik, Sosyal ve Dini Durumu”, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi Tarih Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2007, s.55

¹²² Hamza Aktan, “İslam Aile Hukuku”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II*, (1992), s.17

¹²³ Güven Dinç, “Şer’iye Sicillerine Göre XIX. Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (ATOM)*, Sayı:17, (2005), s.111

¹²⁴ Dinç, *Ön. ver.*, s.111

eşleri ve çocukları hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığından bu 3 tereke değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Geriye kalan 135 tereke içerisinde 2 kadın terekesi(UŞS-1-T:21, UŞS-2-T:57) ve 7 erkek terekesi(UŞS-1-T:22, UŞS-2-T:10, 21, 26, 48, 86, 103) olmak üzere toplam 9 Müslüman tereke sahibinin çok eşi olduğu ve 2 gayrimüslim tereke (UŞS-1-T:19, 20) sahibinin ise hiç eşi olmadığını görmekteyiz. Böylece incelemiş olduğumuz terekelerde tereke sahiplerinin % 6,6'sının iki eşi olduğu sonucuna ulaşabiliriz. (Bkz. Tablo 9).

Çok eşlilik yapan tereke sahiplerinin tereke değerine baktığımızda 5 tereke sahibinin tereke değerinin genel ortalamanın (3133 kuruş) altında olduğunu görmekteyiz(Bkz. Tablo 11). Bu da bize iki eşlilik yapan kişilerin tamamının ekonomik anlamda çok iyi düzeyde olmadıklarını göstermektedir.

Tablo 11. Uşak Terekelerinde İki Eşlilik Yapan Tereke Sahipleri

	Tereke Numarası	Tereke Kime Ait	Terekenin Değeri
Kadın	UŞS-1-T:21	Alime bint İbrahim	2192 kuruş
	UŞS-2-T:57	Ümmühan bint Ali	1832 kuruş
Erkek	UŞS-1-T:22	Yusuf bin Hacı Süleyman	8610 kuruş
	UŞS-2-T:10	Pekmezci oğlu Ebu Bekir	1935 kuruş
	UŞS-2-T:21	Kuşulu İbrahim bin Yusuf	3752 kuruş
	UŞS-2-T:26	Mehmed bin Abdullah	6760 kuruş
	UŞS-2-T:48	Kethüdaoğlu Yusuf ibn Abdulah	5457 kuruş 10 para
	UŞS-2-T:86	Veli bin Mustafa	2901 kuruş
	UŞS-2-T:103	Ali bin Osman	1720 kuruş

İncelemiş olduğumuz 3 gayrimüslim tereke sahibinin yukarıda da bahsettiğimiz gibi 2 tanesinin hiç evlilik yapmadığını görüyoruz bunun nedeninin ise kişilerin küçük yaşta olmalarındandır. Geriye kalan 1 gayrimüslimin ise Hacı Hasan Mahallesinde yaşayan ve tek eşi olan İlyadin Dimis'tir.

Görüldüğü gibi yapmış olduğumuz incelemelerde ve Osmanlı toplumunun geneline baktığımızda çok eşliliğin yaygın olmadığını görüyoruz. İslamiyet'te de birden çok evliliğe cevaz verilmiş fakat teşvik edilmemiş, bir kadınla evlenme tavsiye edilmiştir. Kur'an-ı Kerimde de “Eğer yetim kızlar hakkında âdil davranamamaktan korkmazsanız (onların yerine) sizin için uygun olan kadınlarla ikiye, üçe ve dörde kadar evlenin. Eğer (aralarında) adaletli davranamamaktan korkarsanız, bir tane ile yahut elinizin altındakiyle yetinin; bu haksızlık etmemeniz için daha elverişlidir”¹²⁵ şeklinde ifade edilmiştir.

2. Çocuk Sayıları

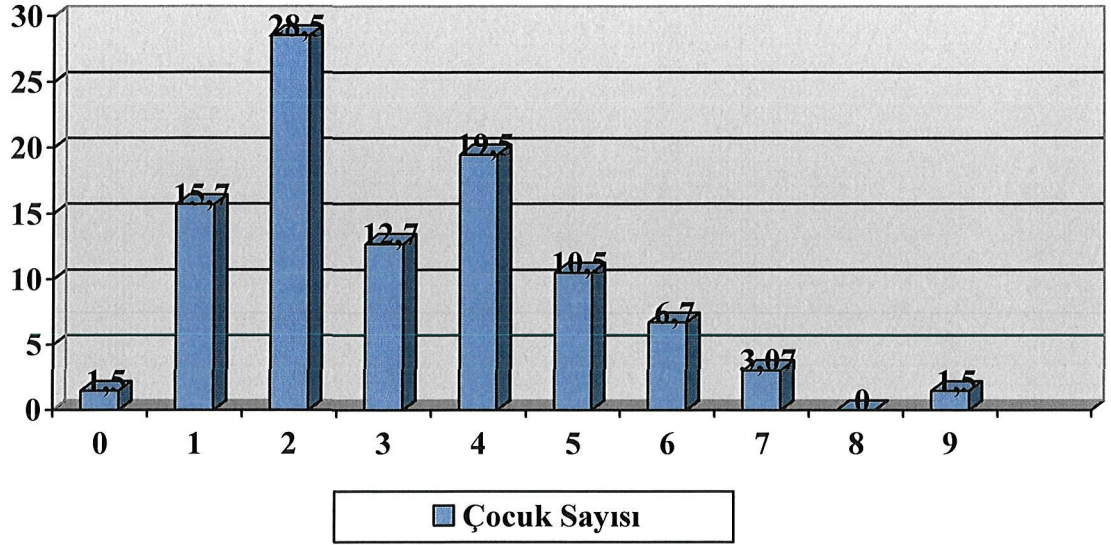
İncelemiş olduğumuz tereke kayıtlarına baktığımızda toplam çocuk sayısının 422 olduğunu görüyoruz (Bkz. Tablo 12). Bu 422 çocuğun 228 tanesinin erkek, 194 tanesinin kız olduğu anlaşılmaktadır Bu değerlendirme de yukarıda da ifade ettiğimiz gibi evlenmeyen ve aslen Uşaklı olmayıp çeşitli sebeplerle Uşak'a gelen 3 tereke sahiplerinin çocukları ve eşleri hakkında kesin bilgiler olmaması ve ayrıca doğmamış çocuklar da (*haml*) bize sağlıklı bilgiler veremeyeceğinden değerlendirmeye tabi tutulmamıştır.

Tablo 12. Uşak Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı

Çocuk Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde Oranları
0	2	% 1,5
1	21	% 15,7
2	38	% 28,5
3	17	% 12,7
4	26	% 19,5
5	14	% 10,5
6	9	% 6,7
7	4	% 3,07
8	-	% 0
9	2	% 1,5
Toplam	133	% 100

¹²⁵ Kur'an, (Nisâ Suresi, 3)

Grafik 9. Uşak Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı

113 tereke üzerinden yapmış olduğumuz incelemeye göre; tereke başına ortalama çocuk sayısı 3,1'dir. İki eşli terekelerin toplam çocuk sayısı ise 16 tanedir ve tereke başına 1,7 çocuk düşmektedir.

Genel ortalamaya göre yaptığımız değerlendirmede 133 terekeden 75 tanesi genel ortalamanın altında geriye kalan 56 terekenin genel ortalamanın üzerinde olup 2 terekede de çocuk sayısına rastlanılmamıştır.

133 tereke sahibinden; 21 tanesi 1 çocuklu, 38 tanesi 2 çocuklu, 17 tanesi 3 çocuklu, 26 tanesi 4 çocuklu, 14 tanesi 5 çocuklu, 9 tanesi 6 çocuklu, 4 tanesi 7 çocuklu ve 2 tanesi de 9 çocukludur. (Bkz. Tablo 12, Grafik 9) En çok çocuğa sahip kişiler tek eşli olan Deli Hızır Karyesinden İbrahim bin Halil (UŞS-2-T:37) ve Ürün Karyesinden Hüseyin bin Ahmed'dir(UŞS-2-T:53). Tek gayrimüslim olan İlyadin Dimis'in (UŞS-2-T:9) ise 6 çocuğu vardır. Çocuğu olmayan tereke sahibi Kamer Mahallesinden Emine bint İsmail (UŞS-1-T:14) ve Deli Hızır Karyesinden Hüseyin bin Mehmed'dir(UŞS-2-T:111)

a) Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları

Burada çocukların nitelik ve nicelik durumlarında anlatılmak istenen terekelerde belirtilen çocukların yetişkin ya da küçük yaşta olmalarıdır. Çocukların bu durumları onların anne ve babaları ile olan sosyal ve kültürel bağlarının yanı sıra aile yapısı hakkında (çekirdek aile, geniş aile) bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur.

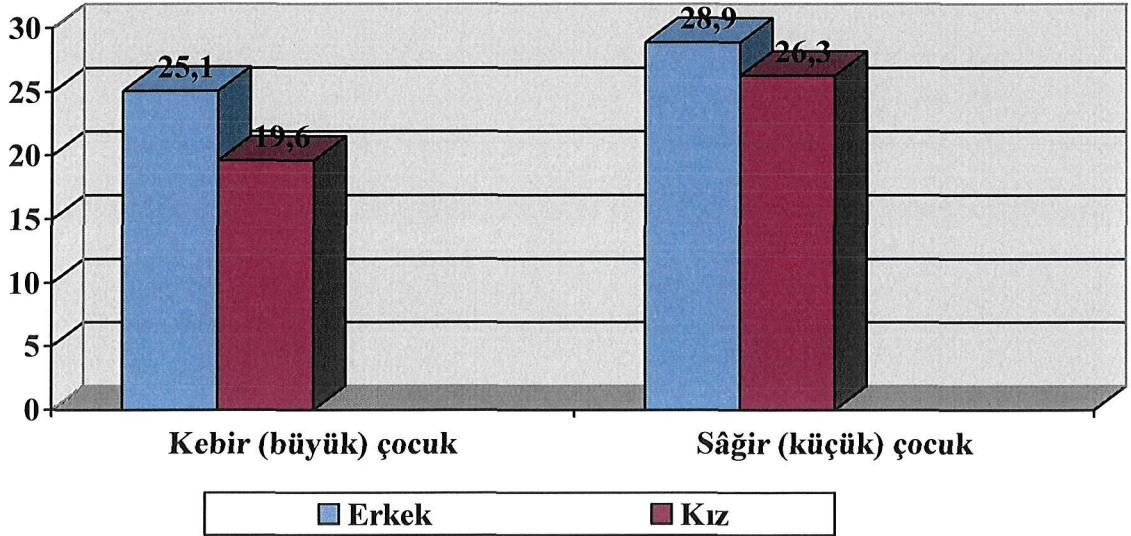

Çocukları olan ailelerde küçük yaşta kız ve erkek çocukların sayısı daha fazladır. Dinî farklılıklar göz önünde bulundurulmadan değerlendirecek olursak toplam 422 çocuktan 228 erkek çocuğun 106 tanesi büyük, 122 tanesi küçük yaşta çocuk olup geriye kalan 194 kız çocuğunun 83 tanesi büyük 111 tanesi küçük yaşta çocuklardır (Bkz. Tablo 13, Grafik 10).

Tablo 13. Uşak Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları

	Erkek		Kız		Toplam	Tereke Adedi	Ortalama
	Kebir (büyük)	Sâğir (küçük)	Kebir (büyük)	Sâğir (küçük)			
	%	%	%	%			
Müslim	105	120	83	108	416	132	3,15
Gayrimüslim	1	2	-	3	6	1	6
Toplam	106 % 25,1	122 % 28,9	83 % 19,6	111 % 26,3	422	133	3,1
	228 % 54,02		194 % 45,97				

Grafik 10. Uşak Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları

Küçük yaşta çocukların çok olması aileye olan bağımlılığın fazla olduğunu göstermektedir. Yaşları küçük olduğu için çocukların miras konusunda da paylarına düşen hisselerini aileye ve tereke sahibine yakın olan kişilerin aldığını görmekteyiz. Bu da bize çocukların hisselerine düşen payı alan anne ve babalarıyla beraber yaşamaya devam ettiklerini göstermektedir.

3. Miras Paylaşımı

Müslüman ailede kız çocuğa verilen hisse erkek evlâdının yarısı kadardır. Buna karşılık ananın hissesi de (merhumun zevcesi olup) daha azdır. Zevcenin mehiri ve nafakası terekeden ayrıldıktan sonra taksim yapılırdı. Esas olarak fûrû (yani çocuk ve torunlar) varsa usûl (müteveffanın anası ve babası) ve diğer akraba miras şirketine dâhil edilmez. Gene İslam hukukunda mecburiyet prensibi vardır. Muris olmak veya vâris olmak serbest iradeye bağlı değildir. Kanuni mirasçılarının mahfuz (korunmuş) hisseleri vardır. Bu prensipler Osmanlı İslam ailesinde geçerlidir ve mirastaki mecburiyet esası medeni kanunumuzca da benimsenmiştir. Fûrû varken (çocuklar) usûle (vefat eden murisin ana ve babasına) hisse düşmediğine değindik, ana ve baba ancak nafaka alacaklısı olarak (muhtaç iseler) mirasçılardan nafaka alabilir¹²⁶.

Anne ve babanın hiçbir zaman mirastan mahrum olmadığı ve ölenin kızları yanında amcaoğlunun bile mirasçı olabildiği dikkate alınırsa bu hukuk sisteminde mirasçılarının çerçevesinin daha geniş tutulduğu söylenebilir. Mirasçılık sebebinin varlığı miras hükmünü kendiliğinden doğurduğu için mirasçıya mirası red seçeneği tanınmamıştır. Fakat bu terekenin yetersizliği durumunda mirasçılarının ölenin borçlarından şahsi mallarıyla sorumlu tutulmaması anlamına gelmez. Mûris, şer'an mirasçı olmayan bir kimseyi mirasçı olarak nasbedemeyeceği gibi mirasçısını da mirasından mahrum edemez¹²⁷.

Mirasçılık sebepleri kan hısımlığı, evlilik ve velâdır. Birinci kademeyi muayyen pay sahipleri oluşturur. Bunlar karı, koca, baba, anne, kız, oğul kızı, öz kız kardeş, baba bir kız kardeş, anne bir erkek ve kız kardeşler, baba tarafından araya kadın girmeyen dedelerle anne ve baba tarafından ninelerdir¹²⁸.

Miras paylaşımına bakıldığında erkeklerin her zaman kadınlara göre daha fazla pay aldığını görmekteyiz. Bunun sebebine baktığımızda erkeğin evin bütün maddi yükünü sırtında taşıması ve ailesinin geçimini sağlaması zorunda olması nedeniyle alakalı olduğunu söyleyebiliriz.

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi kişinin ölümünün ardından geriye kalan mirası belli kurallar çerçevesinde kayda geçirilir. Tereke'de bulunan menkul ve

¹²⁶Ortaylı, **Ön. ver.**, s.116

¹²⁷Hamza Aktan, "Miras", **İslam Ansiklopedisi**, C.XXX, (İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2005), s.144

¹²⁸Aktan, **Ön. ver.**, s.17

gayrimenkuller hesaplandıktan sonra eğer varsa kişinin borcu ve giderlerinin (vergi ve harçlar) ardından geriye kalan miktar vârislerin yakınlık derecelerine göre belli oranlarda taksimi yapılırdı. Ayrıca vârisi olmayan terekeler de, tereke miktarının tümü devlet hazinesine kalır ve bu tereke beytü'l-mal adına görevli memura verilirdi. Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi “beytü'l-mal tabiri, vârisi malum ve hazır olmayan veya vâris bırakmadan vefat eden kişilerin terekelerinden devlet hazinesine kalan malları muhafaza eden daire için kullanılır. Vefat eden kişinin mirasçısı hazırda olmayıp memleket dışında ise, tereke vasi elinde altı ay bekledikten sonra beytü'l-mal'a verilirdi. Vâris daha sonra geldiğinde bu terekeyi alma hakkına sahipti¹²⁹. Eğer vefat eden kişinin hiç mirasçısı bulunmaz veya bulunur da, mirastan geriye bir miktar kalırsa, tamamı veya geriye kalan kısmı beytü'l-mal'a teslim olunur.

Tablo 14. Uşak Terekelerinde Beytü'l-mal'a Teslim Edilen Terekeler

Tereke Numarası	Kime Ait	Miktarı (Kuruş)
UŞS-1-T:1	Çerçi Arab Abdullah	237,5 kuruş
UŞS-1-T:3	Topal Hoca oğlu Mehmed	935,5 kuruş
UŞS-1-T:4	El-Hac Salih bin Abdullah Ağa	2135 kuruş
UŞS-1-T:6	Hacı Halil Efendi bin İlyas	3132,5 kuruş

Tereke miktarı borcundan az olan borçlu terekelerde ise, hiçbir vâris pay alamazdı. Alacağı olan kişilerin alacağı tereke miktarına oranla belirlenip dağıtılırdı. İncelemiş olduğumuz Uşak'a ait terekelerde 4 tereke (UŞS-1-T:1, 3, 4, 6) sahibinin mallarının beytü'l-mal'a teslim edildiğini görmekteyiz (Bkz Tablo 14).

B) Sosyo-Ekonomik Durum

1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı

a) Erkek

Uşak'a ait terekelerin büyük çoğunluğunun erkek terekesi olması bu konuda daha genel söylemlerde bulunmamıza imkân sağlamıştır. Toplam 138 tereke

¹²⁹Öztürk, *Ön. ver.*, s.89

içerisinde 116 erkek terekesinin 113 Müslüman ve 3 gayrimüslimdir. Böylece incelemesini yaptığımız terekelerin % 84'nü erkek terekeleri oluşturmaktadır. Diğer taraftan erkek terekelerinin meblağlarına baktığımızda da 3506 kuruş olup tereke değerlerinin genel ortalama olan 3133 kuruş'un üzerinde olduğunu görüyoruz. (Bkz. Tablo: 4). Erkeklerle ait tereke miktarlarının fazla olmasının nedeni ise erkeğin çalışan, üreten, eve maddi kazanç sağlayan ve birikim yapan biri olması olarak açıklanabilir. Tüm ekonomik yükümlülüğü sırtında taşıyan erkek ayrıca miras paylaşımından da kadına göre iki kat daha fazla hisse alması da tereke miktarını etkileyen diğer bir faktördür. En yüksek meblağa sahip ve aynı zamanda genel ortalamanın en yüksek terekesi erkek terekesi olup 12068 kuruşla Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'e aittir (UŞS-1-T:8).

Menkul ve gayrimenkul değerleriyle genel ortalamanın üzerinde olan erkeklerin geride hiçbir borç bırakmadıklarını görmekteyiz. Genel itibariyle de en yüksek tereke meblağlarına sahip kişiler de yine erkeklerdir. Tereke değerleri ve oranları ile ilgili ayrıntılı bilgiler daha önceden "tereke miktarları" bölümünde ayrıntılı olarak tablo ve grafiklerle desteklenerek ele alınmıştır.

b) Kadın

İncelemiş olduğumuz terekelerde kadın terekelerinin erkek terekelerine oranla daha az olduğunu görmekteyiz. Toplam 138 tereke içerisinde 22 kadın terekesi vardır. Kadın terekelerinin değerleri genel itibariyle düşük değerlerde olup genel ortalamanın (3133 kuruş) oldukça altındadır. Kadın terekelerinde tereke başına yaklaşık olarak 1161,5 kuruş düşmektedir. (Bkz. Tablo: 4) Bu değer ise erkek terekelerinin 3/1'den daha azdır. Genel ortalamanın üzerinde ve aynı zamanda en yüksek kadın terekesi Hacı Hızır Mahallesinden Aişe bint İbrahim'e ait (UŞS-1-T:11) olup 3673 kuruştur. Tüm terekeler içinde yine en düşük tereke kadınlara aittir ve ayrıca genel ortalamanın da en düşük tereke değeri olan Meryem bint İbrahim'in (UŞS-2-T:18) 200 kuruşluk terekesidir. Tüm bu değerlendirmelerden de anlaşılıyor ki kadınların ekonomik faaliyetten çok sosyal yönde bir uğraşının içinde olduğunu görmekteyiz. Bu da bize kadının, evin günlük işleriyle meşgul olan, çocuklarının beslenmesi ve büyütülmesine daha çok katkı sağlayan aile bireyi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yüzden kadın genel itibariyle ekonomik kazanç sağlamaya yönelik faaliyetlerde bulunmamıştır.

Mehir, kadınlara önemli bir gelir kaynağı gibi gözükse de miras paylaşımında kadınların erkeklere göre yarı oranda hisse almaları kadın terekelerinin erkek terekelerine göre bir adım geriden takip etmelerine neden olduğunu söyleyebiliriz.

C) Terekelerde Adı Geçen Kasaba, Köy ve Mahalle İsimleri

Uşak'a ait tereke kayıtlarına baktığımızda yukarıda da bahsettiğimiz üzere çoğunluğunu Müslüman erkek terekeleri oluşturmaktadır. Gayrimüslim ve kadın terekeleri ise azdır.

Toplam 138 tereke içerisinde 3 tane (UŞS-1-T:20, 21, UŞS-2-T:9) gayrimüslim terekesi bulunmaktadır. Kadınlara ait tereke sayısı ise; 22'dir. (UŞS-1-T:11, 14, 18, 21, UŞS-2-T:2, 3, 4, 7, 16, 18, 19, 22, 49, 57, 75, 84, 94, 100, 106, 108, 110, 113) Bu 22 tereke sahibinden 4 tanesi merkezde oturmakta olup 1 tanesi Hacı Hızır Mahallesinde (UŞS-1-T:11), 1 tanesi Kamer Mahallesinde (UŞS-1-T:14), 2 tanesi de (UŞS-2-T:7, 22), Aybek Mahallesinde oturmaktadır. 17 tanesi de merkezin dışında oturmakta olup 6 tanesi (UŞS-2-T:2, 3, 4, 16, 18, 19) Karaağaç Karyesinde, 5 tanesi (UŞS-2-T:75, 84, 100, 106, 110) Avgan Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:18) Bozkuş Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:49) Göbek Kazasında, 1 tanesi (UŞS-2-T:57) Habibler Karyesi, 1 tanesi (UŞS-2-T: 113) Karayakublu Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:94, 108) Çokaklı Karyesinde ikâmet etmekte olup 1 tanesinin ise (UŞS-1-T: 21) Karyesi ve Mahallesi hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Erkeklere ait terekelere baktığımızda ise; 113 Müslüman ve 3 gayrimüslim olmak üzere toplam 116 tereke vardır. Bu tereke sahiplerinden 27 tanesi merkezde oturmaktadır. Merkezde oturan tereke sahiplerinden 9 tanesi (UŞS-1-T:5, 6, UŞS-2-T:5, 15, 21, 25, 46, 51, 104) Sabah Mahallesinde, 4 tanesi (UŞS-1-T:8, UŞS-2-T:11, 23, 45) Aybek Mahallesinde, 3 tanesi (UŞS-1-T:9, 17, UŞS-2-T:60) Burhan Fakih Mahallesinde, 3 tanesi (UŞS-1-T:14-, 15, 16) Kamer Mahallesinde, 2 tanesi (UŞS-1-T:11, 12) Hacı Hızır Mahallesinde, 2 tanesi (UŞS-1-T:13, UŞS-2-T:10) İslice Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:24) Bozkuş Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:25) Karacahisar Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:22) Hacı Hüseyin Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:9) Hacı Hasan Mahallesinde ikâmet etmektedirler.

Merkeze bağlı kasabalarda oturan 84 tereke sahibinden 8 tanesi (UŞS-2-T:1, 35, 36, 63, 67, 68, 69, 70) Karbasan Karyesinde, 7 tanesi (UŞS-2-T:77, 80, 91, 92,

93, 98, 107) Kayalı Kebir Karyesinde, 7 tanesi (UŞS-2-T:72, 76, 87, 88, 97, 102, 103) Alfaklar Karyesinde, 7 tanesi (UŞS-2-T:26, 27, 28, 37, 38, 42, 111) Deli Hızır Karyesinde, 6 tanesi (UŞS-2-T:86, 90, 95, 96, 100, 106, 109, 112) Avgan Karyesinde, 5 tanesi (UŞS-1-7, 10, UŞS-2-T:17, 20, 48) Karaağaç Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:34, 41) Karalar Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:39, 85) Kureyş Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:50, 59) Göbek Kazası Gölbaşı Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:74, 82) Göl Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:54, 56) Elmacık Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:83, 105) Selçikler Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:30, 44) Sivash Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:52, 53) Mende Karyesine merbut Ürün Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:47, 61) İlyash Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:66, 78) Çokaklı Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:65, 89) Dumanlı Karyesinde, 2 tanesi (UŞS-2-T:29, 33) Bulgaz Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:24) Bağban Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:12) Banaz Kazası Karaköse Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:81) Budaklı Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:113) Kara Yakuplu Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:6) Karabeğli Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:55) Kara Hasan Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:71) Kalın Kilise Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:62) Küçük Kayalı Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:31) Dedebalılar Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:43) Göbek Kazasında, 1 tanesi (UŞS-2-T:49) Göbek Kazası Eyükbaş Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:58) Göbek Kazası Yeni Dam Mahallesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:64) Göcceler Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:57) Habibler Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:79) Hacim Sultan Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:40) Pınarbaşı Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:73) Omurca Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:32) Tatar Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:2) Çarık Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:99) Kırkyaran Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-2-T:101) Hacı Süleyman Karyesinde, 1 tanesi (UŞS-1-T:4) Yapağılar Karyesinde ikâmet etmektedir.

Daha önce de bahsettiğimiz üzere çeşitli sebeplerle kasaba, köy ve mahalleleri hakkında kesin bir bilgiye ulaşamadığımız toplam 6 tereke (UŞS-1-T:1, UŞS-1-T:3, 23, 21, 19, 20) bu değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEREKELERİN IŞIĞINDA ÇANAKKALE’DE AİLE

I.GENEL OLARAK TEREKELER

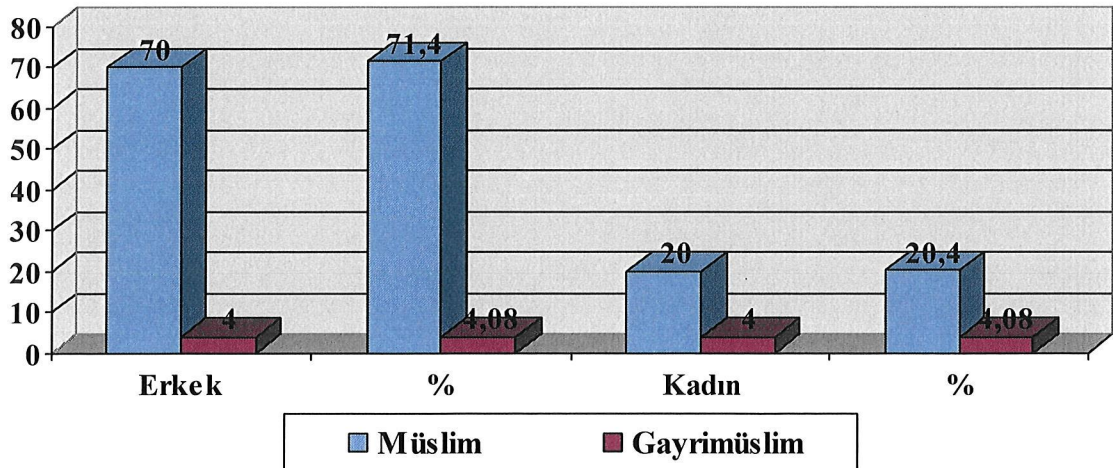
A) Tereke Sahipleri Hakkında Genel Bilgiler

Çanakkale’ye ait 1 ve 2 nolu şer’iye sicillerinden elde edilen 98 tereke bir bütün içerisinde incelenmiş; 1 nolu şer’iye sicilindeki terekeler 11 tane olup H.1246–1248/ M.1830–1832 yıllarına, 2 nolu şer’iye sicilindeki terekeler ise 87 tane olup H.1251–1255/M.1835–1839 yıllarına aittir. Tereke kayıtlarına baktığımızda çoğunluğunu Müslüman erkek terekelerinin oluşturduğunu görmekteyiz. Gayrimüslim ve kadınlara ait terekelerin sayısı ise azdır. Toplam 98 tereke içerisinde 70 tane Müslüman erkek, 20 tane Müslüman kadın ve 4’er tane de gayrimüslim erkek ve gayrimüslim kadın terekesi bulunmaktadır. (Bkz. Tablo 1, Grafik 1)

Tablo 1. Çanakkale Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

	Erkek	%	Kadın	%	Toplam	%
Müslim	70	71,4	20	20,4	90	91,8
Gayrimüslim	4	4,08	4	4,08	8	8,1
Toplam	74	75,5	24	24,4	98	100

Grafik 1. Çanakkale Terekelerinin Cinsiyete Göre Dağılımı

Gayrimüslimlere ait erkek terekelerine baktığımızda; Midros'un (ÇŞS-1-T:6) unvanından anlaşıldığı üzere berberlik yaptığı, ermeni Mahallesinde oturduğu Artin ve Ohannes adında iki oğlu ile Kıdave ve Hursima adında da iki kızı olup Elmas adında bir eşi vardır. Hristo'nun ise (ÇŞS-2-T:4) “*abâ*” denilen kumaş ticaretiyle uğraştığını ve büyük bir olasılıkla ticaret için Çanakkale'ye geldiği esnada vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bu yüzden de eşi ve çocukları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamış ayrıca tereke geliri de devlet hazinesine teslim edilmiştir. Diğer bir gayrimüslim terekesi ise Rumeli'den Çanakkale'ye misafir olarak gelen çobanlık yapan Estuban'a (ÇŞS-2-T:80) ait olup aynı şekilde eşi ve çocukları hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamış tereke geliri de devlet hazinesine teslim edilmiştir. Diğer taraftan aslen Arapkirli olan Kaliyus'un (ÇŞS-2-T:61) Çanakkale'ye aşçı olarak geldiği ve Eva adında bir karısı ve Aliye adında küçük bir erkek çocuğunun olduğunu anlıyoruz.

Gayrimüslimlere ait kadın terekelerine baktığımızda da; Gevher bint David'in (ÇŞS-2-T:19) Ermeniyan Mahallesinde oturduğu, Serkes adında bir kocası olup David ve Mediros adında iki küçük çocuğu vardır. Anesteya bint Estad (ÇŞS-2-T:38) ise Ermeniyan Mahallesinde oturup, Dimes adında bir kocası ve Yorgi adında küçük bir oğlu ile Taranda adında küçük bir kızı vardır. Manuşak bint David'in (ÇŞS-2-T:73) Ermeniyan Mahallesinde oturduğu, kocasının adının Filibos olduğu ve İkabet adında küçük bir kızı olduğu anlaşılmaktadır. Nikola veled-i Vasil'in (ÇŞS-2-T:87) terekesine baktığımızda ise diğer gayrimüslim terekelerinden farklı olarak Nikola'nın Yalı Mahallesinde oturduğu Vasmil adında küçük bir oğlu ve Katarina adında bir kız vardır. Görüldüğü gibi gayrimüslim olan kişilerinin genelinin Ermeni Mahallesinde oturdukları ve isimlerden de anlaşıldığı üzere Ermeni oldukları anlıyoruz.

Toplam 98 tereke içerisinde 39 tane tereke sahibi çeşitli bölgelerden Çanakkale'ye gelerek muhafız, asker, çavuş, topçu neferi ve onbaşılık gibi çeşitli askeri hizmetlerde bulundukları için bu tereke sahiplerinin aileleri ve mal varlıkları hakkında kesin ve ayrıntılı bilgilere sahip olamadığımız için çalışmamıza sağlıklı bilgiler veremeyeceğinden bu 39 tereke çeşitli konu başlıklarında değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır.

Yerleşim yerlerine baktığımızda ise 27 tane farklı yerleşim yerinden bahsetmektedir. En çok adı geçen karye isimleri; Terziler, Kurşunlu, Saraycık ve Kemal karyeleridir. En çok adı geçen mahalleler ise; Cami-i Kebir Mahallesi, Yalı

Mahallesi, Çınarlık Mahallesi, Arslancı Mahallesi ve Ermeniyan Mahallesi'dir. Yerleşim yerleri hakkında daha geniş bilgi tablo ve grafikler halinde sonraki bölümlerde başlıklar halinde değerlendirilecektir.

Kadınlara ait tereke sayısı 20 Müslüman ve 4 gayrimüslim olmak üzere toplam 24'tür. Bunlardan 4 gayrimüslim kadın merkezde otururken Müslüman kadınlardan ise 5 kadın merkezde 15 kadın da merkezin dışında oturmaktadır.

Erkeklerle ait terekelere baktığımızda ise; 70 Müslüman ve 4 gayrimüslim olmak üzere toplam 74 tereke vardır. Bu tereke sahiplerinden 12 Müslüman erkek merkezde, 18 Müslüman erkek merkezin dışında oturmakta ve 15 tereke sahibinin de ikamet ettikleri yerler hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Geriye kalan 25 kişi de topçu neferi, çavuş ve diğer askeri hizmetlerde bulunmak için çeşitli yerlerden gelerek Çimenlik, Köseburnu, Namazgâh Tabyaları gibi görevli bulundukları yerlerde geçici olarak ikâmet ettikleri anlaşılmaktadır. 4 gayrimüslimden 1 tanesi Ermeni Mahallesi'nde oturmakta olup geriye kalan 3 tereke sahibinin ise ikâmetleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır.

Yerleşim yerlerinin çeşitliliğine baktığımızda toplam 27 tane farklı yerleşim yerinden bahsetmektedir. En çok adı geçen karye isimleri; Karaağaç, Kayalı Kebir, Avgan, Alfaklar, Deli Hızır ve Karbasan karyeleri iken, en çok adı geçen mahalleler ise; Sabah, Aybek, Kamer ve Hacı Hızır mahalleleridir. Yerleşim yerleri hakkında daha geniş bilgiler sonraki bölümlerde tablolar ve grafikler halinde değerlendirilecektir.

B) Meslek ve Unvanlar

Daha önceden de bahsettiğimiz üzere tereke kayıtlarına bakarak kişilerin meslekleri ve unvanları hakkında bilgilere ulaşabiliriz. Terekelerde eğer varsa önce kişilerin meslekleri ve unvanları yazılır daha sonra isimleri yazılırdı. Hatta bazen kişilerin meslekleri hakkında bilgi sahibi olabilmek için kişinin terekesinde yazan eşyaların oran ve miktarlarına bakarak o kişinin uğraş alanı hakkında bilgi sahibi olabiliriz. Bunun dışında unvan ve lakaplar kişilerin fiziki görünümeleri, etnik grupları, dinleri, ilmî ve dinî vasıfları, nüfuzları ve ayrıcalıkları hakkında da bilgi sahibi olmamıza yardımcı olur.

İncelemiş olduğumuz terekelerde dinî unvanlardan en çok rastlanan “Hacı” unvanıdır. O zamanın şartlarına baktığımızda oldukça maliyeti yüksek olan

hac farizasını maddi durumu iyi olan kişilerin bu görevi yerine getirdiklerini görmekteyiz. Genel olarak baktığımızda ise “Hacı” unvanına sahip olan kişilerin genelinin tereke değerleri genel ortalamanın oldukça üzerinde bir değere sahip olduklarını görmekteyiz. İncelemiş olduğumuz Çanakkale’ye ait terekelerde 5 ayrı yerde (ÇŞS-1-T:6, ÇŞS-2-T:10, 23, 35, 62) “Hacı” unvanına rastlanmaktadır. Diğer bir dinî unvan olan “Molla” unvanı da terekelerde geçmektedir. Çanakkale terekelerinde sadece bir yerde (ÇŞS-2-T:74) “Molla” unvanına rastlamaktayız. Çanakkale’de sosyal bir statü simgesi olan “Ağa ve “Efendi” unvanı da terekelerde karşımıza çıkmaktadır. İncelemiş olduğumuz terekelerde 3 tane (ÇŞS-2-T:26, 28, 54) “Efendi” ve 4 tane de (ÇŞS-2-T:24, 27, 30, 33) “Ağa” unvanı tespit edilmiştir. Bunların dışında Çanakkale’de kişilerin mesleklerini belirten unvanları da görmek mümkündür. “Aşçı” (ÇŞS-2-T:61, 74), “deveci” (ÇŞS-2-T:35), “berber” (ÇŞS-1-T:6), “hamamcı” (ÇŞS-2-T:30) ve “destici” (ÇŞS-1-T:1) diğer meslek unvanlarıdır. Ayrıca soy belirteci olarak da Karakaşoğlu (ÇŞS-2-T:68), Yetimoğlu (ÇŞS-2-T:83), Karıncaoğlu (ÇŞS-2-T:84) gibi unvanlara da rastlanmaktadır.

Terekelerde, tereke sahibinin asıl memleketini belirten unvanlar da mevcuttur. “Giridî Koca Mazlum” (ÇŞS-1-T:9), “Kemahlı Mehmed Ağa” (ÇŞS-2-T:33), “Rodoslu Deli İsmail bin Abdullah” (ÇŞS-2-T:57), “Bursalı Hasan bin Ali” (ÇŞS-2-T:74), “Bursalı İbrahim bin Mehmed” (ÇŞS-2-T:76), “Kos Karyeli Mustafa” (ÇŞS-2-T:17)’nin terekeleri bunlara örnek teşkil etmektedir. Muhtemelen sahip oldukları bu unvanlar bu kişilerin Çanakkale’ye gelmeden önce asıl memleketlerini belirtmektedir.

Terekelerdeki unvanlar bize kişilerin fiziki görünüşleri hakkında da bilgi vermektedir. Mesela Zenci Hadice bint Abdullah (ÇŞS-2-T:13) ve Zenciye Aişe (ÇŞS-2-T:32)’nin terekelerinden de anlaşıldığı üzere kişilerin zenci olduğu anlaşılmaktadır.

İncelemiş olduğumuz terekeler içerisinde askerlere ait tereke sayısı fazla olduğu için “Topçu neferi” ve “Çavuş” unvanına da sıkça rastlamaktayız.

Terekelerdeki menkuller, gayrimenkuller, eşyalar ve hayvanlar bize kesin olmamakla birlikte kişilerin meslekleri hakkında da bilgi verir. Saraycık sakinlerinden olan Hacı Mustafa bin Mehmed’in doksan beş tane büyükbaş hayvanının olması ve bunların değerinin tereke değerinin yarısından fazla olması bu kişinin hayvancılıkla uğraştığını söyleyebiliriz. Bu gibi örnekleri artırmak

mümkündür. Genel olarak baktığımızda da Çanakkale’de bulunan kişilerin tarım ve hayvancılıkla uğraştığını görmekteyiz.

C) Vârisler ve Beytü’l-mal

Genel olarak terekelere baktığımızda terekelerin kayda geçmesini vârislerinin istediğini görmekteyiz. Vârisler de yakınlık derecelerine ve cinsiyetlerine göre tereke değerinden hisselerini almaktadırlar. Daha önceden bahsettiğimiz gibi ve genel olarak yapılan diğer çalışmalar da bize gösteriyor ki İslamiyet’teki miras hukuku Osmanlı Devletinin her yerinde olduğu gibi Çanakkale’de de aynı şekilde uygulanmıştır.

Çanakkale’de toplam terekeler içerisinde askerlik, ticaret, alacak-verecek gibi çeşitli sebeplerle gelen kırk dokuz tereke sahibinin vârisleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadığından bu değerlendirmede 49 tereke değerlendirmeye tâbi tutulmamış ve bu kişilerin terekelerinin devlet hazinesine teslim edildiğini görüyoruz. Askerde bulunan kişilerin terekelerine baktığımızda bu kişilerin o bölgede vârisleri olmadığı için tereke gelirleri başlarında bulunan komutanlara teslim edilmiştir.

Tablo 2. Çanakkale Terekelerinin Vâris Sayıları

Tereke No	Vâris Sayısı	Toplam
ÇŞS-1-T:10-11 ÇŞS-2-T:3-13-27-32-74	1	7
ÇŞS-1-T: ÇŞS-2-T:8-9-11-17-53-61-77	2	14
ÇŞS-1-T:1-2-3- ÇŞS-2-T:5-10-15-25-26-29-30-31-51-52-62-73-87	3	48
ÇŞS-1-T:5- ÇŞS-2-T:1-16-18-19-28-34-35-36-38-70-82-	4	48
ÇŞS-1-T:6- ÇŞS-2-T:7-14-23-37-58-67	5	35
ÇŞS-1-T: ÇŞS-2-T:	6	0
ÇŞS-1-T: ÇŞS-2-T:56	7	7
Toplam	49	159

Değerlendirmeye tabi tutulan 49 terekeye baktığımızda; 1 ve 2 vârisli yedişer tane, üç vârisli on altı tane, dört vârisli on iki tane, beş vârisli yedi tane ve bir tane de yedi varisli olmak üzere toplam 159 vâris olup tereke başına yaklaşık olarak 3,2' kişi düşmektedir. Üç ve dört vârisli terekeler toplam terekelerin %57,1 gibi büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 2). En çok vâris sayısı 7 vârisli Kuş Karyesinden Yalamaoğlu İsmail bin Ahmed'in (ÇŞS-2-T:56) terekesi olup bir eşi ve 6 erkek çocuğu vardır.

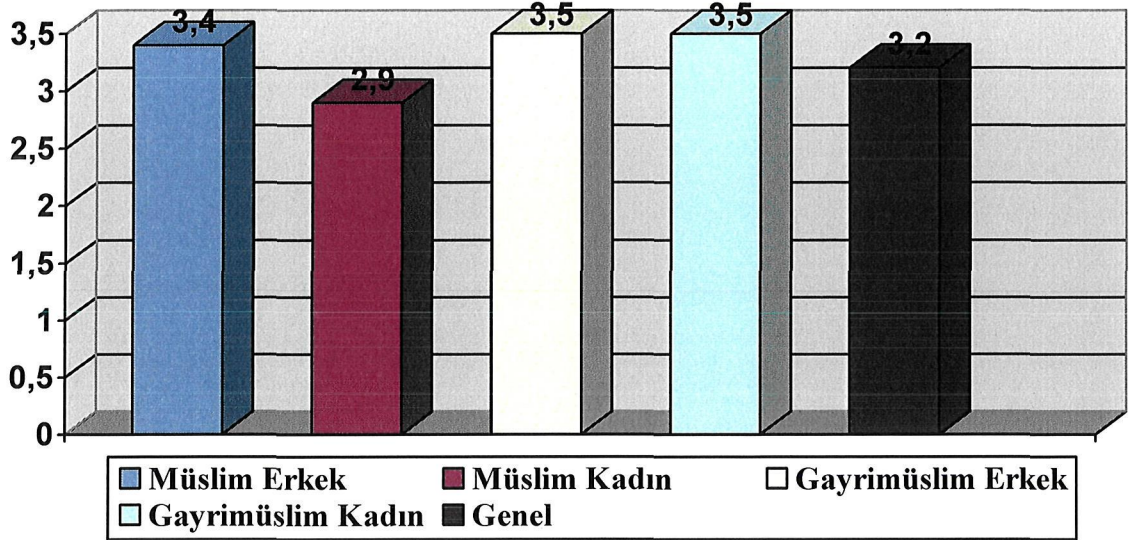
Okçular Karyesinden İbrahim'in terekesine (ÇŞS-2-T:3) baktığımızda 5 vâristen geriye tek varisi kızının kocası Hasan kaldığı için toplam tereke değeri olan 755 kuruşun yarısını yani 377,5 kuruşu eşi Hasan'a diğer yarısı da devlet hazinesine teslim edilmiştir. Yine aynı şekilde tek varisli toplam 7 terekenin (ÇŞS-1-T:10, 11, ÇŞS-2-T:3, 13, 27, 32, 74) tereke değerlerinin yarısı devlet hazinesine diğer yarısı da vâris'e teslim edilmiştir. Diğer taraftan Terziler Karyesinden Hafize bint Ali'nin terekesine (ÇŞS-1-T:11) baktığımızda kocası Cın Ali diye tabir edilen kişinin Çanakkale'ye gelirken eşi Hafize'yi Gâvur Mezarı denilen yerde yolunu kesip bıçak, kurşun ve taş ile öldürmüş ve bu sırada kadının yedi aylık hamile ve Cemile adında küçük bir kızının olduğu anlaşılmaktadır. Cın Ali de katil olduğu için mirastan mahrum bırakılmış ve Çanakkale kadısının kaleme aldığı bu tereke Cemile adındaki bu küçük kız çocuğunun hissesini, çocuğun yetişkin bir yaşa gelinceye kadar muhafaza edilmek üzere Macar İsmail adında birisine teslim edilmiştir.

Terekelerin genelinde Müslüman erkeklere ait 23 terekede 79 vâris bulunmakta olup tereke başına 3,4 kişi düşmekte, Müslüman kadınlara ait toplam 20 terekede 59 vâris bulunmakta olup tereke başına 2,9 kişi düşmektedir. Böylece Müslüman kadın terekelerinin genel ortalamasının altında erkek terekelerinin ise genel ortalamasının üzerinde olduğu anlaşılmaktadır (Bkz, Tablo 3, Grafik 2).

Tablo 3. Çanakkale Terekelerinin Vâris Sayılarının Dağılımı

	Cinsiyet	Tereke Sayısı	Varis Sayısı	Ortalama %
Müslim	Erkek	23	79	3,4
	Kadın	20	59	2,9
Gayrimüslim	Erkek	2	7	3,5
	Kadın	4	14	3,5
Toplam		49	159	3,2

Grafik 2. Çanakkale Terekelerinin Vâris Sayılarının Dağılımı

Gayrimüslimlere ait terekelere baktığımızda ise; 4 erkek ve 4 kadın toplam 8 gayrimüslim terekesi bulunmaktadır. Bunlardan Hristo'nun (ÇŞS-2-T:4) daha önce de bahsettiğimiz üzere muhtemelen ticaret için, Estuban'ın (ÇŞS-2-T:80) ise çeşitli sebeplerden dolayı misafir olarak Çanakkale'ye gelmiş olmaları nedeniyle kişilerin vârisleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamış bu yüzden bu iki tereke değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Geriye kalan iki erkek gayrimüslim terekesinden Midros'un (ÇŞS-1-T:6) 5 tane, Kaliyus'un ise (ÇŞS-2-T:61) 2 tane vârisi vardır. Tereke başına da 3,5 kişi düşmektedir. Gayrimüslim kadın terekelerine baktığımız da ise 4 kadın terekesinde (ÇŞS-2-T:19, 38, 73, 87) toplam 14 vâris bulunmakta ve tereke başına 3,5 kişi düşmektedir. Görüldüğü üzere gayrimüslim terekelerinin vâris sayıları genel ortalamanın üzerindedir.(Bkz. Tablo 3, Grafik 2) Genel olarak da vârislerin çoğunluğu çocuklardan, eşlerden, anne ve babalardan oluşmaktadır.

D) Vasiler

Çanakkale terekelerinde de genel olarak baktığımızda daha önceden de bahsettiğimiz üzere gerekli şartlarda benzer akrabalık bağları olan kişileri vasi olarak görmekteyiz.

Vasi tayinini gerekli kılan sebeplerin başında ‘‘sağır’’ diye tabir edilen küçük yaşta bakıma muhtaç olan çocuklar için çoğunlukla anne ve babalarının vasi

olduğunu, bunun dışında nadiren de olsa dede ve amcalarının da vasi olarak görmekteyiz.

Cami-i Kebir Mahallesinden Mehmed Efendi ibn Hasan'ın terekesine (ÇŞS-2-T:26) baktığımızda küçük oğlu Hasan ve kızı Farîze için vasilerinin anneleri Hadice olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan yine Yalı Mahallesinden Osman Efendinin terekesinde (ÇŞS-2-T:28) de küçük kızı Zeynep için amcası Ali Efendinin vasi olduğunu görmekteyiz. Bunun gibi benzer örnekleri de arttırmak mümkündür.

Vasi tayini gerektiren diğer bir durum ise tereke kayda alınırken vârislerinin başka yerde olmasıdır. Mesela aslen Arapkirli olan ve aşçılık yapan Kalıyus'un (ÇŞS-2-T:61) Çanakkale'de bulunduğu esnada vefat etmesi üzerine vârisleri olan eşi Eva ve oğlu Aliyyenin Arapkirde olmaları nedeniyle tereke gelirinin vârislerine verilmek üzere Kürkçü Pedros'un vasi tayin edildiğini görmekteyiz.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere en çok vasi olarak sırasıyla anne, baba ve kardeşleri görmekteyiz. İncelemiş olduğumuz terekelerde 18 tane anne, 13 tane baba, 9 tane kardeş vasi olarak görevlendirilmiştir. Nadiren de olsa dede, amca ve dayılar da vasi olarak görevlendirilmiştir.

Uşak bölümünde bahsettiğimiz gibi borcu terekesi ile eşit veya borcu terekesinden fazla olan durumlarda tayin edilen kişiye vasi-i garam denildiğini bahsetmiştik. İncelemiş olduğumuz terekelerde Uşak bölümünde olduğu gibi burada da garam terekesine rastlanılmamıştır.

E) Tereke Miktarları

Bu bölümde 59 tereke değerlendirmeye alınmış, geriye kalan 39 tereke sahibinin çeşitli yerlerden asker olarak Çanakkale'ye geldikleri için yanlarında sadece günlük ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri eşyalar getirmeleri ve ayrıca menkul ve gayrimenkulleri hakkında da kesin bilgilere ulaşamadığından değerlendirmelerimizin sağlıklı olabilmesi için bu terekeler değerlendirmenin dışında tutulmuştur.

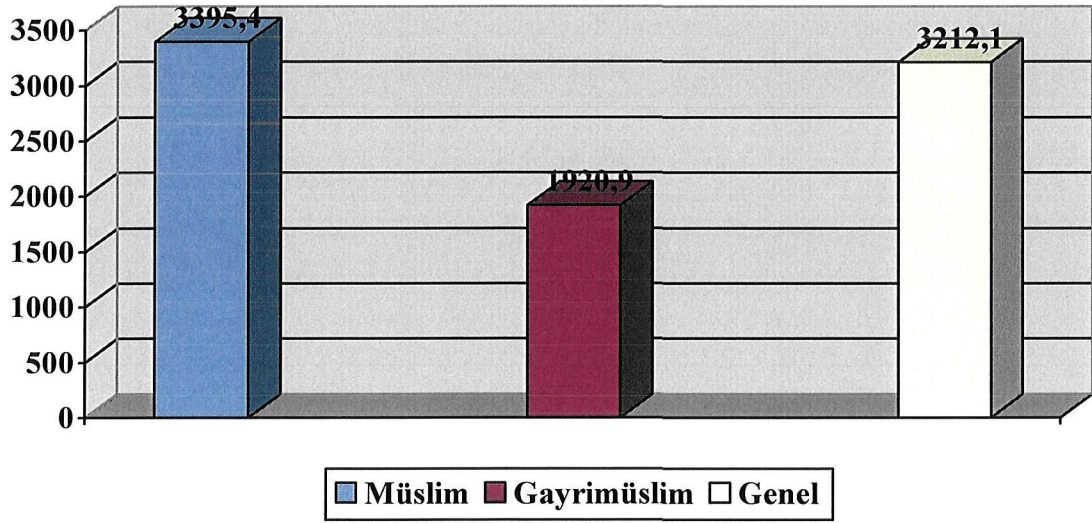
İncelemiş olduğumuz 59 tereke içerisinde terekelerin miktarlarının toplamı 189,518 kuruş olup tereke başına 3,212 kuruş düşmektedir. (Bkz. Tablo 4, Grafik 3) En yüksek tereke miktarı 25,193 kuruşla Cami-i Kebir Mahallesinden Hamamcı

Mehmed Ağa'ya (ÇŞS-2-T:30) ait iken, en düşük tereke miktarı ise 102 kuruşla gayrimüslim kadın terekesi olan Anasteya bint Estad'a (ÇŞS-2-T:38) aittir.

Tablo 4. Çanakkale Terekelerinin Toplam Miktarları ve Ortalaması

	Cinsiyet	Adet	Toplam (kuruş)	Ortalama (kuruş)
Müslim	Erkek	31	121129,5	3907,4
	Kadın	20	53021	2651
Toplam		51	173150,5	3395,1
Gayrimüslim	Erkek	4	2949	737,2
	Kadın	4	12418,5	3104,6
Toplam		8	15367,5	1920,9
Genel		59	189518	3212,1

Grafik 3. Çanakkale Terekelerinin Toplam Miktarları ve Ortalaması

Müslüman ve gayrimüslimlerin ekonomik durumlarını değerlendirirsek; Tereke başına yaklaşık olarak 3212 kuruş tekabül etmektedir. 31 Müslüman erkek terekesinin toplam miktarı 121129,5 kuruş olup tereke başına yaklaşık 3907 kuruş düşmektedir. Görüldüğü gibi erkek terekelerinin ortalamasına baktığımızda genel ortalamanın üzerinde bir değere sahip olduğunu görüyoruz. Müslüman erkek terekeleri içerisinde en yüksek meblağ olan ve aynı zamanda incelemiş olduğumuz terekeler içerisinde en yüksek değere sahip olan kişi yukarıda da bahsettiğimiz gibi Cami-i Kebir Mahallesinden Hamamcı Mehmed Ağa (ÇŞS-2-T:30) olup unvanından ve terekedeki menkul ve gayrimenkullerinden de anlaşıldığı üzere bir

hamamı olup hamam işlettiği anlaşılmakta ve 25193,5 kuruş değerinde terekeye sahiptir. En düşük Müslüman erkek terekesi ise aslen Erzurumlu olan Mehmed bin Abdullah'ın (ÇŞS-2-T:38) 120 kuruş değerindeki terekesidir.

Müslüman kadınlara ait 20 terekenin toplam miktarı 53021 kuruş olup tereke başına yaklaşık 2651 kuruş düşmektedir. Bu ise genel ortalamanın oldukça altındadır. En yüksek kadın terekesi Cami-i Kebir Mahallesinden Şerife Derviş bint Hasan'a ait (ÇŞS-1-T:5) olan 8649 kuruş değerindeki terekesidir. En düşük kadın terekesi ise İzmir'den gelip Çanakkale'de Cami-i Kebir Mahallesinde oturan Zenci Hadice bint Abdullah'a ait (ÇŞS-2-T:13) olan 137 kuruş değerindeki terekesidir.

Gayrimüslimlere ait erkek terekelerine baktığımızda 4 terekenin (ÇŞS-1-T:6, ÇŞS-2-T:4-61-80) toplam değeri 2949 kuruş olup tereke başına 737,2 kuruş düştüğünü görmekteyiz (Bkz. Tablo 5, Grafik 4). Buradan da anlaşıldığı üzere gayrimüslim erkek terekeleri de genel ortalamanın altında bir değere sahiptir. En yüksek gayrimüslim erkek terekesi Ermeni Mahallesinde oturan Midros'a ait (ÇŞS-1-T:6) olup 2304 kuruş değerindeki terekesidir. En düşük gayrimüslim erkek terekesi ise muhtemelen ticaret için Çanakkale'ye geldiği esnada vefat eden Hristo'ya ait (ÇŞS-2-T:4) olan 127 kuruş değerindeki terekesidir.

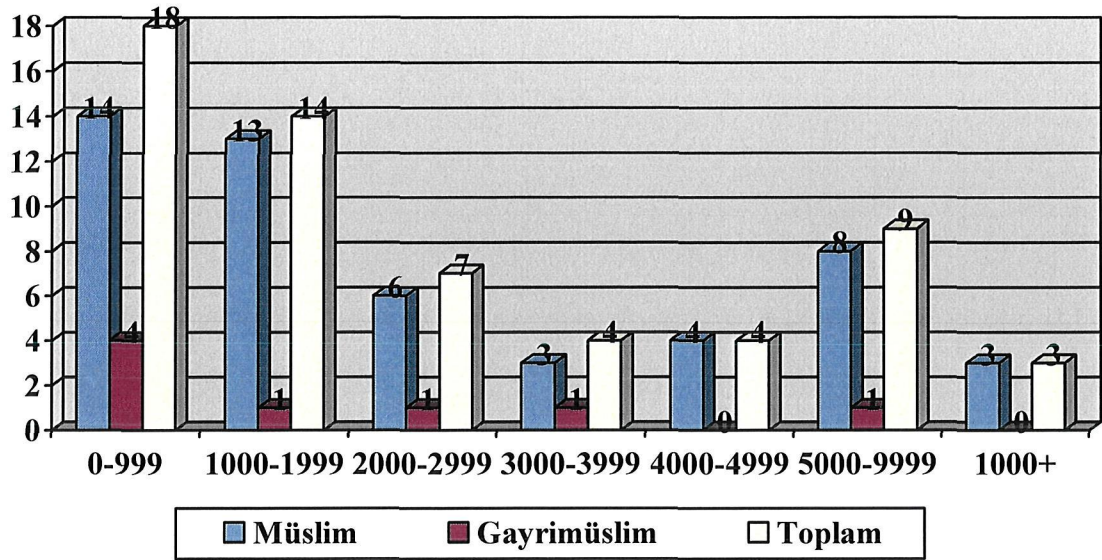
Gayrimüslimlere ait kadın terekesi 4 tane (ÇŞS-2-T:19-38-73-87) olup toplam değeri 12418,5 kuruştur. Tereke başına da 3104,6 kuruş tekabül etmektedir. Gayrimüslim kadın terekelerinin de genel ortalamanın altında olduğunu görüyoruz. En yüksek kadın terekesi Yalı Mahallesinde oturan Nikola veled-i Vasil'e ait (ÇŞS-2-T:87) olan 7340 kuruş değerindeki terekesi iken en düşük kadın terekesi ise; aynı zamanda incelemiş olduğumuz terekeler içerisinde en düşük tereke değerine sahip olan Ermeniyan Mahallesinde oturan Anesteya bint Estad'a ait (ÇŞS-2-T:38) olan 102 kuruş değerinde olan terekesidir.

Tablo 5. Çanakkale Terekelerinin Dine Göre Dağılımı

Tereke Değeri	Tereke Miktarı (Kuruş)							Toplam	%
	0-999	1000-1999	2000-2999	3000-3999	4000-4999	5000-9999	1000-+		
Müslim	14	13	6	3	4	8	3	51	86,4
Gayrimüslim	4	1	1	1	-	1	-	8	13,5
Toplam	18	14	7	4	4	9	3	59	%
	% 30,5	% 23,7	% 11,8	% 6,7	% 6,7	% 15,2	% 5,08	% 100	100

Grafik 4. Çanakkale Terekelerinin Dine Göre Dağılımı

Tereke değerlerinin oranlarına bakıldığında tüm terekelerin yaklaşık % 54,2'sini 0-1999 kuruş arasındaki terekeler oluşturmaktadır (Bkz. Tablo 5, Grafik 4). Bu da bize genel ortalamanın altında bulunan terekelerin çokluğunu ifade eder.

Kadın terekelerine baktığımızda tereke gelirlerinin içinde babalarından ve eşlerinden miras kalan menkul ve gayrimenkullerinin yanı sıra mehirlerinin de olduğu bilinmektedir. Durum böyle olduğu halde kadınların tereke değerlerinin düşük olmasının nedeni; o zamanki sosyo-ekonomik düzen içerisinde çalışan kadından söz etmek pek mümkün değildi. Kadın daha çok evin gündelik işleriyle meşgul olurken evin erkeği ise; birikim yapan, ekonomik hayatla içli dışlı olan bir aile bireyi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Çanakkale'de erkek terekelerinde de zaman zaman düşük değerlerde terekelerin olduğunu görmekteyiz. Bunun başlıca sebeplerinden biri de bu kişilerin iş, ticaret ve misafirlik gibi çeşitli sebeplerden dolayı asıl memleketlerinden gelip Çanakkale'de oldukları esnada vefat etmelerinden dolayı tüm menkul ve gayrimenkulleri hakkında kesin bilgilere ulaşılamamış ve bu yüzden sadece o anki eşyaları değerlendirmeye tâbi tutulduğundan tereke değeri de düşük çıkmıştır. Bu sebebin dışında düşük değerli erkek terekelerine nadiren de olsa rastlanmaktadır.

F) Menkuller

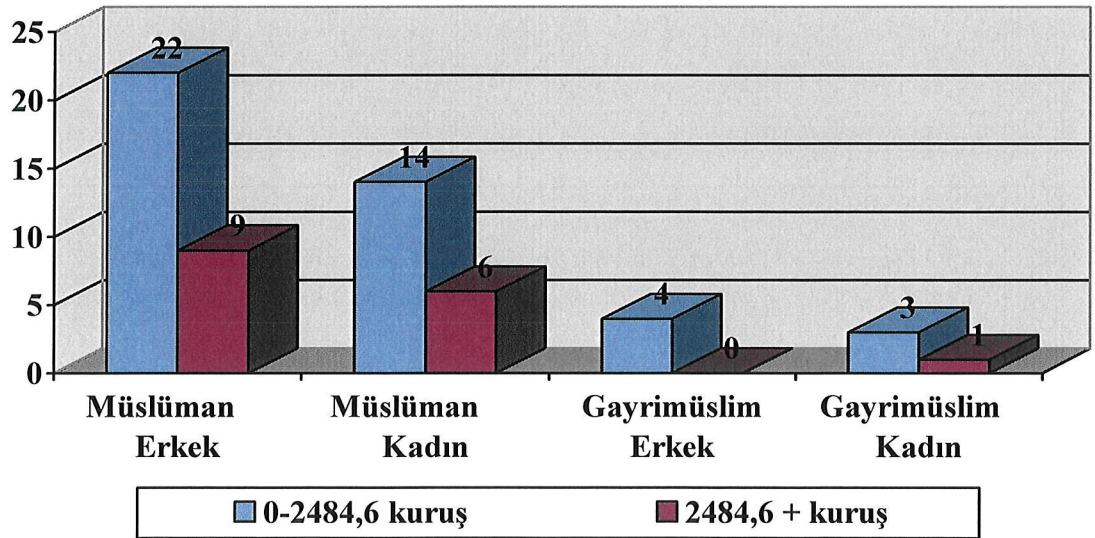
Çanakkale'de menkul değerlerinin toplamı 146457 kuruş olup tereke başına düşen menkul miktarı ise yaklaşık 2484,6 kuruştur. Bu oranda genel tereke

değerinin %77,3'nü oluşturmaktadır. (Bkz. Tablo: 6, Grafik: 5) Bu da bize Çanakkale terekelerinin 1/3'ünden daha fazlasının menkullerden oluştuğu göstermektedir.

Tablo 6. Çanakkale Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları

Menkul Miktarı (Kuruş)				
	Cinsiyet	Tereke Sayısı	0-2484,6 Kuruş %	2484,6 + Kuruş %
Müslim	Erkek	31	22	9
	Kadın	20	14	6
Gayrimüslim	Erkek	4	4	-
	Kadın	4	3	1
Toplam		59	43	16
		%100	%72,8	% 27,1

Grafik 5. Çanakkale Terekelerinin Menkul Miktarı ve Oranları

Bu bölümde değerlendirme yapılırken çeşitli yerlerden askerlik için gelenlerin terekelerinde menkul ve gayrimenkullere rastlanılmaması ve bazen de menkul ve gayrimenkuller yazılmadan sadece tereke değerinden bahsetmesinden

dolayı menkul ve gayrimenkul ayırımı yapılamadığı için bu terekeler değerlendirmenin dışında tutulmuştur. Toplamda 59 tereke değerlendirmeye tabi tutulmuş bunlardan; 31 tanesi Müslüman erkek, 20 tanesi Müslüman kadın, 4 tanesi gayrimüslim erkek ve 4 tanesi de gayrimüslim kadın terekesidir.

Bu 59 tereke içerisinde 22 Müslüman erkek, 14 Müslüman kadın, 4 gayrimüslim erkek ve 3 gayrimüslim kadın terekesinin menkul değerlerinin genel ortalamasının üzerinde bir değere sahip olduğunu görüyoruz. Geriye kalan 9 Müslüman erkek, 6 Müslüman kadın ve 1 gayrimüslim kadın terekesi olmak üzere toplam 16 terekenin genel ortalamasının altındadır. (Bkz. Tablo 6, Grafik 5)

İncelemiş olduğumuz terekeler içerisinde en yüksek menkul miktarı 10193,5 kuruşla Hamamcı Mehmed Ağa'ya (ÇŞS-2-T:30) ait iken, en düşük menkul miktarı ise 102 kuruşla gayrimüslim kadın olan Anestaye bint Estad'a (ÇŞS-2-T:38) aittir.

Tereke sahiplerinin menkullerine baktığımızda yaşam için gerekli olan ev eşyaları, giyim-kuşam, savaş araç-gereçleri, ziynet ve süs eşyaları gibi menkulleri Çanakkale terekelerinde görmekteyiz. Adı çokça zikredilen menkuller ise gündelik yaşamda kullanılan ev araç-gereçleri ve giysilerdir. Menkulleri gruplandırarak olursak yatak ve oturma odasına baktığımızda; minder, halı, kilim, döşek, yorgan, yastık, çarşaf bunların başlıcalarıdır. Mutfak eşyaları arasında ise; tas, tencere, tava, cezve, fincan, kazan, sahan, kapak, leğen, hamur teknesi, güğüm, sini, bıçak ve çeşitli kaplar bulunmaktadır. Terekelerdeki giyim-kuşam malzemelerine baktığımızda erkeklerin; çeşitli kumaşlardan yapılmış gömlek, kuşak, börk, kavuk, fes, dizlik, tozluk, don, pantolon, yağmurluk gibi giyim eşyaları ile kılıç, tüfek gibi savaş ve av eşyaları bulunmaktadır. Kadınlarda ise çeşitli tür ve kumaşlardan yapılmış entari (etek), yemeni, gömlek, şal, tülbent, önlük, yaşmak, yelek, üstlük gibi kıyafetlere rastlıyoruz. Ayrıca küpe, yüzük, tarak, saat, tepelik, gerdanlık, kol bağı ve ayna gibi ziynet ve süs eşyalarına da rastlamaktayız. Bunların dışında sandık, çul, çuval, bohça, kürk, abdestlik, zenbil, şamdan gibi araç-gereçlerin yanı sıra balta, kazma, orak ve kürek gibi çift malzemeler de tereke kayıtlarında mevcuttur.

Çeşitli dinî kitap ve eşyalar da terekelerde rastlanan menkullerdendir. Kur'an-ı Kerim, seccade, tespih, sarık ve kavuklar bunlardan başlıcalarıdır.

Terekelerde eşyaların fiyatlarındaki farklılıklarına baktığımızda, ilk olarak eşyanın eski ya da yeni olması fiyat farklılıklarına neden olmaktadır.

Fiyatlandırmaya etki eden başka bir husus ise eşyanın yapımında kullanılan malzemenin türüyle alâkalıdır. Eğer bu malzeme kumaş ise kumaşın kalitesi o kumaşın az bulunup bulunmaması, işlemeli ya da işlemsiz olması, gibi özelliklerinden dolayı fiyatlar düşük ya da yüksektir. Özellikle ev ve ziynet eşyalarının yapımında kullanılan altın, gümüş, bakır gibi malzemelerin özelliğinden dolayı da çeşitli fiyat farklılıkları ortaya çıkmaktadır.

Menkuller arasında büyük baş hayvanlardan bahsedilmektedir. İncelemiş olduğumuz terekelere baktığımızda büyük bir çoğunluğun tarım ve hayvancılıkla uğraştığı için at, katır, eşek, tosun öküz, inek, koyun ve bunları yavrularını görmektedir. Ölçü birimi olarak da “res” ve “adet” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi terekelerde menkuller arasında hububattan da bahsedilmiştir. Arpa, buğday, yulaf, mısır terekede sıkça rastlanan ürünlerdir. Ölçü birimi olarak da “kile” ve “kıyye” kullanılmıştır.

G) Gayrimenkuller

Genel olarak gayrimenkul sahiplerine terekelerine bakıldığında ekonomik anlamda iyi bir seviyede olduklarını görmektediriz. Bu bakımdan gayrimenkulü bir zenginlik belirtisi olarak düşünebiliriz. Çünkü kişiler muhtemel olarak ailesiyle birlikte hayatlarını idame ettirebilecek bir kazanç sağladıktan sonra, gayrimenkul alımına yönelmişlerdir. Bu kişilerin tereke değerlerine baktığımızda ekonomik anlamda iyi bir seviyede olan kişilerdir. Bunun dışında az da olsa tereke değeri düşük olduğu halde gayrimenkul sahibi olan kişiler de vardır.

Çanakkale’de gayrimenkullere baktığımızda genel tereke değerinin küçük bir oranını oluşturmaktadır. Toplam gayrimenkul değeri 42921 kuruş olup tereke başına 727,4 kuruş düşmekte ve bu oran da genel tereke değerinin yaklaşık % 22,6’sını oluşturmaktadır.

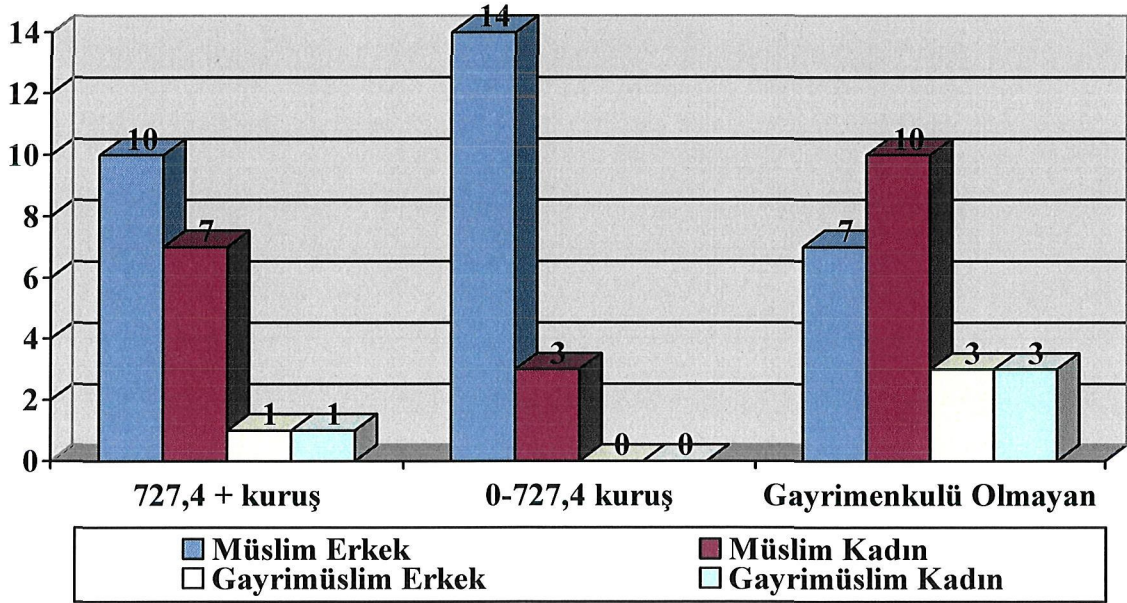
Bu bölümde de değerlendirmeye aldığımız 59 tereke içerisinde gayrimenkul ortalamasına bakıldığında 19 terekenin ortalamanın üzerinde bir değere sahip olduğunu görüyoruz. Bunlardan 10 tanesi Müslüman erkek (ÇŞS-1-T:1, ÇŞS-2-T:1, 17, 23, 26, 30, 35, 36, 62, 82), 7 tanesi Müslüman kadın (ÇŞS-2-T:5, ÇŞS-2-T:9, 15, 18, 51, 70, 77), 1 tanesi gayrimüslim erkek (ÇŞS-1-T:6) ve 1 tanesi de gayrimüslim kadın (ÇŞS-2-T:87) terekesidir. Geriye kalan 40 terekenin 23 tanesinde hiçbir

gayrimenkule rastlanmamış, 17 tereke ise genel gayrimenkul ortalamasının altındadır. (Bkz. Tablo 7, Grafik 6)

Tablo 7. Çanakkale Terekelerinin Gayrimenkul Miktarları ve Oranları

	Cinsiyet	Toplam Tereke Sayısı	Gayrimenkulü Olmayan %	0-727,4 kuruş %	727,4 + kuruş %
Müslim	Erkek	31	7 % 11,8	14 % 23,7	10 % 16,9
	Kadın	20	10 % 16,9	3 % 5,08	7 % 11,8
Gayrimüslim	Erkek	4	3 % 5,08	0 % 0	1 % 1,6
	Kadın	4	3 % 5,08	0 % 0	1 % 1,6
Toplam		59	23 %38,9	17 %28,8	19 %32,2

Grafik 6. Çanakkale Terekelerinin Gayrimenkul Miktarları ve Oranları

Gayrimenkuller arasında en başta evler yani menziller gelmektedir. İncelemiş olduğumuz terekeler içerisinde toplam 21 tane menzil sayısına rastlanmaktadır. Bu orana göre de tereke sahiplerinin %35,5'inin menzil sahibi olduğunu söyleyebiliriz. Tereke sayısına göre menzil oranının düşük olmasına rağmen evi olmayan kişiler için herhangi bir kiranın veya alacaktan bahsedilmemiştir. Menzil sahiplerinin mülklerinin değerlerine bakıldığında ortalama 1365 kuruş'a tekabül etmektedir. Terekeler içerisinde bu ortalamanın altında 5 tereke bulunmakta

geriye kalan 16 tereke ise bu ortalamanın üzerindedir. En yüksek menzil değeri 3300 kuruşla gayrimüslim olan Nikola'ya (ÇŞS-2-T:87) aittir. Normal bir evin fiyatı 1365 kuruş olduğunu düşünürsek Nikola'nın ve ortalamanın üzerinde olan evlerin daha farklı olduğunu söylemek mümkündür. Ortalamanın üzerinde değere sahip olan evlerin normalden daha büyük, çok katlı ve yeni olması muhtemeldir.

Terekelerdeki gayrimenkullere baktığımızda evin dışında dükkân, bağ, bahçe, tarla, hamam ve arsadan oluşmaktadır. Gayrimenkuller arasında tek kalem olarak değerlendirdiğimizde Hamamcı Mehmed Ağanın (ÇŞS-2-T:30) sahip olduğu 15000 kuruş değerindeki hamamı en yüksek değere sahiptir.

Menzillerden sonra sıklıkla bağ ve bahçelerin tereke kayıtlarında yer alması kişilerin buralarda imkânları çerçevesinde çeşitli sebze ve meyveler yetiştirerek aile ekonomilerine katkı sağladıklarını düşünebiliriz.

H) Alacak ve Borçlar

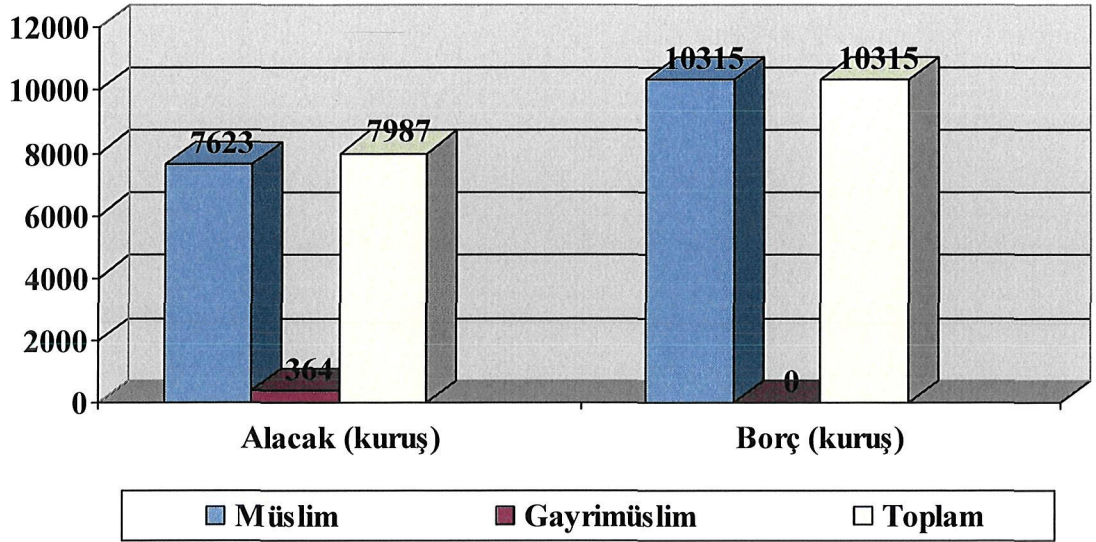
Çanakkale'de alacak-borç durumuna baktığımızda 15 tereke sahibinin alacak-borç ilişkisi içerisinde olduğunu görüyoruz. Bunlardan 8 tanesinin alacağı (ÇŞS-1-6, ÇŞS-2-T-20, 23, 30, 58, 62, 63, 74,) varken 10 tanesinin de borcu (ÇŞS-2-T-20, 21, 23, 26, 27, 29, 30, 33, 35, 56) vardır. Hem alacağı hem borcu olan ise 3 tereke (ÇŞS-2-T-20, 23, 30,) sahibidir.

Toplam 15 terekenin 7987 kuruş alacağı, 10315 kuruş borcu vardır. Tereke başına ise 998,3 kuruş alacak, 1031,5 kuruş borç tekabül etmektedir (Bkz. Tablo 8, Grafik 7).

Tablo 8. Çanakkale Terekelerinin Alacak-Borç İlişkisi

	Alacak			Borç		
	Tereke Adedi	Toplam	Tereke Başına	Tereke Adedi	Toplam	Tereke Başına
Müslim	7	7623 kuruş	1089 kuruş	10	10315	1031,5 kuruş
Gayrimüslim	1	364 kuruş	364 kuruş	0	0	0
Toplam	8	7987 kuruş	998,3 kuruş	10	10315 kuruş	1031,5 kuruş

Grafik 7. Çanakkale Terekelerine Ait Alacak-borç Miktarı

En yüksek tereke sahibi olan Hamamcı Mehmed'in 2420,5 kuruş alacağı, 4855 kuruş borcu bulunmakta olup en çok borca ve alacağa sahip olan kişidir. Hamamcı Mehmed'in alacağı tereke değerinin % 9,6'sını, borcu ise % 19,2'sini oluşturmaktadır.

Alacak-borç ilişkisi içerisinde olan kişilere baktığımızda ticaretle uğraşan kişilerin yanı sıra kişilerin genelde kardeş, baba ve diğer akrabalarıyla alacak-borç ilişkisine girdiklerini görüyoruz. Tüm borcu olan tereke sahiplerine baktığımızda hepsinin tereke değeri borçlarından fazladır. Yani borçlu tereke sahibi olmamakla birlikte garam terekelerine de rastlanmamaktadır.

I) Mehir

Genel olarak baktığımızda o dönemin şartları göz önüne alındığında kadınlar ekonomik açıdan eşlerine bağıydılar. Bu yüzden eşlerinin vefatlarından sonra kadınların hayatlarını idame ettirebilmelerinde mehir önemli bir ekonomik gelirdi.

Çanakkale'ye ait incelemiş olduğumuz terekelere baktığımızda toplam 34 tereke de mehre rastlanmaktadır. Daha öncede bahsettiğimiz gibi mehirler çoğunlukta erkek terekelerinde toplam tereke değeri yazıldıktan sonra vergiler, harçlar ve masrafların çıkarıldığı bölümde yani giderler bölümünde yazılmıştır. Kadın terekelerinde ise mal varlığının yazıldığı ve aynı zamanda tereke değerinin toplamının yapıldığı bölümde yani alacaklar bölümünde yazılmıştır.

Mehirler arasında miktar farklılığının ortaya çıkmasında tereke değerlerinden de anlaşıldığı gibi kişilerin sahip olduğu ekonomik güç ile alakalı olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden eğer erkek ekonomik yönden güçlü bir konumda ise eşine yüksek oranda mehir verdiğini görmekteyiz. Mesela mehir miktarlarına baktığımızda en yüksek mehir miktarının daha önceden de bahsettiğimiz üzere en yüksek tereke değerine sahip olan Cami-i Kebir Mahallesinden Hamamcı Mehmed Ağa'nın karısı Aişe'ye vermiş olduğu 500 kuruş değerindeki mehirdir. En düşük mehir miktarı ise tereke değeri de düşük olan Sarıcalı Karyesinden Hüseyin bin Ahmed'in eşi Meryem'e vermiş olduğu 16,5 kuruşluk mehirdir.

Tablo 9. Çanakkale Terekelerinin Mehir Miktarı

	Cinsiyet	Tereke Adedi	Toplam Mehir Miktarı	Ortalama
Müslim	Erkek	19	2579	135,7 kuruş
	Kadın	15	1701	113,4 kuruş
Toplam		34	4280	125,8 kuruş

Ekonomik durumu normal olan kişilerin birbirilerine yakın oranda mehir verdiklerini görmekteyiz. Çanakkale'ye ait terekelerde genel olarak mehir miktarı 100 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Genel ortalamaya baktığımızda ise mehir miktarı 125,8 kuruştur (Bkz. Tablo 9).

J) Vergiler, Harçlar, Cenaze Masrafları ve Diğer Giderler

Çanakkale'de terekelerden alınan belli başlı vergiler, harçlar, cenaze masrafları arasında; '*resm-i kısmet*', '*dellâliye*', '*kaydiyye*', '*techiz ve tekfin*' '*ihzâriye*', '*hademiye*', '*nakliye*', '*harc-ı kalemiyeyi*', '*hammâliye*' ve '*ıskât-ı sâlât'ı*' görmekteyiz. Fakat bunların tereke miktarına göre belli bir oranı yoktur. Her terekeden farklı oranlarda alınmaktadır. Bundan dolayı değerlendirmeyi genel bir oranla sınırlamak yanlış olur.

İncelemiş olduğumuz terekelerde '*techiz ve tekfin*' masrafı 20-200 kuruş, '*kaydiyye*' 1- 40 kuruş, '*resm-i kısmet*' 5-200 kuruş, '*nakliye*' 20-100 kuruş, '*hammâliye*' 25-55 kuruş, '*dellâliye*' 4-110 kuruş, '*nakliye*' 10-80 kuruş gibi değişen fiyat aralıklarında toplam tereke miktarından düşülürdü.

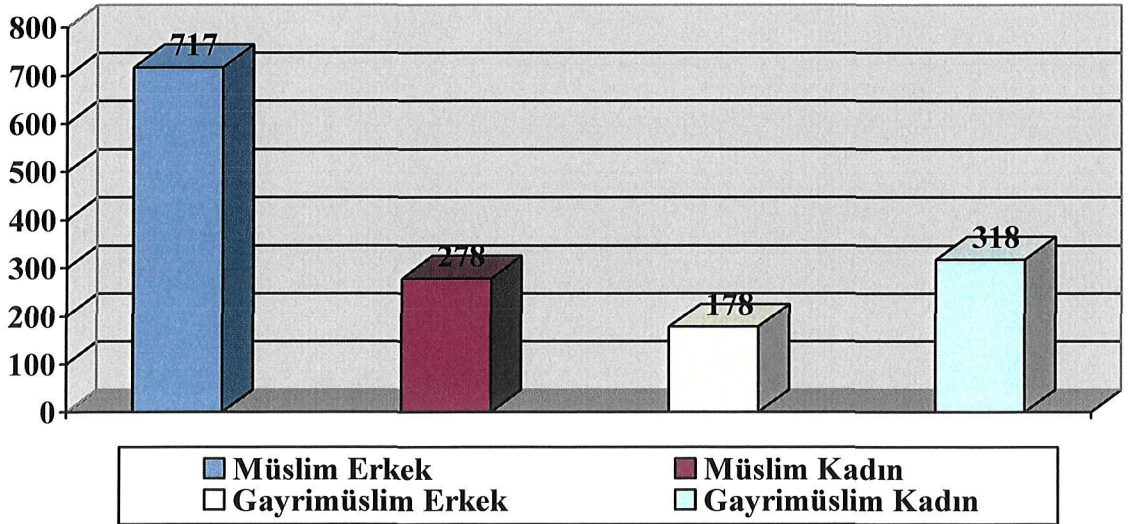

Görüldüğü gibi harç masraflarının farklı aralıklarda olmasından dolayı net bir oran söylemek mümkün değildir. Fakat genel olarak bakıldığında bu oranların tereke değerlerinin çokluğu ve azlığıyla doğru orantılı olduğunu söyleyebiliriz. Tereke değeri yüksek olan kişilerin terekelerinde harç ve masraflar yüksek iken, tereke değeri düşük olan kişilerde ise bu oranlar düşüktür.

Tablo 10. Çanakkale Terekelerinin Gider Dağılımı

	Cinsiyet	Tereke Adedi	Toplam Tereke Miktarı	Toplam Gider ve Masraflar	Ortalama Gider ve Masraflar %
Müslim	Erkek	40	121129,5 kuruş	28713 kuruş	717 kuruş % 23,7
	Kadın	20	53021 kuruş	5565 kuruş	278 kuruş % 10,4
Gayrimüslim	Erkek	4	2949 kuruş	713 Kuruş	178 kuruş % 24,1
	Kadın	4	12418,5 kuruş	1272 kuruş	318 kuruş % 10,2
Toplam		59	189518 kuruş	36263 kuruş	445,6 kuruş % 14,2

Grafik 8. Çanakkale Terekelerinin Tereke Başına Düşen Gider Dağılımı

Tüm terekelerdeki gider ve masraflara baktığımızda 36263 kuruş olup tereke başına 614,6 kuruş düşmektedir (Bkz. Tablo 10). Bu değerlendirmede de 30 terekede herhangi bir gider ve masrafla karşılaşmadığı için bu terekeler

değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. Ayrıca cenaze masrafları, vergiler ve harçlar dışındaki masraflar da gider olarak değerlendirilmiştir.

En çok masrafları ve gideri olan tereke Hamamcı Mehmed Ağa'ya ait olup 11705 kuruştur. En az masraf ve gider ise Cemile bin İsmail'e ait olup 18 kuruştur.

Müslüman erkek terekelerini toplam gider ve masrafı 28713 kuruş olup tereke başına 717 kuruş düşmekte ve bu da tereke değerinin % 23,7'sini oluşturmaktadır. Müslüman kadın terekelerinin toplam gider ve masrafı 5565 kuruş olup tereke başına 278 kuruş düşmekte ve bu da tereke değerinin % 10,4'ünü oluşturmaktadır. Gayrimüslim terekelerine baktığımızda da erkeklerin masraf ve giderleri 713 kuruş olup tereke başına 188 kuruş düşmekte ve bu da tereke değerinin %24,1'ini oluşturmaktadır. Kadın terekelerine baktığımızda ise gider ve masraflar 1272 kuruş olup tereke başına 318 kuruş düşmekte ve bu da tereke değerinin % 10,2'sini oluşturmaktadır.(Bkz. Tablo 10, Grafik 8)

Görüldüğü gibi kadınlara ait terekelerin gider ve masraflarının birbirine yakın olduğu gibi aynı zamanda da genel ortalamanın altında bir değere sahiptirler. Erkeklerle ait terekelere baktığımızda ise gider ve masrafların kadınlara göre daha fazla olduğu ve genel ortalamanın üstünde bir değerde olduğunu görmekteyiz. Bu da bize gider ve masrafların tereke değeriyle doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

II. TEREKELERİN IŞIĞINDA AİLE VE SOSYO-EKONOMİK YAPI

A) Aile

1. Eş Durumu

İncelemiş olduğumuz 98 tereke içerisinde; askerlik, ticaret, seyahat gibi çeşitli nedenlerle memleketlerinden ayrılan 42 tereke sahibinin eşleri hakkında kesin bilgilere ulaşamadığından bu terekeler değerlendirmeye alınmamıştır. Geriye kalan 56 tereke içerisinde sadece 3 kadın tereke sahibinin (ÇŞS-1-T:11, ÇŞS-2-T:15-32) iki eşlilik yaptığını görüyoruz (Bkz. Tablo 11). Genel olarak baktığımızda ise Çanakkale'ye ait tereke kayıtlarına tek eşliliğin yaygın olduğunu anlıyoruz.

Genel olarak baktığımızda daha önceden yapılan çalışmalarda da görüldüğü gibi evlilik ve boşanmaların eşlerin çocuk sahibi olamamalarından kaynaklandığını görmekteyiz. Fakat burada 3 tereke sahibinin de önceki eşlerinden çocuklarının olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemel olarak buradaki iki eşliliğin sebebi ise eşlerin

geçimsizlik nedeniyle boşanmaları veyahut eşlerinin vefatları nedeniyle başka bir evlilik yaptıklarını düşünebiliriz. Ayrıca iki eşlilik yapan 2 tereke sahibinin (ÇŞS-1-T:11, ÇŞS-2-T:32) tereke değerlerine baktığımızda genel ortalamanın altında bir değere sahip olduklarını görmekteyiz (Bkz. Tablo 11). Yani evlilik için maddi durumunun çok iyi olmasına gerek duyulmadığı sonucuna varabiliriz. Elde ettiğimiz verilere göre de Çanakkale'deki tereke sahiplerinin %5,3'nün iki eşlilik yaptığını anlıyoruz.

Tablo 11. Çanakkale Terekelerinde İki Eşlilik Yapan Tereke Sahipleri

	Tereke Numarası	Tereke Kime Ait	Terekenin Değeri
Kadın	ÇŞS-1-T:11	Hafize bint Ali	1842 kuruş
	ÇŞS-1-T:15	Gülşehri bint Ahmed	3662,5 kuruş
	ÇŞS-2-T:32	Zenciyye Aişe	618 kuruş

Çanakkale'de aşçılık yapan Molla Hüseyin bin İsmail'in ise (ÇŞS-2-T:74) hiç evlilik yapmadığını görüyoruz.

2. Çocuk Sayıları

Bu bölümde de 98 tereke sahibinden 47 tereke sahibinin başka memleketlerden çeşitli sebeplerden dolayı Çanakkale'ye geldikleri sırada vefat etmelerinden dolayı çocukları hakkında kesin bilgilere ulaşamadığından ve çalışmamıza sağlıklı bilgiler veremeyeceğinden bu terekeler değerlendirmeye tabi tutulmamıştır. 51 terekelerde toplam çocuk sayısı 76 olup bunlardan; 18 tanesi Müslüman erkek, 46 tanesi Müslüman kız, 3 tanesi gayrimüslim erkek ve 9 tanesi de gayrimüslim kızdır.

İki eşlilik yapan tereke sahiplerine baktığımızda da (ÇŞS-1-T:11, ÇŞS-2-T:15-32) her birisinin birer çocuğu olduğu ve bu çocukların da ilk eşlerinden olduğunu görmekteyiz. Bu sonuç da yukarıda söylediğimiz düşüncelyi destekler mahiyette olup iki eşliliğin nedeni çocuk sahibi olamama nedeniyle değil muhtemelen geçimsizlik veya vefattan dolayıdır.

Bu 51 tereke sahibinden 11 kişinin hiç çocuğu yoktur. 19 kişinin 1 çocuğu, 13 kişinin 2 çocuğu, 3 kişinin 3 çocuğu, 4 kişinin 4 çocuğu, 1 kişinin ise 6 çocuğu vardır (Bkz. Tablo 12). 6 çocukla en çok çocuğa sahip olan kişi Kuş Karyesinden

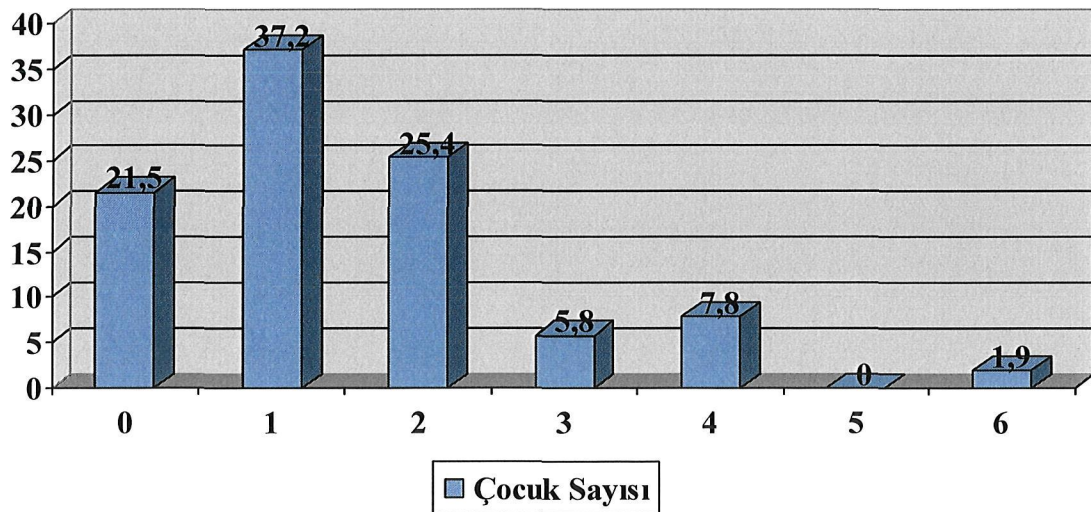
tek evlilik yapmış olan Yalamaoğlu İsmail bin Ahmed'e (ÇŞS-2-T:56) aittir. Gayrimüslimler arasında ise en fazla çocuğa sahip olan kişi de Ermeni Mahallesinde oturan Midros'a ait (ÇŞS-1-T:6) olup 4 çocuğu vardır.

1 ve 2 çocuk sahibi kişiler % 62,6'lık bir oranı oluşturmakta olup bu oran da toplam tereke sayısının yarısından fazladır (Bkz. Grafik 9). Bu değerlendirme de bize incelemiş olduğumuz terekeler doğrultusunda bu dönemde Çanakkale'de tereke başına düşen çocuk sayısı da 1,4 olduğu sonucuna ulaştırır.

Tablo 12. Çanakkale'de Çocuk Sayılarının Dağılımı

Çocuk Sayısı	Kişi Sayısı	Yüzde Oranları
0	11	% 21,5
1	19	%37,2
2	13	% 25,4
3	3	% 5,8
4	4	% 7,8
5	0	% 0
6	1	% 1,9
Toplam	51	% 100

Grafik 9. Çanakkale Terekelerinde Çocuk Sayılarının Dağılımı

Genel olarak baktığımızda ortalamanın üzerinde çocuk sahibi olan kişilerin ekonomik durumlarının da iyi olduğunu görmekteyiz. Bu da bize çocuk sayıları ile tereke değerleri arasında doğru bir orantı olduğunu düşündürmektedir. Sonuç olarak

kişiler, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri kadar çocuk sahibi olmuşlardır.

a) Çocukların Nicelik ve Nitelik Durumları

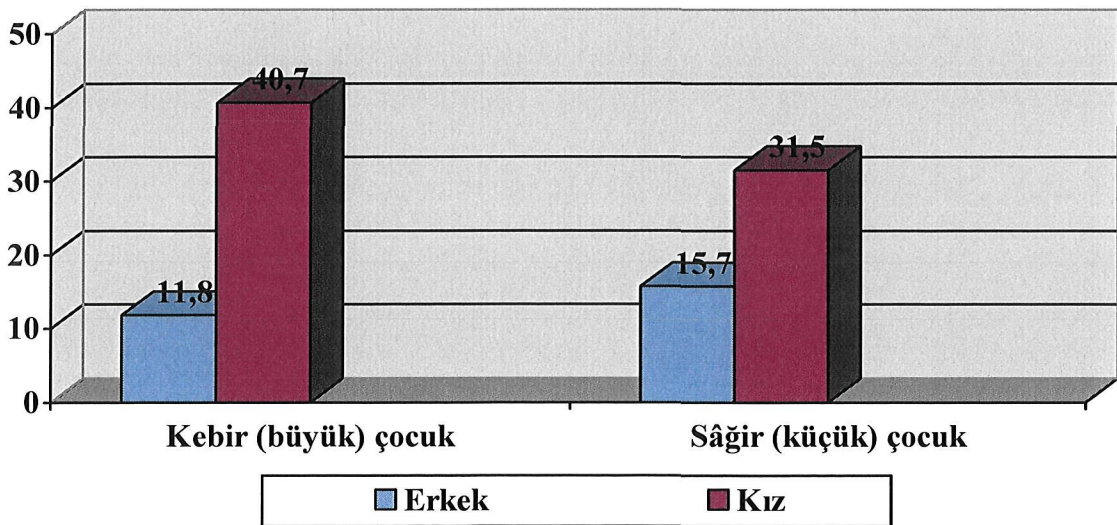
Genel olarak terekelerde küçük yaşta olan çocuklar için ‘‘sağır’’ büyük yaşta olan çocuklar içinde ‘‘kebir’’ terimi kullanılmıştır.

Çanakkale’deki çocuk sayılarına baktığımızda büyük yaştaki çocuk sayısının daha fazla olduğunu görmekteyiz. Toplam 76 çocuktan; 12 tanesi küçük erkek, 24 tanesi küçük kız, 9 tanesi büyük erkek ve 31 tanesi de büyük kız çocuğundan meydana gelmektedir (Bkz. Tablo 13, Grafik 10).

Tablo 13. Çanakkale Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları

	Erkek		Kız		Toplam	Tereke Adedi	Ortalama
	Kebir (büyük) %	Sağır (küçük) %	Kebir (büyük) %	Sağır (küçük) %			
Müslim	8	10	26	20	64	44	1,4
Gayrimüslim	1	2	5	4	12	7	1,7
Toplam	9 % 11,8	12 % 15,7	31 % 40,7	24 % 31,5	76	51	1,4
	21 % 27,6		55 % 72,3				

Grafik 10. Çanakkale Terekelerindeki Çocukların Nitelik ve Nicelik Durumları

Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz gibi Müslümanlardan en fazla çocuğa sahip olan kişi Yalamaoğlu İsmail'e ait olup Hasan, Hüseyin, Ali adında 3 büyük oğlu ile Ahmed ve Mehmed adında 2 küçük oğlu ve Sâliha adında bir küçük kızı olmak üzere toplam 6 çocuğu vardır. Gayrimüslimler arasında en fazla çocuğa sahip olan kişi ise Midros'a ait olup Artin adında bir büyük oğlu, Ohannes adında bir küçük oğlu, Kıdave ve Hursime adında iki küçük kızı olmak üzere toplam 4 çocuğu vardır.

Kız çocuklarının sayısının erkek çocuklarının sayısından yaklaşık 3 kat daha fazla olduğunu görüyoruz. Bu da bize muhtemel bir sonuç olarak kız çocuklarının büyük yaşta olsa dahi ailelerinin yanında himaye edildiklerini göstermektedir. Ekonomik gelir sağlamada erkeklere göre daha arka planda olan kızların ailenin yanında geçimlerini sağladıklarını ve kız çocuklarının evin gündelik işleriyle ve çocuk bakımı gibi uğraşlarla meşgul oldukları düşünülebilir. Ayrıca genel olarak küçük yaşta bakıma muhtaç durumda olan çocukların mirastan paylarına düşen hisselerini anne ve babalarının aldığını ve beraber yaşamaya devam ettikleri de söyleyebiliriz.

3) Miras Paylaşımı

Uşak'a ait terekeler bölümünde de bahsettiğimiz gibi kişinin ölümünün ardından geriye kalan mirası belirli kurallar çerçevesinde kayda geçmiştir. Kişinin tüm mal varlığının değeri hesaplandıktan sonra cenaze masrafları, vergiler, harçlar ve eğer varsa borçları da tereke değerinden düşümü yapıldıktan sonra geriye kalan tereke miktarı varisleri arasında İslam hukukunun koyduğu kurallar doğrultusunda akrabalık derecelerine göre paylaştırılmıştır. Bu kurulların da Çanakkale'ye ait tereke kayıtlarında da benzer şekilde görmekteyiz.

Tereke kayıtlarına baktığımızda tereke sahibinin vârislerinden aynı akrabalık derecesine sahip olan erkeklerin kadınlara oranla iki kat daha fazla hisse aldıklarını görmekteyiz. Yani erkek kardeş kız kardeşten iki kat daha fazla hisse almıştır. Tereke sahibinin eşi de erkek çocuğunun 1/4'ü, kızının 1/2'si kadar hisse almıştır. Vefat eden kişinin anne ve babası da mirastan mahrum olmadığı için onlarda tereke değerinden hisselerine düşen payı almışlardır.

Miras paylaşımında her zaman erkekler kadınlardan daha fazla mirastan pay alırlardı. Çünkü erkek ekonomik yönden ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan bir aile bireyidir.

Tereke kayıtlarına baktığımızda vârisi olmayan kişilerin tereke değerlerinin tümünün devlet hazinesine (beytül-mal) aktarıldığını görmekteyiz. Daha önceden de bahsettiğimiz gibi “beytül-mal” tâbiri, vârisi malum ve hazırda olmayan veya vâris bırakmadan vefat eden kişilerin terekelerinden devlet hazinesine kalan malları muhafaza eden daire için kullanılır.

Çanakkale’ye ait tereke kayıtlarında toplam 56 tereke sahibinin terekesi devlet hazinesine teslim edilmiştir. (Bkz. Tablo 14). Diğer taraftan tek vârisli olan toplam 9 tereke sahibinin de tereke değerlerinin yarısı vâris’e verilirken diğer yarısı da devlet hazinesine (beytül-mal) teslim edilmiştir. Geriye kalan 47 tereke sahibi ise askerlik, ticaret, alacak-verecek için Çanakkale’ye gelmiş olup hazırda vârisi bulunmayan kişilerden oluştuğu için bu kişilerin terekeleri de devlet hazinesine teslim edilmiştir. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi daha önceden “vârisler ve beytül-mal” başlığı altında ele alınmıştır.

Tablo 14. Çanakkale Terekelerinde Beytül-mal’a Teslim Edilen Terekeler

Tereke Numarası	Kime Ait	Tereke Miktarı (Kuruş)
ÇŞS-1-T:4	Hüseyin ibn Abdullah	52 kuruş
ÇŞS-1-T:7	Kara Kulu Hüseyin	218 kuruş
ÇŞS-1-T:8	Mehmed bin Halil	1341 kuruş 26 para
ÇŞS-1-T:9	Giridî Koca Mazlum	692 kuruş
ÇŞS-1-T:10	Cin Ali	1153 kuruş
ÇŞS-1-T:11	Hafize bint Ali	1842 kuruş
ÇŞS-2-T:2	Ali bin Mehmed	610 kuruş
ÇŞS-2-T:3	İbrahim	1473 kuruş
ÇŞS-2-T:4	Hristo	134 kuruş
ÇŞS-2-T:6	Çavuş Mustafa bin İsmail	86 kuruş
ÇŞS-2-T:12	Ahmed Ağa	6627 kuruş
ÇŞS-2-T:13	Zenci Hadice bint Abdullah	137 kuruş
ÇŞS-2-T:20	Halil Ağa	2069 kuruş
ÇŞS-2-T:21	İsmail bin Mehmed	1322 kuruş

ÇŞS-2-T:22	Ramazan bin Abdullah	915 kuruş
ÇŞS-2-T:24	Kilercibaşılarından Mustafa Ağa	2266,5 kuruş
ÇŞS-2-T:27	Mehmed Tahir Ağa	1117,5 kuruş
ÇŞS-2-T:32	Zenciye Aişe	618 kuruş
ÇŞS-2-T:33	Çavuş Kemahlı Mehmed Ağa	770 kuruş
ÇŞS-2-T:39	Mehmed bin Abdullah	210 kuruş
ÇŞS-2-T:40	Nefer Süleyman Halil bin İbrahim	70 kuruş
ÇŞS-2-T:41	Hazaroğlu Hasan bin Halil	86 kuruş
ÇŞS-2-T:42	Kadiroğlu Mustafa bin Abdullah	76 kuruş
ÇŞS-2-T:43	Bursalı Mustafa oğlu Hüseyin	15 kuruş
ÇŞS-2-T:44	Ali bin Mustafa	110 kuruş
ÇŞS-2-T:45	Veli bin Mustafa	49 kuruş
ÇŞS-2-T:46	Hasan bin Yusuf	14,5 kuruş
ÇŞS-2-T:47	Hüseyin bin Hasan	17,5 kuruş
ÇŞS-2-T:48	Mehmed bin Abdullah	176 kuruş
ÇŞS-2-T:49	Hüseyin bin Mustafa	35 kuruş
ÇŞS-2-T:50	Mehmed Ağa	179,5 kuruş
ÇŞS-2-T:52	Mehmed Emin bin İsmail	19,5 kuruş
ÇŞS-2-T:54	Memiş Efendi	570 kuruş
ÇŞS-2-T:55	Ali bin Ali	31 kuruş 8 para
ÇŞS-2-T:57	Rodoslu Deli İsmail bin Abdullah	133 kuruş
ÇŞS-2-T:59	Hasan bin Osman	96 kuruş
ÇŞS-2-T:60	Mehmed bin Receb	70 kuruş
ÇŞS-2-T:63	Hasan bin Hüseyin	1622,5 kuruş
ÇŞS-2-T:64	Ali bin Mehmed	43 kuruş
ÇŞS-2-T:65	İbrahim bin Hüseyin	3 kuruş
ÇŞS-2-T:66	Ali bin Ömer	120 kuruş
ÇŞS-2-T:68	Ahmed bin Osman	124 kuruş
ÇŞS-2-T:69	Hasan bin Mehmed	40 kuruş
ÇŞS-2-T:71	Halil bin İbrahim	132 kuruş
ÇŞS-2-T:72	Hüseyin bin Ahmed	29 kuruş
ÇŞS-2-T:74	Molla Hüseyin bin İsmail	656 kuruş
ÇŞS-2-T:75	Hasan bin Ali	43 kuruş

ÇŞS-2-T:76	Bursalı İbrahim bin Mehmed	27 kuruş 10 para
ÇŞS-2-T:78	Bursalı Ahmed bin İsmail	20 kuruş
ÇŞS-2-T:79	Karakepekler Karyeli İmamoğlu Ali	50 kuruş 10 para
ÇŞS-2-T:80	Çoban Estabun veled-i Nikola	189 kuruş
ÇŞS-2-T:81	Bursa kazalı Mehmed bin Ahmed	23 kuruş
ÇŞS-2-T:83	Yetimoğlu İbrahim bin Mehmed	243 kuruş
ÇŞS-2-T:84	Karıncaoğlu Hüseyin bin Mehmed	13,5 kuruş
ÇŞS-2-T:85	Turgut oğlu İsmail bin Mehmed	31 kuruş 10 para
ÇŞS-2-T: 86	Abdulkerim oğlu Durmuş bin Mehmed	76 kuruş

B) Sosyo-Ekonomik Durum

1. Tereke Sahiplerinin Mal Varlığı

a) Erkek

Çanakkale’ye ait incelemiş olduğumuz terekelerin büyük çoğunluğunu erkek terekeleri oluşturmaktadır. Bu erkek tereke sahipleri de çeşitli memleketlerden askerlik, ticaret, alacak-verecek ilişkilerinden dolayı Çanakkale’ye geldikleri esnada vefat etmişlerdir. Bundan dolayı bu terekeler hakkında detaylı bilgiye sahip olamadığımız için bu terekeler değerlendirmeye dâhil edilmemiştir. Toplam 98 tereke içerisinde 74 erkek terekesinin 70 tanesi Müslüman ve 4 tanesi de gayrimüslim terekesidir. Görüldüğü gibi incelemiş olduğumuz terekelerin % 75,5’ini erkek terekeleri oluşturmaktadır. Erkeklerle ait terekelerin genel toplam değerine baktığımızda 133548 kuruş olup tereke başına 1804,7 kuruş düşmektedir. Bu da bize erkek terekelerinin genel ortalamasının (3212 kuruş) çok altında olduğunu göstermektedir. Dini farklılıklar dikkate alınmadan yapılan değerlendirme de tereke başına 3545 kuruş düşmektedir. Bunun nedeni de asıl memleketlerinden Çanakkale’deki çeşitli tabyalara askerlik ve ticaret için gelen 39 tereke sahibinin yanlarında sadece günlük yaşamlarını idame ettirebilecekleri eşyalarının bulunması genel tereke değerini düşürmektedir. Sadece Çanakkale’de yaşayan ve burada vefat edenlerin terekelerine baktığımızda da toplam 59 tereke kaydından 31 Müslüman erkek terekesinin toplam miktarı 121129,5 kuruş olup tereke başına 3907 kuruş

düşmektedir. Bu da bize erkek terekelerinin genel ortalamasının (3212 kuruş) üzerinde bir değere sahip olduğunu göstermektedir.

En yüksek tereke değerine sahip olan erkek terekesi ise Hamamcı Mehmed Ağa'ya ait olan 25193,5 kuruş değerindeki (ÇŞS-2-T:30) terekesidir. En düşük erkek terekesi ise Mehmed bin Abdullah'a ait olan 210 kuruş değerindeki (ÇŞS-2-T:39) terekesidir.

Erkek terekelerinde giyim kuşam malzemesi olarak; yelek, uçkur, dizlik, don, çevre, hırka, yağmurluk, ev araç gereci olarak; yastık, döşek, minder, halı, kilim, seccade kişilerin uğraşları gereği de eğer tarımla uğraşıyorsa saban, çift öküzü, orak, kürek gibi tarım malzemeleri, hayvancılıkla uğraşıyorsa koyun, öküz, dana, inek ve arı gibi hayvan isimleri terekelerde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca nadir de olsa erkeklere özgü malzemelerden olan silah ve silah malzemelerine de rastlamak mümkündür.

Erkelere ait terekeler de borçlu tereke sahibine rastlanmamaktadır. Ailenin reisi olan erkekler evin geçimiyle sorumlu oldukları için para kazanma zorunluluğu hisseden erkek ekonomik hayatla içli dışlı olmuş bunun sonucunda da kadınlara göre daha fazla tereke değerine sahip olmuşlardır.

b) Kadın

Kadınlara ait 24 tereke içerisinde 20 tanesi Müslüman terekesi olup, 4 tanesi gayrimüslim terekesidir. Tereke değerlerine baktığımızda 7 tanesi (ÇŞS-1-T:5, ÇŞS-2-T:5, 15, 18, 25, 34, 51) genel ortalamasının üzerinde bir değere sahip olup bunlardan 6 tanesi Müslüman, 1 tanesi de gayrimüslim terekesidir(ÇŞS-2-T:87). Geriye kalanlar ise ortalamasının altındadır. En yüksek kadın terekesi Cami-i Kebir Mahallesinden Şerife Derviş bint Hasan'a ait (ÇŞS-1-T:5) olan 8649 kuruş değerindeki terekesidir. En düşük kadın terekesi ise İzmir'den gelip Çanakkale'de Cami-i Kebir Mahallesinde oturan Zenci Hadice bint Abdullah'a ait (ÇŞS-2-T:13) olan 137 kuruş değerindeki terekesidir.

Dini farklılıklar gözetiilmeden yapılan değerlendirmeye göre kadınlarda tereke başına yaklaşık olarak 2332 kuruş düşmektedir ve bu değer de genel ortalamasının (3212 kuruş) altındadır. Kadın tereke değerlerinin düşük olmasının nedeni ise kadınların ekonomik faaliyetlerle pek ilgilerinin olmadığı olarak açıklanabilir. Kadın terekeleri de genellikle eşlerinden ve babalarından geriye kalan

mallardan oluşmaktadır. Bu da bize kadınların babalarının ve eşlerinin ekonomik düzeyleri hakkında bilgi verir. Ayrıca eşlerinden aldıkları mehirde ekonomik anlamda kadına önemli bir gelir sağlamaktadır. Fakat miras paylaşımında kadınların erkeklere göre yarı hisse almaları da kadın terekelerini ekonomik olarak olumsuz etkilemiştir. Erkek terekelerin de olduğu gibi kadın terekelerinde de borçlu tereke sahibine rastlanmamaktadır.

Çanakkale’de kadınların mal varlıklarına baktığımızda genel olarak entari (etek), ayakkabı, yelek, gömlek, şalvar, don gibi giyim kuşam malzemeleri; gündelik yaşamda evde kullanılan kilim, yastık, yorgan, çarşaf, minder, tencere, kapak, tabak, ıbrık gibi ev araç gereçleri ile ziynet ve süs eşyası olan küpe, bilezik, yüzük ve gerdanlık terekelerde sıkça rastlanan eşyalardır.

C) Terekelerde Adı Geçen Kasaba, Köy ve Mahalle İsimleri

İncelemiş olduğumuz Çanakkale’ye ait toplam 98 terekenin 70 tanesini Müslüman erkek, 20 tanesini Müslüman kadın, 4’er tane de gayrimüslim erkek ve kadın terekesinden oluşturmaktadır.

70 Müslüman erkek tereke sahibinin 22 tanesi merkez de oturmaktadır. Bunlardan 7 tanesi Cami-i Kebir Mahallesinde (ÇŞS-1-T:1, 7, 8, ÇŞS-2-T:13, 26, 30, 36), 6 tanesi Yalı Mahallesinde (ÇŞS-1-T:2, 10, ÇŞS-2-T:1, 6, 28, 62), 5 tanesi Çınarlık Mahallesinde (ÇŞS-2-T:5, 9, 21, 35, 53), 4 tanesi Arslancı Mahallesinde (ÇŞS-2-T:17, 12, 74, 82) oturmaktadır. 11 tereke sahibi ise merkezin dışında çeşitli karyelerde ikâmet etmektedirler. Bunlardan 2 tanesi Kurşunlu Karyesinde (ÇŞS-2-T:2, 54), 2 tanesi Saraycık Karyesinde (ÇŞS-2-T:10, 67), 2 tanesi Kemal Karyesinde (ÇŞS-1-T:8, ÇŞS-2-T:14), 1 tanesi Okçular Karyesinde (ÇŞS-2-T:3), 1 tanesi Sığırlı Karyesinde (ÇŞS-2-T:7), 1 tanesi İtilmez Karyesinde (ÇŞS-2-T:22), 1 tanesi Karacaviran Karyesinde (ÇŞS-2-T:23), 1 tanesi de Kemah Kazasında (ÇŞS-2-T:33) ikamet etmektedirler. Geriye kalan 37 tereke sahibi ise başta Bursa olmak üzere Erzurum, Malatya, Rodos, Eskişehir, Domaniç ve Balıkesir’den Çanakkale’deki çeşitli tabyalara gelerek burada askerlik yaptıkları sırada vefat etmişlerdir. Ayrıca 4 gayrimüslim erkekten 1 tanesi (ÇŞS-1-T:6) Ermeni Mahallesinde, geriye kalan 3 tereke sahibi de merkezde oturmaktadır.

Kadın tereke sahiplerine baktığımızda ise; 16 tanesi merkezde oturmaktadır. Bunlardan; 8 tanesi Cami-i Kebir Mahallesinde (ÇŞS-1-T:3, 5, 9, 11), ÇŞS-2-T:15,

32, 37, 70), 3 tanesi Yalı Mahallesiinde (ÇŞS-2-T:16, 34, 77), 3 tanesi Çınarlık Mahallesiinde (ÇŞS-2-T:5, 9, 51), 2 tanesi de Aslancı Mahallesiinde (ÇŞS-2-T:11, 29), oturmaktadır. Geriye kalan 4 tereke sahibi merkezin dışında oturmaktadır. 2 tanesi Saraycık Karyesinde (ÇŞS-2-T:31, 58), 1 tanesi (ÇŞS-2-T:25) Kemal Karyesinde ve 1 tanesi de (ÇŞS-2-T:18) Terziler Karyesinde. 4 gayrimüslim kadın tereke sahibi de merkezde ikamet etmektedir. 1 tanesi Yalı Mahallesiinde (ÇŞS-2-T:87) ve 3 tanesi de (ÇŞS-2-T:19, 38, 73) Ermeni Mahallesiindedir.

İncelemiş olduğumuz terekelerden de anlaşıldığı gibi en çok adı geçen mahalle isimleri; Cami-i Kebir Mahallesi, Yalı Mahallesi, Aslancı Mahallesi ve Ermeni Mahallesi. Tereke sahiplerinin isimlerinden de anlaşıldığı gibi Ermeni Mahallesiinde oturanların tamamı da gayrimüslimdir. Gayrimüslimler merkezde ikamet etmişler, merkezin dışındaki köy ve kasabalara yerleşmemişlerdir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UŞAK VE ÇANAKKALE ŞEHİRLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI OLARAK İNCELENMESİ

I. UŞAK VE ÇANAKKALE TEREKELERİ VE TEREKE SAHİPLERİ HAKKINDA GENEL BİLGİ

Bu bölümde incelemiş olduğumuz terekeler doğrultusunda Uşak ve Çanakkale şehirlerinin benzerlikleri ve farklılıkları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Uşak'a ait 138 tereke ve Çanakkale'ye ait 98 tereke olmak üzere toplam 236 tereke incelenmiştir. Uşak terekeleri XIX. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyreğine, Çanakkale terekeleri ise XIX. yüzyılın ikinci çeyreğine aittir. Görüldüğü gibi her iki şehre ait terekelerde aynı yüzyıla ait olup yakın tarihli terekelerdir.

Her iki şehirde de Müslümanların sayısı gayrimüslimlere oranla oldukça fazladır. Uşak'a ait 138 tereke sahibinden 135 tanesi Müslüman 3 tanesi gayrimüslimdir. Ayrıca bu 3 gayrimüslim de erkek olup Yorgi ve Pandili (UŞS-1-T:19, T:20) küçük yaşta oldukları için evlilik yapmamışlar ve bu yüzden de eşleri ve çocukları yoktur. İlyadin Dimis'e baktığımızda ise Hacı Hasan Mahallesinde oturup bir eşi ve altı çocuğu vardır. Gayrimüslimlere ait terekeler Uşak'ta %2,1'lik bir dilimi oluşturmaktadır.

Çanakkale'de 98 tereke sahibinden 4 erkek ve 4 kadın olmak üzere toplam 8 tane gayrimüslim terekesi bulunmaktadır. Midros'un (ÇŞS-1-T:6) dört çocuğu ve bir eşi vardır. Çanakkale'de Aşçı olarak çalışan Kaliyus'un (ÇŞS-2-T:61) ise bir eşi ve bir çocuğunun olduğunu görmekteyiz. Hristo (ÇŞS-2-T:4) ticaret için, Estuban (ÇŞS-2-T:80) ise misafir olarak Çanakkale'ye geldiği esnada vefat ettikleri anlaşılmaktadır. Bu yüzden Çanakkale'ye çeşitli sebeplerle gelen Hristo ve Estuban'ın eşleri ve çocukları hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamamıştır. Gayrimüslim kadınlara baktığımızda Gevher bint David'in(ÇŞS-2-T:19), Anesteya bint Estad'ın (ÇŞS-2-T:38) ve Nikola veled-i Vasil'in(ÇŞS-2-T:87) birer eşi ve ikişer çocukları, Manuşak bint David'in (ÇŞS-2-T:73) ise bir eşi ve bir çocuğu olduğunu görmekteyiz. İsimlerinden de anlaşıldığı üzere gayrimüslimlerin ermeni

olduğunu ayrıca Nikola veled-i Vasil'in dışındaki gayrimüslim kadınların tamamı da Ermeni Mahallesinde oturduklarını görmekteyiz. Nikola veled-i Vasil ise Yalı Mahallesinde oturmaktadır. Çanakkale'de ise gayrimüslim terekeleri %8,1'lik bir dilimi kapsamaktadır. Bu da bize Çanakkale'deki gayrimüslim sayısının Uşak'a oranla daha fazla olduğu gösterir.

İncelemiş olduğumuz terekelerde cinsiyet ayrımı yapacak olursak erkek terekeleri çoğunluktadır. Uşak'ta 138 tereke içerisinde 116 tanesi erkek terekesi olup 22 tanesi kadın terekesidir. Çanakkale terekelerine baktığımızda ise 98 terekenin 24 tanesini kadın terekeleri oluşturmaktadır. Uşak'ın % 84'ü Çanakkale'nin %75'i erkek terekelerinden meydana geldiğini görüyoruz. Buna bağlı olarak da kadın terekelerinin Çanakkale'de daha fazla olduğu sonucuna varabiliriz.

A.TEREKE MİKTARLARI

1) Normal Terekeler

Uşak ve Çanakkale'de incelemiş olduğumuz terekeler içerisinde borçlu tereke sahibine rastlanmamaktadır. Tüm terekelerin değerleri giderlerinden fazladır. Ortalama tereke miktarlarına baktığımızda Uşak ile Çanakkale'nin birbirine yakın değerde olduğunu görüyoruz. Uşak'ta tereke başına düşen ortalama değer 3133 kuruş iken, Çanakkale'de bu değer 3212 kuruştur. Uşak ile Çanakkale terekelerinin arasında 79 kuruşluk bir değer farkı vardır.

Her iki şehre ait tereke değerlerinin alt ve üst sınırını incelediğimizde Çanakkale'de bu farkın daha fazla olduğunu görüyoruz. Çanakkale'de en yüksek tereke miktarı 25193 kuruşla Cami-i Kebir Mahallesinde oturan unvanından ve terekesindeki mal varlığından da anlaşıldığı üzere "Hamamcı" ve "Ağa" unvanına sahip olan Hamamcı Mehmed Ağa'ya aittir (ÇŞS-2-T:30). Çanakkale'de en düşük tereke miktarı da 102 kuruş tereke değerine sahip olan Anesteya bint Estad adındaki bir gayrimüslim kadın terekesidir (ÇŞS-2-T:38). Uşak terekelerinde en yüksek tereke miktarı babası gibi kendisi de "Hacı" olan 12068 kuruşla Aybek Mahallesinden Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'e aittir (UŞS-1-T:8). En düşük tereke miktarı ise yine bir kadın terekesi olan Karaağaç Mahallesinden Meryem bint İbrahim'e ait olan 200 kuruş değerindeki terekesidir (UŞS-2-T:18). Her iki şehirde de en düşük tereke değerlerinin kadınlara ait olmasının nedeni ise kadınların

ekonomik kazanç sağlamaktan çok sosyal hayatla içli dışlı olmalarındandır. Yine aynı şekilde her iki şehirde de erkek terekelerinin çoğunluğu genel ortalamanın üzerinde olup, kadın terekeleri ise genel ortalamanın altında bir değerdedir. Uşak'ta 22 kadın terekesinden sadece bir tanesi genel ortalamanın üzerinde iken, Çanakkale'de 24 kadın terekesinden 7 tanesi genel ortalamanın üzerindedir.

Sonuç olarak Çanakkale'deki kadınların ekonomik anlamda Uşak'taki kadınlara göre daha iyi bir seviyede olduklarını anlıyoruz.

2) Bekâr Terekeleri

Bekâr terekeleri, tereke sahiplerinin eşi ve çocuklarının olmamasıyla ortaya çıkarılmıştır. Vârisi olmayan tereke sahipleri bekâr terekesi olarak kabul edilmemiştir. Çünkü vârisi olmayan kişilerin de evli olma ihtimali vardır. Vârisi olmayan tereke sahiplerinin genelinde isimlerinin önüne geldikleri yerlerin unvanlarını aldıklarını görüyoruz. Bu da bize kişilerin aslen Uşak ve Çanakkale'li olmadıklarını gösterir. Ayrıca tereke sahipleri askerlik, ticaret ve misafirlik gibi çeşitli sebeplerle asıl memleketlerinden ayrılarak Uşak ve Çanakkale'ye geldikleri esnada vefat ettikleri için bu kişilerin aileleri ve kendileri hakkında kesin bilgilere sahip olamadığımızdan evlilikleri hakkında da sağlıklı bilgilere ulaşamayız. Bu yüzden aslen Uşak ve Çanakkale'de yaşayıp burada vefat eden eşi ve çocukları olmayan kişiler bekâr olarak kabul edilmiştir.

Uşak ve Çanakkale şehirlerine baktığımızda; Uşak'ta Yorgi (UŞS-1-T:19) ve Pandili (UŞS-1-T:20) adında iki gayrimüslim'in eşi ve çocuklarının olmadığını görüyoruz. Bu kişilerin vârisleri de ebeveynlerden ve kardeşlerden oluşmaktadır. Çanakkale'de ise Molla Hüseyin bin İsmail'in (ÇŞS-2-T:74) terekesine baktığımızda aslen Bolu'lu olan tereke sahibinin “aşçılık” ile uğraştığını görüyoruz. Ayrıca tek vârisi de babası İsmail'dir. Eğer babası haricinde bir vârisi olsaydı o kişilere de bilgi verilir ve hisseden paylarını alırlardı. Anlaşıldığı üzere eşi ve çocukları da yoktur. Bundan dolayı bu tereke sahibi de bekâr olarak değerlendirilmiştir.

Bekâr terekelerinin ekonomik seviyelerine baktığımızda Yorgi ve Pandili'nin terekelerinin genel ortalamanın (3212 kuruş) üzerinde olduğunu, Hüseyin bin İsmail'in ise 656 kuruşluk terekesiyle genel ortalamanın çok altında olduğunu görmekteyiz.

B) MAL VARLIKLARI

1. Menkuller

Menkul çeşitliliği her iki şehirde de benzer özellikler göstermektedir. Bunlar; ev araç ve gereçleri, giyecek ve kumaşlar, süs ve ziynet eşyaları, koşum takımları, savaş ve av malzemeleridir. Tüm bunların farklı terekelerde farklı değerde olmasının nedeni ise eşyaların işlemeli veya işlemesiz olması, yapımında kullanılan malzemenin türü ve eşyanın eski ya da yeni olmasıyla alakalıdır. Tereke değeri yüksek olan terekelerin geneline baktığımızda farklı kalemlerden oluşan eşyaların sayısının ve çeşidinin fazla olduğunu görüyoruz.

İncelemiş olduğumuz terekelerde Çanakkale'nin tereke başına düşen menkul miktarı, Uşak terekelerine göre daha yüksektir. Menkul değeri Çanakkale'de tereke başına 2484,6 kuruş düşerken, Uşak'ta 1990 kuruş düşmektedir. Çanakkale'deki menkul miktarı terekenin % 77,3'ünü oluştururken, Uşak terekelerinin ise % 64'ünü oluşturmaktadır. Görüldüğü gibi her iki şehirde de menkuller geniş yer kaplamaktadır ve bu oran Çanakkale'de daha yüksektir. Menkuller arasında Uşak terekelerinde hayvan sayılarına ve tarım ürünlerine sıkça rastlanırken Çanakkale'de ise giyim-kuşama sıkça rastlanmaktadır. Bu da bize Uşak'ta tarım ve hayvancılığın Çanakkale'ye göre daha ön planda olduğunu ve insanların geçimlerini genel olarak buralardan sağladığını göstermektedir.

Uşak ve Çanakkale'deki hayvan fiyatlarını incelediğimizde özellikle tarım ve hayvancılığın ön planda olduğu Uşak'ta İnek, öküz ve katır gibi hayvanların fiyatları Çanakkale'ye göre daha yüksektir. Uşak'ta genel olarak fiyat aralıklarına baktığımızda inek 250-450 kuruş, öküz 400-700 kuruş, katır 350-500 kuruş arasında iken Çanakkale'de inek 200-350 kuruş, öküz 250-400 kuruş, katır 200-300 kuruş arasında fiyat seyrinin olduğunu görüyoruz. Uşak'ta tarım ve hayvancılıktan dolayı arz talep ilişkisine paralel olarak fiyatlar da yüksektir. Uşak'ta tarım ve hayvancılığın yaygın olmasından dolayı da terekelerde saban, tırpan, orak, gibi tarım aletlerine sıkça rastlamak mümkündür.

Süs ve ziynet eşyalarına baktığımızda Çanakkale'deki kadınların Uşak'taki kadınlara oranla daha fazla süs ve ziynet eşyasına sahip olduklarını görüyoruz. Dolaylı da olsa bu sonuç bize daha önceden de belirttiğimiz gibi Çanakkale tereke değerlerinin Uşak terekelerinden daha yüksek değerde olduğunu destekler

mahiyettedir. Çünkü süs ve ziynet eşyaları altın ve gümüş gibi değerli materyallerden yapıldıkları için fiyatları da yüksektir. Eğer erkek ekonomik anlamda iyi bir seviyede ise eşine daha fazla süs ve ziynet eşyası aldığını görüyoruz. Bu da bize erkeğin ekonomik gücünün eşinin terekesine olumlu ya da olumsuz yönde yansıdığını göstermektedir.

Tereke değerlerine baktığımızda da Uşak terekelerinde nakdin Çanakkale'ye göre daha fazla olduğunu görüyoruz.

2. Gayrimenkuller

İncelemiş olduğumuz terekelerde ev, bağ, bahçe, tarla, han, hamam ve dükkân gibi gayrimenkuller arasından karşımıza en çok evler (menzil) çıkmaktadır. Ölçü birimi olarak da “bab” terimi kullanılmıştır. Uşak'ta 152891 kuruş gayrimenkul tespit edilmiş olup genel tereke değerinin % 35'ini oluşturmaktadır. Çanakkale'de ise gayrimenkul değeri 42921 kuruştur ve genel tereke değerinin % 22,6'sını oluşturmaktadır. Anlaşıldığı üzere Uşak'taki gayrimenkul oranı Çanakkale'ye göre daha fazladır. Uşak'ta 106 kişinin en az bir tane olmak üzere çeşitli gayrimenkulleri vardır. Çanakkale'de ise bu sayı ise sadece 21'dir. Ayrıca Uşak'taki gayrimenkullerin Çanakkale'deki gayrimenkullerden daha değerli oldukları anlaşılmaktadır. Her iki şehirdeki gayrimenkullere baktığımızda en çok değere sahip olan gayrimenkul ise Çanakkale'de Hamamcı Mehmed Ağa'ya ait olan (ÇŞS-2-T:30) 15000 kuruş değerindeki hamamıdır. Bu menkul Çanakkale'deki tüm gayrimenkul değerinin 1/3'den fazla bir değere sahiptir.

Uşak ve Çanakkale'de ilk bakışta kişilerin gayrimenkulleri arasında menzilleri (evleri) gelmektedir. Ekonomik anlamda refaha ulaşmış kişilerin ilk etapta menzil sahibi olduklarını görüyoruz. Çanakkale'de menkulü olan kişilerin %35,5'inin menzil'i varken Uşak'ta bu oran %55,9'dur. Görüldüğü gibi Uşak'ta menzil sahibi olan kişiler Çanakkale'ye oranla daha fazladır.

Menzillerin yanı sıra menzil sahibi olmadan bağ, bahçe ve dükkân sahibi olan kişiler de vardır. Her iki şehirde de menzil fiyatları genel olarak 500 ile 2500 kuruş arasında değişmektedir. Fakat Aybek Mahallesinden Sarıbiyikoğlu Veli ibn Osman'ın (UŞS-2-T:45) 5500 kuruş değerindeki menziliyle, Dilsiz Hüseyin bin Abdullah'ın (UŞS-2-T:51) 4000 kuruş değerindeki menzili diğer menzillere göre

daha yüksek değerdedir. Bu da bize sonuç olarak bu menzillerin diğerlerine göre daha yeni, daha büyük ve daha gösterişli olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

Gayrimenkuller arasında evlerin yanı sıra bağ, bahçe, arsa, dükkân sahibi olan kişiler de vardır. Menzillerden sonra en çok bağ sayısına rastlanmaktadır ve Uşak'ta bağ sayısının Çanakkale'ye göre daha fazla olduğunu görüyoruz. Bu da bize Uşak'ta bağcılığın daha yaygın olabileceği düşündürmektedir. Her iki şehirde de birden fazla gayrimenkule sahip olan kişiler de vardır. Buna bağlı olarak bu kişilerin de tereke değerlerinin yüksek olduğunu görüyoruz. Çünkü gayrimenkul sahibi olanlar ekonomik anlamda belirli bir seviyeye ulaşmış kişilerdir.

3. Alacak ve Borçlar

Terekelerde alacak ve borç durumlarını incelediğimizde sadece ticaret nedeniyle değil, çeşitli nedenlerden dolayı da kişilerin Uşak ve Çanakkale'de babalarıyla, kardeşleriyle, amcalarıyla alacak ve borç ilişkisi içerisinde olduklarını görüyoruz. Fakat genel olarak alacak ve borç ilişkisi ticaret nedeniyle olmuştur.

Çanakkale de 15, Uşak'ta ise 25 tereke sahibinin alacak-borç ilişkisi içerisinde olduğunu daha önceki bölümlerde de söylemiştik. Çanakkale'de tereke başına 998,3 kuruş alacak düşerken Uşak'ta ise tereke başına 1784,2 kuruş alacak düşmektedir. Tereke başına düşen borç miktarına baktığımızda Çanakkale'de 1031,5 kuruş, Uşak'ta ise 781,5 kuruştur. Sonuç olarak Çanakkale'de tereke başına düşen borç oranı fazlayken, alacak oranı azdır. Uşak'ta ise bunun tam tersini görmekteyiz. Bu da bize Çanakkale'deki tereke sahiplerinin daha fazla borçlandığını göstermektedir. Fakat her iki şehirde de tüm tereke değeri hesaplandıktan sonra geride borçlu tereke sahibinin olmadığını görüyoruz. Sonuç olarak her iki şehirdeki halkında ekonomik anlamda iyi bir düzeyde olduğunu söyleyebiliriz.

Uşak ve Çanakkale'ye ait terekeler içerisinde en çok alacağı olan tereke sahibi 7621 kuruşla Uşak'ın Aybek Mahallesinde oturan Hacı Hüseyin bin Hacı Mehmed'e ait olup tereke değerinin yaklaşık %63,1'ini oluşturmaktadır. En çok borcu olan tereke sahibi ise Çanakkale'nin Cami-i Kebir Mahallesinde oturan Hamamcı Mehmed Ağa'ya ait olan 4855 kuruş değerindeki borcudur ve bu da tereke değerinin yaklaşık %19,2'sine tekabül etmektedir.

4. Mehir

Evlenme sırasında erkeğin kadına vermek zorunda olduğu mal veya para olan mehir kadın için önemli bir ekonomik güvencedir. O dönemin şartlarına baktığımızda çalışmayan bir konumda olan kadının eşinin vefatından sonra geride kalan çocuklarının ve kendisinin geçimi için mehir daha da önemli hala gelmiştir. Ayrıca mehir'in eğer hayattaysa sadece kadına verilmesi toplumda kadının bir ayrıcalığının olduğunu da göstermektedir. Diğer taraftan mehir erkek terekelerinin borçlar kısmında yazılırken, kadın terekelerinde alacaklar kısmında yazılması mehrin devlet tarafından da ne kadar önem verildiğini göstermektedir.

Uşak ve Çanakkale şehirlerinde de terekelerden edindiğimiz bilgilere göre mehir'in her iki şehirde de varlığını devam ettirdiğini görüyoruz. Mehirin, dönemin ekonomik şartları, erkeğin ekonomik gücü ve kadının içinde bulunduğu sosyal yaşama göre değişik meblağlarda olduğunu görmekteyiz. Ayrıca kadının yapmış olduğu evlilik sayısı da mehir'in miktarını etkilemektedir. Yapmış olduğumuz çalışmalarda da bunu görmek mümkündür. Uşak'a ait terekelerde iki eşli olan dört (UŞS-1-T:21, UŞS-2-T:21, 86, 103) kişinin de mehir olarak ilk eşleri için 100 kuruş ikinci eşleri için 50 kuruş mehir verdiğini görüyoruz. Fakat iki eşlilik yapan tüm kişiler için mehir miktarının bu şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü iki eşlilik yapmış olan Mehmed bin Abdullah'ın (UŞS2-T:26) her iki eşinde 100'er kuruş mehir ödediğini görüyoruz. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi mehir kişilerin ekonomik güçleri ve dönemin şartlarına göre değişiklik göstermektedir.

Uşak terekelerinde tereke başına düşen ortalama mehir miktarı 93,86 kuruş olup en düşük mehir miktarı 25 kuruş (UŞS-1-T:12), en yüksek mehir miktarı ise 100 kuruştur. Çanakkale terekelerine baktığımızda da ortalama mehir miktarı 125,8 kuruş olup en düşük mehir miktarı 16,5 kuruş (ÇŞS-2-T:16), en yüksek mehir miktarı ise 500 kuruştur (ÇŞS-2-T:30). Çanakkale'de mehir miktarının daha yüksek olmasının nedeni ise; tereke değerlerinden de anlaşıldığı gibi Çanakkale'de tereke başına düşen tereke değerinin Uşak'tan daha fazla olması buna bağlı olarak da Çanakkale'deki kişilerin ekonomik yönden daha üst seviyede olmaları nedeniyle açıklanabilir.

Sonuç olarak ekonomik yönden daha iyi konumda olan Çanakkale'deki tereke sahiplerinin ekonomik refah düzeylerine göre eşlerine belirli oranlarda mehir ödediklerini söyleyebiliriz.

C) VÂRİSLER ve BEYTÜ'L-MAL

Çanakkale ve Uşak şehirlerindeki varislere baktığımızda genel olarak ilk sırada eş ve çocuklar daha sonra anne, baba, erkek ve kız kardeşlerin geldiğini görmekteyiz. Bunların dışında nadir de olsa amca, hala ve teyze gibi akrabalara da rastlanmaktadır.

Her iki şehirde de çeşitli sebeplerle Çanakkale ve Uşak'a gelip burada vefat etmiş ve vârisleri hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammış olan terekelere rastlamaktayız. Bu kişilerin terekelerine baktığımızda isimlerinin önlerine aldıkları unvanlardan da anlaşıldığı üzere asıl memleketleri olan Girit, Rodos, Mısır, Erzurum, İzmir, Bursa gibi yerlerden Uşak ve Çanakkale'ye iş, ticaret ve askerlik için gelip çeşitli köy ve mahallelere yerleştikten sonra burada vefat ettiklerini görüyoruz. Bundan dolayı bu belgeler bize sağlıklı bilgiler veremeyeceğinden değerlendirmeye tâbi tutulmamıştır. İncelemiş olduğumuz belgelere göre Çanakkale'de tereke başına düşen ortalama vâris sayısı 3,2 iken Uşak'ta tereke başına düşen ortalama vâris sayısı 4,7'dir.

İslam hukuku çerçevesinde miras konusundaki hassasiyetin Çanakkale ve Uşak'ta da devam ettiğini söyleyebiliriz. Miras, tereke sahibinin vefatından ardından, vârislere pay edilirken önce yakınlık derecesine daha sonra cinsiyetine göre taksim edilmiş ve erkek olan kadından her zaman iki kat daha fazla hisse almıştır. Buna göre ilk sırada en çok payı alan erkek çocuk, daha sonra sırasıyla kız çocuğu, eşi, anne ve babası, erkek ve kız kardeşleri gelmektedir.

Vârisi olmayan terekelerde ise tereke gelirinden masraflar ve vergiler çıkarıldıktan sonra geriye kalan meblağ beytü'l-mâl'a aktarılmıştır. Çanakkale'de vârisi olmayan tereke sayısı 49'dur ve Çanakkale terekelerinin %50'sini oluşturmaktadır. Bu sayının bu kadar yüksek olmasının nedeni ise erkek tereke sahiplerinin çeşitli yerlerden askerlik için Çanakkale'deki tabyalara gelmiş olmalarındandır. Uşak'ta ise vârisi olmayan tereke sayısı 3'tür ve Uşak terekelerinin %2,8'ini oluşturmaktadır. Bu kişilerin tereke değerlerinin de genel ortalamanın altında olduğunu görüyoruz.

Tereke miktarının beytü'l-mâl'a aktarılmasını gerekli kılan diğer bir husus da; eğer vefat eden kocanın geri de kalan tek vârisi karısı ise tereke miktarının 1/4'ü karısına, geriye kalan miktarın 3/4'ü beytü'l-mâl'a aktarılmıştır. Fakat karısı vefat edip geride kalan tek vâris kocası ise o zaman tereke miktarının yarısı kocasına geri kalan yarısı da beytü'l-mâl'a aktarılırdı. Her iki şehirde de bunun farklı örneklerini görmek mümkündür. Uşak'ta Hacı Halil Efendi bin İlyas'ın (UŞS-1-T:6) terekesine baktığımızda tek vârisi eşi olduğu için beş bin iki yüz altmış yedi kuruşun yaklaşık 1/4'ü olan bin üç yüz yirmi sekiz kuruşu eşi Hadice'ye geriye kalan üç bin yüz otuz iki buçuk kuruşu beytü'l-mâl'a teslim edilmiştir. Çanakkale'ye baktığımızda ise Zenci Hadice bint Abdullah'ın (ÇŞS-2-T:13) geride kalan tek vârisi kocası Abdullah olup yetmiş altı kuruş değerindeki tereke miktarının yarısı yani otuz sekiz kuruşu kocasına geri kalan yarısı da beytü'l-mâl'a aktarılmıştır. Çanakkale'de tek vârisli tereke sahibi 7 kişi olup bunun örneklerini çoğaltmak mümkündür. Uşak'ta sadece tek vârisli tereke sahibi sadece bir kişidir (UŞS-1-T:6).

D) EŞ ve ÇOCUK SAYILARI

Çanakkale ve Uşak terekelerinde yapmış olduğumuz incelemeler neticesinde tek eşliliğin oldukça yaygın olduğunu görüyoruz. Daha önceden buna benzer araştırmalardan da Osmanlı Devletinde tek eşliliğin hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Mesela “1849” yılına ait 81 numaralı Konya Şer’iye sicilinde yer alan 90 evli kişiden 82’sinin (%91.11)’¹³⁰ tek eşlidir ve bu tür örnekleri de çoğaltmak mümkündür.

Çanakkale’de 56 tereke sahibinden sadece 3 kadın tereke (ÇŞS-1-T:11, ÇŞS-2-T:15, T32) sahibi iki eşlilik yapmıştır. Elde ettiğimiz bu verilere göre de Çanakkale’de tek eşlilik oranı %94,7’dir. Genel olarak boşanmanın nedeni olarak görülen çocuk sahibi olamama gibi bir nedenin burada geçerli olmadığını görüyoruz. Çünkü 3 tereke sahibinin de ilk eşlerinden çocukları vardır. Muhtemel olarak burada iki eşliliğin yapılmasının nedeni eşlerin vefatı veya geçimsizliği nedeniyle olduğunu düşünebiliriz. Uşak’ta da 135 tereke sahibinden 9 tereke (UŞS-T:21, T:22, UŞS-2-T:10, T21, T26, T48, T, 57, T86, T103) sahibi iki eşlilik yapmıştır. Böylece incelemiş olduğumuz terekelerden % 93,4’ünün tek eşlilik

¹³⁰ Nuri Köstüklü, “Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. y.y. Çerçevesinde)”, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1/1, (2008), s. 21

yaptığını görüyoruz. Burada da 2 tereke sahibinin (ÇŞS-1-T:21, ÇŞS-2-T:10) ilk eşlerinden çocukları olduğunu görmekteyiz ve iki eşliliğin nedeni de yukarıda da belirttiğimiz gibi eşlerin vefatı veya geçimsizliğidir. Geriye kalan 7 tereke (UŞS-1-T:22, UŞS-2-T:21, T26, T48, T, 57, T86, T103) sahibinin ilk eşlerinden çocuklarının olmadığını ve bu durum da eşlerin çocuk sahibi olabilmek için iki eşlilik yaptıklarını söyleyebiliriz.

Çocuk sayılarına baktığımızda da Çanakkale'ye ait terekelerde değerlendirmeye tabi tuttuğumuz 51 tereke sahibinin toplam çocuk sayısı 76 olup tereke başına 1,4 çocuk düşmektedir. Bu 76 çocuğun 12 tanesi küçük erkek, 24 tanesi küçük kız olup "*sağır*" diye tabir edilen ebeveynlerinin bakımına muhtaç olan çocuklardır. Geriye kalan çocuklardan 9 tanesi büyük erkek, 31 tanesi de büyük kız çocuklarından oluşmaktadır. Çanakkale'de Müslümanlardan en fazla çocuk sahibi olan kişi 6 çocukla Yalamaoğlu İsmail'e (ÇŞS-2-T:56) aittir. Gayrimüslimler arasında en fazla çocuk sahibi olan kişi ise 4 çocuğu olan Midros'tur (ÇŞS-1-T:6). Müslüman terekelerinde tereke başına düşen çocuk sayısı 1,4 iken gayrimüslimlerde bu oran 1,7'dir. Görüldüğü gibi gayrimüslimlerde çocuk sayısı daha fazladır.

Uşak terekelerindeki çocuk sayısını incelediğimizde 133 tereke içerisindeki toplam çocuk sayısı 422 olup tereke başına tereke başına 3,1 çocuk düşmektedir. Bu çocuklardan 122 tanesi küçük erkek ve 111 tanesi de küçük kız çocuklarıdır. Geriye kalan 189 çocuktan 106 tanesi büyük erkek ve 83 tanesi de büyük kız çocuklarından meydana gelmektedir. Uşak'ta Müslüman tereke sahiplerinden en fazla çocuk sahibi olan kişi tek evlilik yapmış olan İbrahim bin Halil (UŞS-2-T:37) ve Hüseyin bin Ahmed (UŞS-2-T:53) olup 9'ar çocukları vardır. Gayrimüslimler arasında en fazla çocuğu olan kişi ise İlyadin Dimis (UŞS-2-T:9) olup 6 çocuğu vardır. Müslüman terekelerinde tereke başına düşen çocuk sayısı 3,1'dir. Gayrimüslimlerde ise 2 tereke sahibinin çeşitli sebeplerle Uşak'a geldikleri esnada vefat etmeleri ve çocukları hakkında kesin bilgilere ulaşamamasından dolayı değerlendirmeye tabi tutulan tek gayrimüslim terekesi İlyadin Dimis olduğu için gayrimüslimlerde tereke başına düşen çocuk sayısı 6'dır.

Her iki şehirdeki değerlendirmelere baktığımızda Uşak'taki tereke başına düşen çocuk sayısının Çanakkale'ye oranla yaklaşık olarak 2,5 kat daha fazla olduğunu görmekteyiz.

E) VERGİLER, HARÇLAR, CENAZE MASRAFLARI ve DİĞER GİDERLER

Tereke sahibinin vefatından, defnedilmesine ve terekesinin yazımına kadar geçen süreç içerisinde toplam tereke değerinden çeşitli vergiler, harçlar ve masrafların alındığını görüyoruz. Fakat bu giderlerin belli bir oranı olamayıp farklı terekelerde farklı oranlarda karşımıza çıkmaktadır.

Techiz ve tekfin olarak karşımıza çıkan cenaze masraflarına baktığımızda genel olarak Çanakkale’de bu oran 20 ile 200 kuruş arasında değişirken Uşak’ta ise bu oran 30 ile 250 kuruş arasında değişiklik göstermektedir. Her iki şehirde de genel olarak “*techiz ve tekfin*” miktarı 100 kuruştur. Terekenin kayıt masrafı için alınan “*kaydiyye*” baktığımızda da bu oranın Çanakkale’de 1 ile 40 kuruş iken Uşak’ta 1 ile 45 kuruş, kadının terekenin taksiminde almış olduğu “*resm-i kısmet*” Çanakkale’de 5 ile 200 kuruş iken Uşak’ta 10 ile 215 kuruş, kişinin ölümünün duyurulmasında ve eşyalarının satılması esnasında tellallık yapan kişiye verilen “*dellâliye*” Çanakkale’de 4 ile 110 kuruş iken Uşak’ta 1 ile 120 kuruş, eşyaların taşınma masrafı için “*hammâliye*” Çanakkale’de 25 ile 55 kuruş iken Uşak’ta 20 ile 60 kuruş arasında değişiklik göstermektedir. Ayrıca bunların dışında nakliye, varaka bâhâ, ihzâriye gibi değişik isimler altında değişen oranlarda gider ve masrafların olduğunu görmekteyiz. Fakat Uşak’ta vergi, harç ve masraflar Çanakkale’ye oranla daha yüksektir.

Genel olarak baktığımızda vergilerin, masrafların ve harçların farklı terekelerde farklı oranlarda olduğunu görüyoruz. Bunun sebebini açıklayacak olursak kesin olmamakla beraber muhtemelen kişilerin toplam tereke değerlerinin düşüklüğü ya da yüksekliği ile açıklanabilir. Bu giderlerin yüksek olduğu terekelerde tereke değeri yüksek iken, giderlerin düşük olduğu terekeler de ise tereke değeri de düşüktür. Diğer bir muhtemel sonuca göre de tereke kaydını yapan görevlilerin ekonomik olarak tatminkârlıklarına göre terekeden alacakları ücretlerin farklılıklar göstermesiyle de alakalı olabileceği düşünülebilir.

SONUÇ

Yaşadığı toplumun, coğrafyanın ve içerisinde bulunduğu dönemin özelliklerini taşıyan ve bu özellikleri kuşaktan kuşağa aktaran aile kurumunun, bu süreçte yaşadığı benzerlikler ve farklılıklar çalışma alanımız olan Uşak ve Çanakkale şehirlerinde tespit edilmiştir.

Aile merkezli yapmış olduğumuz bu çalışmada her iki şehirde de Müslümanların sayısı daha fazladır. Uşak ve Çanakkale'nin ekonomik bakımdan birbirine yakın seviyede olmasına rağmen alt ve üst düzey tereke değerlerine baktığımızda ise Çanakkale'de bu farkın daha fazla olduğu görüyoruz. Uşak şehrinde ise kişilerin ekonomik düzeyleri arasındaki fark daha azdır. Ayrıca Çanakkale'de incelemiş olduğumuz tereke sahiplerinin büyük çoğunluğunun askerlik, ticaret ve misafirlik gibi çeşitli nedenlerle başka memleketlerden Çanakkale'ye geldikleri esnada vefat ettikleri için bu kişiler hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşamamış bu yüzden sosyal, ekonomik ve kültürel konular hakkındaki bilgilerimiz biraz daha sınırlı kalmıştır. Tüm bu sonuçlara rağmen her iki şehirde de borçlu tereke sahibine rastlanılmaması bize kişilerin ekonomik anlamda rahat olduklarını gösterir. Alacak-borç ilişkisi içerisinde ise Uşak'ın Çanakkale'ye göre daha hareketli olduğunu anlıyoruz.

Tereke değerlerine bakıldığında her iki şehirde de kadınların tereke değeri erkeklere oranla daha düşüktür. Bunun nedeni de erkek çalışan, birikim yapan ve ekonomik hayatla içli dışlı olan bir aile bireyi iken kadın ise evin gündelik işleriyle meşgul olan bir aile bireyi olmasıyla açıklanabilir.

Her iki şehirde de kişilerin geçim kaynaklarını incelediğimizde genel olarak tarım ve hayvancılık gibi uğraşlarla hayatlarını idame ettirmektedirler ve bu oran Uşak'ta daha fazla olduğu için arz talep ilişkisinden dolayı da tarım aletleri ve öküz, inek ve katır gibi hayvanların fiyatları da Çanakkale'ye oranla daha yüksektir. Menkul-gayrimenkul oranına bakıldığında da Çanakkale'de menkul oranı fazlayken Uşak'ta da gayrimenkul oranı daha fazladır. Uşak'ta menzillerden sonra en çok rastladığımız gayrimenkul çeşidi bağdır. Bu da bize Uşak'ta bağıcılığın da yaygın bir uğraş alanı olduğunu gösterir.

Her iki şehirde de gayrimüslimler ekonomik yönden Müslümanlara oranla daha iyi seviyededirler ve Uşak'taki gayrimüslimlerin Çanakkale'deki gayrimüslimlere göre daha varlıklı olduklarını görüyoruz.

Uşak ve Çanakkale'deki cinsiyet yapısına baktığımızda Uşak'ta 113 Müslüman erkek, 22 Müslüman kadın ve 3 tane de gayrimüslim erkek terekesi bulunmaktadır. Çanakkale'de ise 70 Müslüman erkek, 20 tane Müslüman kadın, 4 tane gayrimüslim erkek ve 4 tane de gayrimüslim kadın terekesi mevcuttur.

Tereke sahiplerinin medeni durumları irdelendiğinde Osmanlı Devletinin genelinde olduğu gibi her iki şehirde de tek eşliliğin yaygın olduğu anlaşılmaktadır. İki eşli kişilerin sayısı da oldukça azdır. Uşak'ta 9, Çanakkale'de 3 tereke sahibinin iki eşli olduğunu anlıyoruz. Ayrıca Uşak'ta 2, Çanakkale'de ise 1 kişi hiç evlilik yapmamıştır. Her iki şehirde de üç veya daha fazla eşi olan kişi yoktur. Her iki şehirde de evli olan gayrimüslimler de tek eşlidir.

Şehirlerarasındaki çocuk sayısına bakıldığında Uşak'ta tereke başına ortalama çocuk sayısı 3,1' iken, Çanakkale'de bu oran 1,4'tür. Uşak'ta 2 çocuklu aile sayısı fazlayken Çanakkale'de 1 çocuklu aile sayısı daha fazladır. Gayrimüslimlerdeki çocuk sayısı ise Uşak'ta 6, Çanakkale'de 12'dir.

Sonuç olarak Osmanlıdaki aile yapısı incelenirken konuya farklı pencerelerden bakma gereği duyulmuş, farklı coğrafyalarda kendine has özellikler sergileyen bir Anadolu şehri olan Uşak ile Anadolu'nun kıyı şehirlerinden olan Çanakkale şehirlerinin sosyo-ekonomik açıdan değerlendirmesi yapılmıştır. Bu çalışmanın; Osmanlı ailesi konusunun daha iyi anlaşılmasına ve bu alanda yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağını ümit ediyoruz.

٢٥

مدینه فاضله بنده ده جامع کیر محو سنده کج ایکین بوندن اقدم وفات ایدن ام کلثوم بنت
 بن عبد البرکک وراثتی دوجی خلیل ایل صلیبه کیره قران عاتیه وعادله ایضا و تحقیق
 مکده ورنه ورنه کتک طلب و موقوفه و موقوفه شرعیه و موقوفه و موقوفه و موقوفه و موقوفه
 توزیع و تقسیم اولمان نرکته شوقای و نوره و نرکته که بروی ائی ذکر و بیان فی البیوه
 ارجع عشر من شهر محرمی الاخر سنه ث و اربعین و فانیین و الف

صحن ٢٧- کهنه و پشک ٢٨- کهنه یا مدین ٢٩- کهنه کلم ٣٠- با بوج مد
 کهنه یک شاد ٣١- بولفور کسدا ٣٢- و دیات منزل ٣٣- منزلین و شادی
 ٣٤- ٣٥- ٣٦- ٣٧- ٣٨- ٣٩- ٤٠- ٤١- ٤٢- ٤٣- ٤٤- ٤٥- ٤٦- ٤٧- ٤٨- ٤٩- ٥٠-

٥١- ٥٢- ٥٣- ٥٤- ٥٥- ٥٦- ٥٧- ٥٨- ٥٩- ٦٠- ٦١- ٦٢- ٦٣- ٦٤- ٦٥- ٦٦- ٦٧- ٦٨- ٦٩- ٧٠- ٧١- ٧٢- ٧٣- ٧٤- ٧٥- ٧٦- ٧٧- ٧٨- ٧٩- ٨٠- ٨١- ٨٢- ٨٣- ٨٤- ٨٥- ٨٦- ٨٧- ٨٨- ٨٩- ٩٠- ٩١- ٩٢- ٩٣- ٩٤- ٩٥- ٩٦- ٩٧- ٩٨- ٩٩- ١٠٠-

١٠١- ١٠٢- ١٠٣- ١٠٤- ١٠٥- ١٠٦- ١٠٧- ١٠٨- ١٠٩- ١١٠- ١١١- ١١٢- ١١٣- ١١٤- ١١٥- ١١٦- ١١٧- ١١٨- ١١٩- ١٢٠- ١٢١- ١٢٢- ١٢٣- ١٢٤- ١٢٥- ١٢٦- ١٢٧- ١٢٨- ١٢٩- ١٣٠- ١٣١- ١٣٢- ١٣٣- ١٣٤- ١٣٥- ١٣٦- ١٣٧- ١٣٨- ١٣٩- ١٤٠- ١٤١- ١٤٢- ١٤٣- ١٤٤- ١٤٥- ١٤٦- ١٤٧- ١٤٨- ١٤٩- ١٥٠-

١٥١- ١٥٢- ١٥٣- ١٥٤- ١٥٥- ١٥٦- ١٥٧- ١٥٨- ١٥٩- ١٦٠- ١٦١- ١٦٢- ١٦٣- ١٦٤- ١٦٥- ١٦٦- ١٦٧- ١٦٨- ١٦٩- ١٧٠- ١٧١- ١٧٢- ١٧٣- ١٧٤- ١٧٥- ١٧٦- ١٧٧- ١٧٨- ١٧٩- ١٨٠- ١٨١- ١٨٢- ١٨٣- ١٨٤- ١٨٥- ١٨٦- ١٨٧- ١٨٨- ١٨٩- ١٩٠- ١٩١- ١٩٢- ١٩٣- ١٩٤- ١٩٥- ١٩٦- ١٩٧- ١٩٨- ١٩٩- ٢٠٠-

٢٠١- ٢٠٢- ٢٠٣- ٢٠٤- ٢٠٥- ٢٠٦- ٢٠٧- ٢٠٨- ٢٠٩- ٢١٠- ٢١١- ٢١٢- ٢١٣- ٢١٤- ٢١٥- ٢١٦- ٢١٧- ٢١٨- ٢١٩- ٢٢٠- ٢٢١- ٢٢٢- ٢٢٣- ٢٢٤- ٢٢٥- ٢٢٦- ٢٢٧- ٢٢٨- ٢٢٩- ٢٣٠- ٢٣١- ٢٣٢- ٢٣٣- ٢٣٤- ٢٣٥- ٢٣٦- ٢٣٧- ٢٣٨- ٢٣٩- ٢٤٠- ٢٤١- ٢٤٢- ٢٤٣- ٢٤٤- ٢٤٥- ٢٤٦- ٢٤٧- ٢٤٨- ٢٤٩- ٢٥٠-

٢٥١- ٢٥٢- ٢٥٣- ٢٥٤- ٢٥٥- ٢٥٦- ٢٥٧- ٢٥٨- ٢٥٩- ٢٦٠- ٢٦١- ٢٦٢- ٢٦٣- ٢٦٤- ٢٦٥- ٢٦٦- ٢٦٧- ٢٦٨- ٢٦٩- ٢٧٠- ٢٧١- ٢٧٢- ٢٧٣- ٢٧٤- ٢٧٥- ٢٧٦- ٢٧٧- ٢٧٨- ٢٧٩- ٢٨٠- ٢٨١- ٢٨٢- ٢٨٣- ٢٨٤- ٢٨٥- ٢٨٦- ٢٨٧- ٢٨٨- ٢٨٩- ٢٩٠- ٢٩١- ٢٩٢- ٢٩٣- ٢٩٤- ٢٩٥- ٢٩٦- ٢٩٧- ٢٩٨- ٢٩٩- ٣٠٠-

٣٠١- ٣٠٢- ٣٠٣- ٣٠٤- ٣٠٥- ٣٠٦- ٣٠٧- ٣٠٨- ٣٠٩- ٣١٠- ٣١١- ٣١٢- ٣١٣- ٣١٤- ٣١٥- ٣١٦- ٣١٧- ٣١٨- ٣١٩- ٣٢٠- ٣٢١- ٣٢٢- ٣٢٣- ٣٢٤- ٣٢٥- ٣٢٦- ٣٢٧- ٣٢٨- ٣٢٩- ٣٣٠- ٣٣١- ٣٣٢- ٣٣٣- ٣٣٤- ٣٣٥- ٣٣٦- ٣٣٧- ٣٣٨- ٣٣٩- ٣٤٠- ٣٤١- ٣٤٢- ٣٤٣- ٣٤٤- ٣٤٥- ٣٤٦- ٣٤٧- ٣٤٨- ٣٤٩- ٣٥٠-

٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٤- ٣٥٥- ٣٥٦- ٣٥٧- ٣٥٨- ٣٥٩- ٣٦٠- ٣٦١- ٣٦٢- ٣٦٣- ٣٦٤- ٣٦٥- ٣٦٦- ٣٦٧- ٣٦٨- ٣٦٩- ٣٧٠- ٣٧١- ٣٧٢- ٣٧٣- ٣٧٤- ٣٧٥- ٣٧٦- ٣٧٧- ٣٧٨- ٣٧٩- ٣٨٠- ٣٨١- ٣٨٢- ٣٨٣- ٣٨٤- ٣٨٥- ٣٨٦- ٣٨٧- ٣٨٨- ٣٨٩- ٣٩٠- ٣٩١- ٣٩٢- ٣٩٣- ٣٩٤- ٣٩٥- ٣٩٦- ٣٩٧- ٣٩٨- ٣٩٩- ٤٠٠-

٤٠١- ٤٠٢- ٤٠٣- ٤٠٤- ٤٠٥- ٤٠٦- ٤٠٧- ٤٠٨- ٤٠٩- ٤١٠- ٤١١- ٤١٢- ٤١٣- ٤١٤- ٤١٥- ٤١٦- ٤١٧- ٤١٨- ٤١٩- ٤٢٠- ٤٢١- ٤٢٢- ٤٢٣- ٤٢٤- ٤٢٥- ٤٢٦- ٤٢٧- ٤٢٨- ٤٢٩- ٤٣٠- ٤٣١- ٤٣٢- ٤٣٣- ٤٣٤- ٤٣٥- ٤٣٦- ٤٣٧- ٤٣٨- ٤٣٩- ٤٤٠- ٤٤١- ٤٤٢- ٤٤٣- ٤٤٤- ٤٤٥- ٤٤٦- ٤٤٧- ٤٤٨- ٤٤٩- ٤٥٠-

٤٥١- ٤٥٢- ٤٥٣- ٤٥٤- ٤٥٥- ٤٥٦- ٤٥٧- ٤٥٨- ٤٥٩- ٤٦٠- ٤٦١- ٤٦٢- ٤٦٣- ٤٦٤- ٤٦٥- ٤٦٦- ٤٦٧- ٤٦٨- ٤٦٩- ٤٧٠- ٤٧١- ٤٧٢- ٤٧٣- ٤٧٤- ٤٧٥- ٤٧٦- ٤٧٧- ٤٧٨- ٤٧٩- ٤٨٠- ٤٨١- ٤٨٢- ٤٨٣- ٤٨٤- ٤٨٥- ٤٨٦- ٤٨٧- ٤٨٨- ٤٨٩- ٤٩٠- ٤٩١- ٤٩٢- ٤٩٣- ٤٩٤- ٤٩٥- ٤٩٦- ٤٩٧- ٤٩٨- ٤٩٩- ٥٠٠-

٥٠١- ٥٠٢- ٥٠٣- ٥٠٤- ٥٠٥- ٥٠٦- ٥٠٧- ٥٠٨- ٥٠٩- ٥١٠- ٥١١- ٥١٢- ٥١٣- ٥١٤- ٥١٥- ٥١٦- ٥١٧- ٥١٨- ٥١٩- ٥٢٠- ٥٢١- ٥٢٢- ٥٢٣- ٥٢٤- ٥٢٥- ٥٢٦- ٥٢٧- ٥٢٨- ٥٢٩- ٥٣٠- ٥٣١- ٥٣٢- ٥٣٣- ٥٣٤- ٥٣٥- ٥٣٦- ٥٣٧- ٥٣٨- ٥٣٩- ٥٤٠- ٥٤١- ٥٤٢- ٥٤٣- ٥٤٤- ٥٤٥- ٥٤٦- ٥٤٧- ٥٤٨- ٥٤٩- ٥٥٠-

٥٥١- ٥٥٢- ٥٥٣- ٥٥٤- ٥٥٥- ٥٥٦- ٥٥٧- ٥٥٨- ٥٥٩- ٥٦٠- ٥٦١- ٥٦٢- ٥٦٣- ٥٦٤- ٥٦٥- ٥٦٦- ٥٦٧- ٥٦٨- ٥٦٩- ٥٧٠- ٥٧١- ٥٧٢- ٥٧٣- ٥٧٤- ٥٧٥- ٥٧٦- ٥٧٧- ٥٧٨- ٥٧٩- ٥٨٠- ٥٨١- ٥٨٢- ٥٨٣- ٥٨٤- ٥٨٥- ٥٨٦- ٥٨٧- ٥٨٨- ٥٨٩- ٥٩٠- ٥٩١- ٥٩٢- ٥٩٣- ٥٩٤- ٥٩٥- ٥٩٦- ٥٩٧- ٥٩٨- ٥٩٩- ٦٠٠-

٦٠١- ٦٠٢- ٦٠٣- ٦٠٤- ٦٠٥- ٦٠٦- ٦٠٧- ٦٠٨- ٦٠٩- ٦١٠- ٦١١- ٦١٢- ٦١٣- ٦١٤- ٦١٥- ٦١٦- ٦١٧- ٦١٨- ٦١٩- ٦٢٠- ٦٢١- ٦٢٢- ٦٢٣- ٦٢٤- ٦٢٥- ٦٢٦- ٦٢٧- ٦٢٨- ٦٢٩- ٦٣٠- ٦٣١- ٦٣٢- ٦٣٣- ٦٣٤- ٦٣٥- ٦٣٦- ٦٣٧- ٦٣٨- ٦٣٩- ٦٤٠- ٦٤١- ٦٤٢- ٦٤٣- ٦٤٤- ٦٤٥- ٦٤٦- ٦٤٧- ٦٤٨- ٦٤٩- ٦٥٠-

٦٥١- ٦٥٢- ٦٥٣- ٦٥٤- ٦٥٥- ٦٥٦- ٦٥٧- ٦٥٨- ٦٥٩- ٦٦٠- ٦٦١- ٦٦٢- ٦٦٣- ٦٦٤- ٦٦٥- ٦٦٦- ٦٦٧- ٦٦٨- ٦٦٩- ٦٧٠- ٦٧١- ٦٧٢- ٦٧٣- ٦٧٤- ٦٧٥- ٦٧٦- ٦٧٧- ٦٧٨- ٦٧٩- ٦٨٠- ٦٨١- ٦٨٢- ٦٨٣- ٦٨٤- ٦٨٥- ٦٨٦- ٦٨٧- ٦٨٨- ٦٨٩- ٦٩٠- ٦٩١- ٦٩٢- ٦٩٣- ٦٩٤- ٦٩٥- ٦٩٦- ٦٩٧- ٦٩٨- ٦٩٩- ٧٠٠-

٧٠١- ٧٠٢- ٧٠٣- ٧٠٤- ٧٠٥- ٧٠٦- ٧٠٧- ٧٠٨- ٧٠٩- ٧١٠- ٧١١- ٧١٢- ٧١٣- ٧١٤- ٧١٥- ٧١٦- ٧١٧- ٧١٨- ٧١٩- ٧٢٠- ٧٢١- ٧٢٢- ٧٢٣- ٧٢٤- ٧٢٥- ٧٢٦- ٧٢٧- ٧٢٨- ٧٢٩- ٧٣٠- ٧٣١- ٧٣٢- ٧٣٣- ٧٣٤- ٧٣٥- ٧٣٦- ٧٣٧- ٧٣٨- ٧٣٩- ٧٤٠- ٧٤١- ٧٤٢- ٧٤٣- ٧٤٤- ٧٤٥- ٧٤٦- ٧٤٧- ٧٤٨- ٧٤٩- ٧٥٠-

٧٥١- ٧٥٢- ٧٥٣- ٧٥٤- ٧٥٥- ٧٥٦- ٧٥٧- ٧٥٨- ٧٥٩- ٧٦٠- ٧٦١- ٧٦٢- ٧٦٣- ٧٦٤- ٧٦٥- ٧٦٦- ٧٦٧- ٧٦٨- ٧٦٩- ٧٧٠- ٧٧١- ٧٧٢- ٧٧٣- ٧٧٤- ٧٧٥- ٧٧٦- ٧٧٧- ٧٧٨- ٧٧٩- ٧٨٠- ٧٨١- ٧٨٢- ٧٨٣- ٧٨٤- ٧٨٥- ٧٨٦- ٧٨٧- ٧٨٨- ٧٨٩- ٧٩٠- ٧٩١- ٧٩٢- ٧٩٣- ٧٩٤- ٧٩٥- ٧٩٦- ٧٩٧- ٧٩٨- ٧٩٩- ٨٠٠-

٨٠١- ٨٠٢- ٨٠٣- ٨٠٤- ٨٠٥- ٨٠٦- ٨٠٧- ٨٠٨- ٨٠٩- ٨١٠- ٨١١- ٨١٢- ٨١٣- ٨١٤- ٨١٥- ٨١٦- ٨١٧- ٨١٨- ٨١٩- ٨٢٠- ٨٢١- ٨٢٢- ٨٢٣- ٨٢٤- ٨٢٥- ٨٢٦- ٨٢٧- ٨٢٨- ٨٢٩- ٨٣٠- ٨٣١- ٨٣٢- ٨٣٣- ٨٣٤- ٨٣٥- ٨٣٦- ٨٣٧- ٨٣٨- ٨٣٩- ٨٤٠- ٨٤١- ٨٤٢- ٨٤٣- ٨٤٤- ٨٤٥- ٨٤٦- ٨٤٧- ٨٤٨- ٨٤٩- ٨٥٠-

٨٥١- ٨٥٢- ٨٥٣- ٨٥٤- ٨٥٥- ٨٥٦- ٨٥٧- ٨٥٨- ٨٥٩- ٨٦٠- ٨٦١- ٨٦٢- ٨٦٣- ٨٦٤- ٨٦٥- ٨٦٦- ٨٦٧- ٨٦٨- ٨٦٩- ٨٧٠- ٨٧١- ٨٧٢- ٨٧٣- ٨٧٤- ٨٧٥- ٨٧٦- ٨٧٧- ٨٧٨- ٨٧٩- ٨٨٠- ٨٨١- ٨٨٢- ٨٨٣- ٨٨٤- ٨٨٥- ٨٨٦- ٨٨٧- ٨٨٨- ٨٨٩- ٨٩٠- ٨٩١- ٨٩٢- ٨٩٣- ٨٩٤- ٨٩٥- ٨٩٦- ٨٩٧- ٨٩٨- ٨٩٩- ٩٠٠-

٩٠١- ٩٠٢- ٩٠٣- ٩٠٤- ٩٠٥- ٩٠٦- ٩٠٧- ٩٠٨- ٩٠٩- ٩١٠- ٩١١- ٩١٢- ٩١٣- ٩١٤- ٩١٥- ٩١٦- ٩١٧- ٩١٨- ٩١٩- ٩٢٠- ٩٢١- ٩٢٢- ٩٢٣- ٩٢٤- ٩٢٥- ٩٢٦- ٩٢٧- ٩٢٨- ٩٢٩- ٩٣٠- ٩٣١- ٩٣٢- ٩٣٣- ٩٣٤- ٩٣٥- ٩٣٦- ٩٣٧- ٩٣٨- ٩٣٩- ٩٤٠- ٩٤١- ٩٤٢- ٩٤٣- ٩٤٤- ٩٤٥- ٩٤٦- ٩٤٧- ٩٤٨- ٩٤٩- ٩٥٠-

٩٥١- ٩٥٢- ٩٥٣- ٩٥٤- ٩٥٥- ٩٥٦- ٩٥٧- ٩٥٨- ٩٥٩- ٩٦٠- ٩٦١- ٩٦٢- ٩٦٣- ٩٦٤- ٩٦٥- ٩٦٦- ٩٦٧- ٩٦٨- ٩٦٩- ٩٧٠- ٩٧١- ٩٧٢- ٩٧٣- ٩٧٤- ٩٧٥- ٩٧٦- ٩٧٧- ٩٧٨- ٩٧٩- ٩٨٠- ٩٨١- ٩٨٢- ٩٨٣- ٩٨٤- ٩٨٥- ٩٨٦- ٩٨٧- ٩٨٨- ٩٨٩- ٩٩٠- ٩٩١- ٩٩٢- ٩٩٣- ٩٩٤- ٩٩٥- ٩٩٦- ٩٩٧- ٩٩٨- ٩٩٩- ١٠٠٠-

EK 6: Uşak 1 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 1. Tereke

باعتنای خود را در آن
 مدینه غنی قده واقع وقف خانه مسافه مصمم اکتون اولایا جرجی عرب عبد الله نام متوفانک ظاهره و لایق موقوف
 اولیای مملکت که سی جانبین مال خانه او منکره مدینه فرموده عین مال امیر اولایا حالاتی و بیهوده سی خط فخر اعم موقوف
 اشدی طافه نرکه نرکه سیه مأمور ادبی و مملکتی بن محمد معروفی و موقوفه نرکه سیه مأمور ادبی و موقوفه سلطانیه و بیع

اولایا نرکه و بورد در سیه
 نفوذ موجود جرجی طافی لا غفر له بابکر مستغنی کینه ابر سنک کینه در غار کینه کلیم
 ۷۰ ۱۶۰ ۸۰ ۱۰ ۱۷ ۱۵ ۱۰۰

۴۷۷-

منا الاقراب
 تجدد کفیت مخرج دلاجه اسم کل اسم بن مال خرج مخرج و بود و فا اودنه
 ۲۵ ۱ ۴۰ ۴۰ ۱۵ ۱۵

۴۷۰

و بود و مملکتی الیه نسیم

EK 10: Uşak 2. Nolu Şer’iye Sicili Defteri 30. Tereke

[illegible]

EK 11: Çanakkale 1 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 2.Terekenin Transkripsiyonu

1. Medine-i Kal'a-i Sultaniye mahallâtından Yalı Mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefat iden Mehmed bin 'Abdullah'ın
2. verâseti zevce-i menkûha-i metrûkesi Fatma Hatun ile sulbiye kızı Fatma ve sulb-i sağır oğlu Halil'e inhisarı
3. tahkikinden sonra sağiran-ı mezburânın vasîleri anaları mezbûre Fatma Hatunun ma'rifeti ve ma'rifet-i şer'le
4. tahrir ve terkîm ve beyne'l vereseti bi'l-farızatı's-şer'îye tevzi' ve taksim olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbur defteridir ki
5. ber-vech-i âtî zikr olunur. Hurre fi'l yevmi's-salis-i 'ışrin min şehr-i Cemaziye'l-âhir sene sitte ve erba'în ve mieteyn ve elf
6. camus 1 çift 300 kuruş – araba 1 adet 65 kuruş –
7. Cem'an yekun 365 kuruş
8. Minhâ el-ihracat
9. Techiz-i tekfin 50 kuruş – mihr-i mü'eccel 100 kuruş – resm-i kısmet 9 kuruş 5 para – düyun-ı müteferrika 4 kuruş 15 para
10. Yekunü'l-ihracat 163 kuruş 20 para
11. Sahlü'l-bâki' li't-taksim beyne'l-verese 202 kuruş
12. Hisse-i zevce mezbûr 25 kuruş – hisse-i ibni'l-mezbûre 59 kuruş – hisse-i ibni'l-mezbûre 118 kuruş-

EK 12: Çanakkale 1. Nolu Şer'îye Sicili Defteri 3. Terekenin Transkripsiyonu

1. Medine-i Kal'a-i Sultaniye'de Cami'-i Kebir mahallesinde sakine iken bundan akdem vefat iden Ümmü Gülsüm bint 'Ali
2. bin Abdullah'ın verâseti zevci Halil ile sulbiye-i kebire kızları 'Aişe ve 'Alûle'ye inhisârı tahkîkînden
3. sonra verese-i mezbûrunun taleb ve ma'rifetleri ve ma'rifet-i şer'le tahrir ve terkîm ve beyne'l-vereseti bi'l-farizatı'ş-şer'îye
4. tevzi' ve taksim olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûre defteridir ki ber vech-i âtî zikr ve beyan (olunur.) Fi'l-yevmi'r-
5. râbi'-i 'aşer min şehr-i Cemaziye'l-ahir sene sitte ve erba'în ve mi'eteyn ve elf
6. Sahan 3 adet 7.5 kuruş - Tabe 3 adet 7.5 kuruş - Köhne döşek 2 adet 20 kuruş - Köhne yasdık 3 adet 6 kuruş - Köhne kilim 1 adet 10 kuruş - Papuç 1 adet 1.5 kuruş
7. Köhne yelek 1 adet, Şalvar 1 adet 4 kuruş - Bulgur 1 keyl 12 kuruş - Hırdavat-ı menzil 5 kuruş - Menzilden hisse-i şâyi'ası 200 kuruş
8. Mihri 30 kuruş
9. Yekun 303 kuruş
10. Minhâ el-ihracat
11. Techiz-i tekfin 102 kuruş - resm-i kısmet huddâmiye ve kalemiyye 6 kuruş 35 para - düyun-ı müteferrika 3 kuruş 16 para
12. Yekunü'l-ihracat 112 kuruş
13. Sahhü'l-bâki' 191 kuruş
14. Hisse-i zevci'l-mezbûr 47 kuruş - hisse-i el-binti'l-mezbûr 72 kuruş - hisse-i el-binti'l-mezbûr 72 kuruş

EK 13: Çanakkale 2. Nolu Şer'îye Sicili Defteri 5. Terekenin Transkripsiyonu

1. Kal'a-i Sultâniye'de Çınarlık Mahallesiinde sakın iken bundan akdem vefat iden Afife bint-i Mehmed'in verâseti zevce-i metrûkesi 'Osman bin 'Osman ile sulb-i sağîr
2. oğlu Ahmed ve validesi Hafize hatuna münhâsıra olduğu lede'sş-şer'i'l-enver zahir ve nümâyan olduktan sonra sağîr-i mezbûrun babası ve velisi mezbur
3. 'Osman'a taleb ve mâ'rifet ve mâ'rifet-i şer'le tahrir ve takdim ve beyne'l verese taksim olunan terekesi defteridir ki ber-vech-i âtî zikr olunur. Hurrire fi'l-yevmi's-sâlis min Şevvali'l-mükerrem li-sene ihdâ ve hamsin ve mi'eteyn ve elf
4. Müsta'mel çuka ferâce 1 adet 70 kuruş – müsta'mel altı parmak entari 1 adet 70 kuruş – diyarbekir entari 1 adet 25 kuruş – basma entari 1 adet 40 kuruş – alaca entari 1 adet 50 kuruş – köhne entari 1 adet 15 kuruş – telli entari 1 adet 120 kuruş –
5. kısa libas 4 adet 60 kuruş – çuka salta 40 kuruş – basma şalvar 5 adet 65 kuruş - saçaklı 2 adet 20 kuruş - kuşak 4 adet 20 kuruş- şal kuşak 20 kuruş – bez gömlek 2 adet 20 kuruş –
6. Bohça 2 adet, yelek 1 adet 15 kuruş – yorgan ma'a çarşab 1 adet 50 kuruş – yorgan maa'a çarşab 40 kuruş – köhne yorgan 20 kuruş – beledi döşek 25 kuruş – köhne beledi döşek 20 kuruş – bez 14 top 280 kuruş - ,
7. uzun 4 top 120 kuruş – astar 2 top 30 kuruş – müsta'mel çul kilim 2 adet 120 kuruş – evân-ı nühâsiyye 8, 120 kuruş – tahta sandık 1 adet 20 kuruş - ruba altın 11 adet 33 kuruş – diğer altın 12 adet 36 kuruş
8. Ruba'ya 2 adet 12 kuruş – ruba'ya 4 adet 16 kuruş – ecnas-ı altın 66 kuruş – inci miskal 3 adet 250 kuruş – yirmilik altın 20 adet 400 kuruş – mehr-i mü'eccel zimmeti zevc 150 kuruş – nakt-i mevcud 200 kuruş
9. Cem'an yekun 2719 kuruş
10. Minhâ el-ihracat
11. Techiz-i tekfin ve ıskât-ı salât masârıfı 200 kuruş – resm-i kısmet âdi 68 kuruş – zevc mehri 23 kuruş
12. Sahhü'l- bâki' 2428 kuruş
13. Hisse-i zevc mezbûre Osman 607 kuruş – hisse-i ümmü'l-mezbure Hafize 404 kuruş 26 para – hissei ibnü'l-mezbûr sağîr Ahmed 1416 kuruş 14 para

EK 14: Çanakkale 2 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 13. Terekenin Transkripsiyonu

1. Fi'l-asıl İzmir'den Kal'a-i Sultâniye'ye gelüp Cami-i Kebir mahallesinde sakine iken bundan akdem vefat iden Zenci Hadice bint-i Abdullah'ın zâhirde
2. zevc Abdullah'dan gayri vâris-i mâ'rufu olmayub terekesinin nısfı cânib-i beytü'l-mal'a 'aid olmağla zevce-i mezbur mâ'rifet-i
3. ve mâ'rifet-i şer'le tahrir ve bey' olunan terekesi defteridir ki ber-vech-i âtî zikr olunur. Hurrire fi'l-yevmi's-sâbi' ve'l-ısrîn fi şehru'l Zilhiccetü's şerif li-sene isnâ ve hamsîn ve mi'eteyn ve elf
4. köhne minder 1 adet 15,5 kuruş – köhne yorgan 1 adet 12 kuruş – diğer köhne yorgan 1 adet 7 kuruş – köhne yasdık 3 adet 3 kuruş – diğer köhne minder 1 adet 28 kuruş – yorğan 8,5 kuruş – evân-ı nuhâsiyye 11 kuruş
5. tahta sandık 2 adet 8 kuruş – mehr-i mü'eccel der-zimmet zevc mezbur 45 kuruş
6. Cem'an yekun 137 kuruş
7. Minhâ' el-ihracat
8. techiz-i tekfîn ve ma'sârîfı 50 kuruş – resm-i kısmet 3,5 kuruş – dellâliye ve hammâliye ve dükkân kirası 7,5 kuruş
9. Cem'an yekun 61 kuruş
10. Sahhü'l-bâkî 76 kuruş – 38 kuruş = 38 kuruş
11. Nıfs hisse-i zevc mezbur bâkî otuz sekiz kuruş'un yedi kuruşu zevce-i mezbure zimmetindedir.

Ek 15: Çanakkale 2 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 43. Terekenin Transkripsiyonu

1. Bahr-i sefîd boğazında Değirmen Burnu tabyasında me'muren ikâmet iden topçu muntazama-i şâhânedan on ikinci bölükde yedinci topun birinci neferi olub
2. bundan akdem ecel-i mer'ûdesiyle vefat iden Bursalı Mustafa oğlu Hüseyin'in zâhirde vârisi mâ'rûfu ve mâ'rûfesi olmamağla
3. bölük-ü mezbur Binbaşısı utûfetlû Mustafa Ağa ma'arifetiyle tahrir ve terkîm ve Ağa'yı mûmâ'ileyhe teslim olunan terekesi defteridir ki
4. ber-vech-i âti zikr olunur. Hurrire fî 13 Receb sene 54
5. Yekun 15 kuruş yalnız on beş kuruşdur

EK 16: Uşak 1 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 1. Terekenin Transkripsiyonu

1. Bâ'is-i tahrir oldur ki,
2. Medine-i 'Uşak'da vâki' Vakıf Han'da misâfireten mukîm iken fevt olan Çerçi 'Arab 'Abdullah nâm müteveffânın zâhirde vâris-i mâ'rûfu
3. olmamağla terekesi cânib-i beytü'l-mâl'a 'âid olmağla medine-i mezburda beytü'l-mâl emini olan hâlâ 'Uşak Voyvodası 'atûfetlü Ahmed Hulûsi
4. Efendi tarafından tereke-i mezkûru bey'e me'mur adamı Mustafa bin Mehmed mâ'rifeti ve mâ'rifet-i şer'le bey'-i min-yezîd olunarak Sûk-ı Sultâniyede bey'
5. olunan tereke-i mezburdur. Fî 27 Zilkâde sene 250.
6. Nukud-ı mevcûde 70 kuruş - çerçi takımı 140 kuruş – lağar koca bargir 80 kuruş – müsta'mel köhne abdestlik 1 adet 55,5 kuruş – köhne yorgan 15 kuruş – köhne kilim 17 kuruş
7. Cem'an yekun 377,5 kuruş
8. Minhâ el-ihracat 140 kuruş
9. Techiz-i tekfinine masraf 45 kuruş – dellâliye 4 kuruş – resm-i mahkeme 30,5 kuruş – resm-i beytü'l-mal 30,5 kuruş – harc-ı hademe 15 kuruş – voyvoda Ağa adamına hizmet 15 kuruş
10. Sahnü'l-bâkî 237,5 kuruş. Voyvoda-i mümâileyhe teslim şüd.

EK 17: Uşak 1 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 15. Terekenin Transkripsiyonu

1. Medine-i Uşak mahallâtından Kamer mahallesi sakinlerinden iken bundan akdem vefat iden Cenazeoğlu 'Ali nâm
2. müteveffânın verâseti anası Hadice bin Mehmed ve zevce-i menkûhesi 'Aişe bint Hasan ve sulb-i sağîr oğulları
3. 'Ali ve hamami 'Abdullah ve sulbiye-i sağîre kızı Fatma nâm kimesnelere münhâsıra olduğu zâhir ve nümâyan oldukdan
4. sonra sağîrun-u mezbûrûnların tesviye-i umûruna mensube vâsileri anaları mezbûre 'Aişe mâ'rifetiyle
5. li-ecli't-taksim müteveffâ-yı mezbûrun tahrir oluna terekesi defteridir ki zikr olunur. Fî 17 Şevval sene 54
6. Mahalle-i mezbûrede vâki' mülk menzil hissesi 1225 kuruş - debbağhâne dükkânı arsası 1000 kuruş- merkeb re's 1 adet 150 kuruş - evân-ı nühâsiyye 15 kıyye 180 kuruş - işlenmiş beyaz ip 80 kıyye 360 kuruş
7. Köhne abdestlik 1 adet 30 kuruş - müsta'mel fes 1 adet 5 kuruş köhne şalvar 1 adet 15 kuruş - kıl çul 2 adet 20 kuruş - nakd-i mevcud 30 kuruş - halı direği 1 adet 10 kuruş
8. Pekmez aharı ma'a çamaşır taşı 2 adet 20 kuruş- hırdavat-ı menzil 30 kuruş
9. Cem'an yekûn 3075 kuruş
10. Minhâ el-ihracat
11. techiz-i tekfîn 1 adet 82.5 kuruş - mehr-i zevce'i mezbûre 100 kuruş - mahalle avarızına deyni müsebbet 57.5 kuruş - anası mezbûre Hadice'ye deyn-i müsebbet 250 kuruş - Mehmed Ağa'ya deyni müsebbet 19 kuruş -
12. 'Ali oğlu Hüseyin'in oğlu Mehmed'e deyn-i müsebbet 1147.5 kuruş - Şabancıkoğlu Mehmed deyn-i müsebbet 205 kuruş - mahalle salyanesine 30 kuruş - debbağhane temlikine deyn-i müsebbet 162 kuruş - Halıcı Frenk'e deyn-i müsebbet 77.5 kuruş -
13. Resm-i kısmet 77 kuruş - kaydiye 4.5 kuruş
14. Yekunü'l-ihracat 2211.5 kuruş
15. Sahhü'l-bâkî lit-taksim beyne'l-verese 863.5 kuruş
16. Hisse-i Ümm Hadice 145 kuruş - Hisse-i zevce 'Aişe 108 kuruş - Hisse-i ibn 'Ali 244 kuruş - Hisse-i ibn 'Abdullah hamli 244 kuruş - Hisse-i bint Fatma 122 kuruş -

EK 18: Uşak 2 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 16. Terekenin Transkripsiyonu

Karaağaç Karyesinden Şerife Hatun Kassamıdır 426 Kuruş

1. Medine-i Uşak Kazası'na muzâfe Karaağaç Karyesi sakinelerinden iken bundan akdem fevt olan Şerife bint Veli'nin verâseti zevc-i metrukû Mehmed bin
2. İsmâ'il ve anası Dudu bint 'Osman ile sulb-i sağîr oğulları Veli ve Hasan'a münhâsıra idüğü 'inde's-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyan oldukdan sonra
3. sağîran-ı mezbûranın tesviye-i umûrlarına kıbel-i şer'den mensub-u vâsileri babaları mezbûr Mehmed'in bi'l-asâle ve bi'l-vesâya taleb ve mâ'rifet ve mâ'rifet-i şer'le
4. tahrir ve lede'l-müzâyede bey' olup beyne'l vereseti bi'l-farîzâtı's-şer'îye tevzi' ve taksîm olunan tereke-i müteveffiyedir ki ber-vech-i ati zikr olunur. Fî 28 Cemaziye'l-evvel sene 86
5. Entari 1 adet 42.5 kuruş - sandık 1 adet 10 kuruş - evân-ı nuhâsiyye 2 kıyye 37.5 kuruş - yatak takımı 1 adet 50 kuruş -kıl çul 1 adet 30 kuruş - Karyede arsa 50 kuruş - mehir der-zimmet-i zevc 100 kuruş -
6. Cem'an yekun 320 kuruş
7. Minhâ el-ihracat
8. resm-i kısmet 8 kuruş - dellâliye 3.5 kuruş -kaydiyye 20 para
9. Yekunü'l-ihracat 12 kuruş
10. Hisse-i zevc Mehmed 77 kuruş - hisse-i Ümmü Dudu 51 kuruş - hisse-i ibn-i sâğir Veli 90 kuruş - hisse-i ibn-i sâğir Hasan 90 kuruş
11. Ber-vech-i meşruh zevc-i merkûm ile ümm-ü mezbûre hisse-i ırsiyyelerini ahz itdikden sonra sâğiran-ı mezbûranın hisse-i ırsiyyeleri olan mebâliğ li-ecli'l-hıfz
12. vâsîleri babaları mezbûr Mehmed'e kıbel-i şer'den eda ve teslim olunduğu işbu mahalle şerh verildi.

EK 19: Uşak 2 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 18. Terekenin Transkripsiyonu

Karaağaç Karyesi Sakinlerinden Meryem Hatun Kassamıdır 429 Kuruş

1. Medine-i Uşak Kazası'na muzâfe Karaağaç karyesi sakinlerinden iken bundan akdem müteveffıye olan Meryem bint İbrahim'in verâseti
2. zevc-i metrûku Bekdaş bin 'Abdullah ile sulbîye-i sağîre kızı 'Aişe'ye münhâsıra olduğı 'inde's-şer'i'l-enver zâhir ve nümâyan olduktan
3. sonra sâğîre-i mezbûrenin tesviye-i umûruna kıbel-i şer'den mensub-u vâsisi babası mezbûr Bekdaş'ın bi'l-asâle ve bi'l-vesâya talep ve mâ'rifet
4. ve mâ'rifet-i şer'le tahrir ve lede'l-müzâyede beyne'l verese bi'l-fârizatı's-şer'îye tevzi ve taksim olunan tereke-i müteveffâ-yı (mezbûrdur) ki ber-vech-i âtî
5. zıkr ve beyan olunur. Fî 28 Cemâziye'l-evvel sene 86
6. hurda döşek, yorgan 2 adet 40 kuruş – sanduka 1 adet 10 kuruş – evân-ı nühâsiyye 1.5 kıyye 25 kuruş – çul 1 adet 25 kuruş – mehir dir zimmet-i zevc 100 kuruş
7. Cem'an yekun 200 kuruş
8. Minhâ el-ihracat
9. resm-i kısmet 5 kuruş – dellâliye 2 kuruş – kaydiye 1 kuruş
10. Yekunü'l-ihracat 8 kuruş
11. Sahhü'l-bâkî lit-taksim beyne'l-verese 192 kuruş
12. Hisse-i zevce mezbûr 48 kuruş – hisse-i bin-i sâğîre-i mezbûr 144 kuruş
13. Ber-vech-i meşruh zevc-i mezbûr hisssse-i irsiyyesini ahz itdikden sonra bint-i sâğîrenin hisse-i irsiyyesi olan mebâliğı dahî li-ecli'l-hıfz babası mezbûr yedine kıbel-i şer'den edâ ve teslim olunduğı işbu mahalle şerh verildi.

EK 20: Uşak 2 Nolu Şer'îye Sicili Defteri 30. Terekenin Transkripsiyonu

1. Medine-i Uşak'a muzâfe
2. Sivaslı Karyesi ahâlisinden
3. iken bundan akdem vefat iden
4. Halil bin Mehmed'in verâseti zevce-i menkûha-i
5. metrûkesi 'Aîşe bint Ahmed ve validesi Sultan bint
6. Musa ile sulb-i kebir oğulları Musa ve 'Ali ve Hüseyin ve sulb-i sağîr oğlu
7. İsmail ve sulbiye-i kebir kızları 'Aîşe ve Cennet münhâsıra olduğu 'inde's şer'i'l-enver
8. zâhir ve nümâyan olduktan sonra sâğîr-i mezbûrun vakt-i rüşd ve sidadına değin tesviye-i umûrlarına kibel-i
9. şer'den mensub-u vasîsi emmisi Ahmed bin Mehmed'in bi'l-vesâyâ verese-i sa'irenin taleb ve mâ'rifet ve mâ'rifet-i
10. şer'le tahrir ve bi'l-müzâyede bey' olunup beyne'l verese bi'l-farîzâtı's şer'i tevzi' ve taksîm olunan tereke-i müteveffâ-yı mezbûrdur ki.
11. ber-vech-i ati zikr ve beyan olunur. Fî 25 Rebiü'l-ahir sene 86
12. karye-i merkûmede vâki' mülk menzil 1 bab 1500 kuruş – karye civarında mülk gerumi 2 dönüm bağ 500 kuruş – karasığır öküzü 1 çift 500 kuruş – merkeb 1 re's 100 kuruş – ağnam 4 adet 200 kuruş
13. evân-ı nuhâsiyye 2 kıyye 80 kuruş – çul 2 adet 60 kuruş - döşek 1 adet, yorgan 1 adet 50 kuruş - çuval 3 adet 20 kuruş — çift alâtı 100 kuruş - hınta 10 ölçek 200 kuruş – sa'ir 6 ölçek 60 kuruş - saman 3 geri 60 kuruş
14. hırdavat-ı menzil 40 kuruş -
15. Yekun tereke 3370 kuruş
16. Minhâ el-ihracat
17. techiz-i tekfin bâ-vasiyyet 200 kuruş – mehr-i zevce-i mezbûre 100 kuruş - resm-i kısmet 77 kuruş - dellâliye 26 kuruş - kaydiye 5 kuruş
18. Yekunü'l-ihracat 408 kuruş
19. Sahnü'l-bâkî lit-taksim beyne'l verese 2962 kuruş
20. Hisse-i zevce mezbûr 360 kuruş 20 para – hisse-i ümmü'l-mezbûr 496 kuruş 20 para – hisse-i ibni'l-mezbûr 419 kuruş - hisse-i ibni'l-mezbûr 419 kuruş – hisse-i ibni'l-mezbûr 419 kuruş –

21. hisse-i ibni'l-mezbûr 419 kuruş – hisse-i binti'l-mezbûr 209 kuruş 20 para – hisse-i binti'l-mezbûr 209 kuruş 20 para -
22. Ber-vech-i bâlâ zevce-i mezbûre ile verese-i kibar-ı mezbûrun hisse-i irsiyyelerini tamamen yedlerine teslim ve saġîran-ı mezbûranın hisse-i irsiyyeleri olan
23. meblaġ li-ecli'l-hıfz vâsisi ve emmisi mezbûr Ahmet yedine kibel-i şer'den tamamen teslim olunduġu işbu mahalle şerh verildi.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Çanakkale 1 Nolu Şer’iye Sicili (H. 1246-1248/ M. 1830-1832)

Çanakkale 2 Nolu Şer’iye Sicili (H.1251-1255/ M. 1835-1839)

Uşak 1. Nolu Şer’iye Sicili (H.1248-1255/ M.1832-1839)

Uşak 2. Nolu Şer’iye Sicili (H.1286-1287/ M. 1869-1870)

ESERLER

Cin, Halil. **İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974.

Cumhuriyetin 75.Yılında Uşak, Uşak Valiliği Yayınları, 1998.

Çanakkale İl Yıllığı 1967, Çanakkale Valiliği Yayınları, 1967.

Çanakkale İl Yıllığı 1973, Ankara Valiliği Yayınları, 1973.

“Çanakkale”, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt: V, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984, s.1851–1860.

Çanakkale, Çanakkale Turizm İl Müdürlüğü, Kültür Müdürlüğü ve Milli Parklar Müdürlüğü, Ankara: Kültür Yayınları, 1998.

Çanakkale, Çanakkale Valiliği Yayınları, Seçil Ofset Matbaacılık, 2008.

Çetin, Osman. **Sicillere Göre Bursa’da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472–1909)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1994.

Erten, Hayri. **Konya Şer’iyye Sicilleri Işığında Ailenin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Yapısı (XVIII. y.y. İlk Yarı)**, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2001.

İlkler Şehri Uşak. Uşak Valiliği Yayınları, Batıkol Matbaacılık, 2005

İplikçioğlu, Mehmet. **Konya Şer’iyye Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi**, Ankara: Nobel Yayınevi, 2001.

Kur’an-ı Kerim, Çeviren: Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara: 2000

Ortaylı, İlber. **Osmanlı Toplumunda Aile**, İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Özdeğer, Mehtap. **15–16 Yüzyıl Arşiv Kaynaklarına Göre Uşak Kazasının Sosyal ve Ekonomik Tarihi**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 2001.

Öztürk, Sevdâ. **Askeri Kassama Ait On yedinci Asır İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo-Ekonomik Tahlil)**, İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1995

Parlatır, İsmail. **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Ankara: Yargı Yayınevi, 2006.

Solak, Erdoğan. **XX. Yüzyılda Uşak**, Uşak: Batıkol Matbaası, 2002.

Tutsak, Sadiye. **Cumhuriyetin İlk Yıllarında Uşak (1923–1933)**, İzmir: Uşak Belediyesi Kültür Yayınları Dizisi No:2, 1998.

Tümer, Haşim. **Uşak Tarihi**, İstanbul: Gün Matbaası, 1971.

Uşak İl Yıllığı 1967, İstanbul: Sulhi Garan Matbaası, 1968.

Uşak 1973 İl Yıllığı, İzmir: Ticaret Matbaacılık, 1973.

MAKALELER

Akgündüz, Ahmet. “Şer’iye Mahkemeleri ve Şer’iye Sicilleri”, Güzel H. C, Çiçek K.(Ed.), **Türkler**, Cilt: X, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s.54–68.

Aktan, Hamza. “İslam Aile Hukuku”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II**, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, 1992, s.17- 55.

_____ “Miras”, Fayda, M. vd.(Ed.) **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: XXX, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 2005, s.143–145.

Arslandaş, H. Adnan. “Tarihsel Sosyoloji Araştırmaları İçin Önemli Bir Kaynak: Şer’iye Sicilleri”, **Hikmet Yurdu Düşünce - Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi**, 3, Ocak-Haziran 2009, s.243–255.

Aydın, Mehmet. Akif. “Aile”. Fayda, M vd.(Ed.) **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: II, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.196–200.

Darkot, Besim. “Çanakkale”. Fayda, M. vd.(Ed.) **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: III, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı, 1945, s.331–351.

Demircan, Oğuz. “Çanakkale I”, Akdemir, A., Demircan, O., Yılmaz, S., Tabakoğlu, T. ve Akbulak, C. (Ed.), **Çanakkale İli Değerleri Envanteri**, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları No:94, Çanakkale: Pozitif Matbaa, 2009, s.69.

Dinç, Güven. “Şer’iye Sicillerine Göre XIX. Ortalarında Antalya’da Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi**, (ATOM), S.17, 2005, s.103–129.

Esiner Mine. Özen, “Türkçe’de Kumaş Adları”, **Tarih Dergisi**, S.33, 1980, s.291–340.

Lajos, Fekete. “XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi”, Çeviren. M. Tayyib Gökbilgin, **Belleten**, S. XLIII, 1970, s.457–480.

Korkmaz, Şerif. “Tanzimat Sonrası Çanakkale’nin İdari ve Nüfus Yapısı”, **Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ**, S.3. Mart 2005, s.108–136.

Köstüklü, Nuri. “Osmanlı-Türk Aile Kurumu Araştırmalarında Tereke Defterlerinin Yeri ve Önemi (19. YY. Örnekleri Çerçevesinde)”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, I, 2008, s.17–26.

Tuncel, Metin. “Çanakkale”, Fayda, M. vd.(Ed.) **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: VIII, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.197–199.

Savaş, Saim. “Fetva ve Şer’iye Sicillerine Göre Aile’nin Teşekkülü ve Dağılması”, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi II**, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, No:71, 1992, s.125–169.

Tuncel, M. “Çanakkale”. Fayda, M. vd.(Ed.) **İslam Ansiklopedisi**, Cilt: VIII, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1989, s.197–199.

Tutsak, Sadiye. “Tereke Kayıtlarına Göre Uşak’ta Sosyal Hayat”, **Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı**, S.151. Ağustos, 2004, s.105–125.

“Uşak”, **Yurt Ansiklopedisi**, Cilt: X, İstanbul: Anadolu Yayıncılık, 1984, s.7459–7530.

Uzunçarşılı, İsmail. Hakkı. “Şer’i Mahkeme Sicilleri”. **Ülkü Mecmuası**, V, 1935, s.364–368.

Yakut, Esra. “XIX. yüzyılda Orta Anadolu Bölgesinde Evliliğin Ortaya Çıkışı Sona Ermesi ve Sonuçları”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, XII, S.1–2, 2008, s.237–265.

TEZLER

Arıkan, Abdülhakim. “Osmanlı Arşiv Vesikalarına Göre XIX. Asırda Uşak Vakıf Hizmetleri”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2005.

Avras, Mehmet Sıddık. “298 Numaralı Şer’iye Sicili Defterine Göre Bitlis’in Ekonomik, Sosyal ve Dini Durumu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, 2007.

Aydın, İhsan. “Tanzimat Döneminde Ankara ve Gaziantep Terekelerinin Mukayeseli Bir Çalışması”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.

Dede, Mevlüt. “Osmanlı Aile Araştırmaları Bakımından Adana ve Çankırı Şer’iye Sicillerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi (1215–1293/1800–1876)”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, 2008.

Gürbüz, Sevdâ. “296 Numaralı Karaman Şer’iye Sicili Çerçevesinde 1829–1832 Yılları Arasında Karamanda Sosyal, İdarî ve Hukukî Hayat”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, 2009.